

พบ ยังมีการทำการเกษตรในด้านนี้อยู่อีกประมาณ ๑๐ ล้านไร่ในพื้นที่อำเภอแม่สะเรียง สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ท้องก้อย แม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ และที่ท่าสองยาง แม่ระมาด จังหวัดตาก ถ้าหากพื้นที่ที่ทำไร่เลื่อนลอยนี้มีอยู่ประมาณกว่า ๑,๒๐๐ หมู่บ้าน นั่นก็คือ ครึ่งหนึ่งของหมู่บ้านทั้งหมดที่มีอยู่ ซึ่งมีประชากรอาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้ประมาณ ๒๓๐,๐๐๐ คน ซึ่งก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับไร่เลื่อนลอยที่เกี่ยวกับวิถีทางการเกษตรของเกษตรกรที่อาศัยอยู่บนที่สูง

ประเด็นต่อมาเรื่องวิถีชีวิตในปัจจุบันที่เกิดขึ้น วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ได้เปลี่ยนแปลงไปมากในระยะเวลา ๓๐ ปีที่ผ่านมา สิ่งหนึ่งที่เห็นได้ชัดคือ มีการตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรชัดเจนมากยิ่งขึ้น การย้ายจากที่หนึ่งไปยังที่หนึ่งนั้นลดน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด พื้นที่ที่มีถนนระบบการค้าขายเข้าถึง การประกอบอาชีพการเกษตรเข้มข้น มีการเพิ่มรายได้และลดการใช้ที่ดินในชุมชนบนที่สูงนั้นมากขึ้น ในชุมชนที่มีถนนเข้าถึงมีระบบการค้าขายที่เป็นเชิงพาณิชย์ เป็นเครื่องจูงใจให้มีการขยายพื้นที่เพาะปลูก ไม่ว่าจะเป็นการบุกเบิกใหม่หรือเป็นการทำเกษตรกรรมแบบเข้มข้นขึ้น นอกจากนั้นยังเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ประชากรที่อาศัยบนพื้นที่สูงเพิ่มขึ้นตามไปด้วย

ในการปลูกพืชพบว่าการใช้ที่ดินของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ มีการลดความแตกต่างระหว่างกัน ซึ่งแต่เดิมแต่ละเผ่าพันธุ์มีการใช้ที่ดินแตกต่างกันออกไป แต่ในปัจจุบันพบว่าแทบจะไม่แตกต่างกัน ยกตัวอย่างเช่น พวกมั่ว ลีซอ มูเซอ เคยปลูกฝิ่นและโยกย้ายถิ่น ปัจจุบันนี้มีการตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรมากขึ้น และที่เห็นได้ชัดคือ เมื่อมีการตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรก็มีการทำนาดำ ซึ่งเป็นเครื่องบ่งชี้ประการหนึ่งแห่งการตั้งถิ่นฐานอย่างมั่นคงถาวร และนอกจากนี้พบว่า บรรดากะเหรี่ยงที่เคยปลูกพืชเพื่อยังชีพเท่านั้นได้เปลี่ยนมาปลูกพืชเชิงพาณิชย์มากขึ้น นอกจากพืชเงินสดแล้วยังมีการปลูกพืชประเภทไม้ผลมากขึ้นในระยะหลังนี้ ส่วนหนึ่งเพื่อเป็นการอนุรักษ์ดินและน้ำ ตัวอย่างเช่น มีลักษณะเป็น package อันเป็นองค์ประกอบหนึ่งของโครงการที่เรียกว่า “การจัดการลุ่มน้ำขนาดเล็ก” เป็นการเน้นในเรื่องการอนุรักษ์ และสิ่งหนึ่งที่น่าจะเป็นเหตุผลโดยตรงหรือเหตุผลซ่อนเร้นก็อยู่ อาจจะเป็นการปลูกเพื่อทดแทนการปลูกฝิ่นก็ได้ ซึ่งพบว่าพื้นที่ในการปลูกฝิ่นลดลงจาก ๕ หมื่นกว่าไร่ในปี ๒๕๒๘ ลดลงเหลือประมาณหมื่นกว่าไร่ในปี ๒๕๓๗ นอกจากนั้นพื้นที่ปลูกฝิ่นจากฝิ่นใหญ่ได้ลดลงมาเป็นแปลงเล็กแปลงน้อยซ่อนอยู่ตามที่ต่าง ๆ

ในการประกอบอาชีพทางการเกษตรนั้น ประชากรที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูงเหล่านี้ได้ตอบสนองต่อการใช้วัสดุเคมีอย่างรวดเร็วและเข้มข้น ในเรื่องของปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ก่อนข้างจะมีมากและรวดเร็ว มีการเพิ่มปริมาณมากขึ้นตลอดเวลา ในขณะที่เดียวกันก็มีความพยายามของบรรดาชนกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ที่จะควบคุมศัตรูพืชโดยวิธีทางชีวภาพหรือควบคุมศัตรูพืชแบบครบวงจรโดยมีการปรากฏเป็นบางแห่ง และในแง่ของจำนวนประชากร จากตัวเลขต่าง ๆ ในรายงานแต่ละเล่มยังมีความสับสน เพราะพบว่าได้เพิ่มขึ้นจนถึง ๗ แสนกว่าถึง ๘ แสนกว่า ถ้าหากรวมประชากรที่อาศัยอยู่บนที่สูงทั้งหมดก็เป็น ๘ แสนกว่า หากกลุ่มชาติพันธุ์ไม่รวมพื้นราบก็จะมีประมาณ ๗ แสนกว่า ซึ่งคนไทยพื้นราบที่อาศัยอยู่บนที่สูงประมาณ ๘% เราพบว่าส่วนหนึ่งของการเพิ่มขึ้นของประชา

กรบนที่สูงนั้นเกิดจากวิถีธรรมชาติ นั่นคือเกิดจากการเกิดส่วนหนึ่งและเกิดจากการอพยพเข้ามาอีกส่วนหนึ่ง เนื่องจากมีความต้องการแรงงานในการทำการเกษตรแบบเข้มข้น แรงงานเหล่านี้ส่วนหนึ่งมาจากประเทศข้างเคียง ถึงแม้ว่าตามที่ทางคณะวิจัยได้เสนอว่ามีส่วนหนึ่งได้ย้ายออกไปนอกหมู่บ้านก็ตาม จำนวนประชากรที่ยังอยู่บนที่สูงก็มีจำนวนค่อนข้างมาก

ประการสุดท้ายที่ผมจะเสนอในวันนี้เป็นข้อสังเกตจากการอ่านหนังสือเล่มนี้ ผมคิดว่าการเขียนในรายงานฉบับนี้อาจจะมีบางประเด็นที่ยังไม่ชัดเจนนัก จึงทำให้ผมเข้าใจต่างจากนักวิจัยที่ได้เสนอมา ซึ่งผมนั่งฟังอยู่แล้วรู้สึกว่าเป็นเรื่องที่คิดน่าติดตาม แต่เรื่องที่ปรากฏอยู่อาจจะสับสนบ้างเล็กน้อย ดังนั้นเวลาอ่านขอให้อ่านด้วยความระมัดระวังและอาจเป็นอันตรายถึงแก่ชีวิตได้ รายงานทั้งหมดมี ๔ บท แล้วทั้งหมดนี้เป็นรายงานกิจกรรมของกรมประชาสงเคราะห์ และก็พูดถึงชาวเขาตลอด หลายที่ซึ่งอาจเกิน ๑๐ ที่ว่า อยู่ในความดูแลรับผิดชอบของกรมประชาสงเคราะห์ตลอด ดังนั้นเราจึงไม่ค่อยเห็นภาพรวมของบรรดาชาวเขาในประเทศไทยมากเท่าไร เมื่อเทียบกับ ๓๐ % เมื่อสักครู่นี้ การที่กรมประชาสงเคราะห์ได้เข้าไปดูแลอยู่ หลักฐานที่ใช้ในรายงานฉบับนี้มาจาก ๒ แหล่ง แหล่งหนึ่งก็คือ รายงานผลการฝึกอาชีพแรงงานชาวเขา และอีกอันหนึ่งก็คือ การสำรวจข้อมูลแรงงานนอกภาคเกษตรบนที่สูง ในเขตปฏิบัติงานของกองสงเคราะห์ชาวเขา โดยสถาบันวิจัยชาวเขา ซึ่งมี ๗ แหล่งใหญ่ ๆ และยังมีจากแหล่งอื่น ๆ เข้ามาประกอบ รวมแล้วตารางต่าง ๆ ที่เสนอมามี ๑๕ ตารางในทั้งหมดนี้ ผมอ่านแล้วอยากจะเปลี่ยนชื่อเป็น “รายงานการฝึกอาชีพแรงงานชาวเขา ลักษณะการทำงานนอกภาคเกษตร ในเขตปฏิบัติงานของกองสงเคราะห์ชาวเขา” ผมคิดว่าจะทำให้รายงานฉบับนี้สมบูรณ์มากที่สุด หรืออาจจะตั้งเป็น “การประกอบอาชีพของชาวเขาในประเทศไทย : กรณีศึกษาชาวเขาในความรับผิดชอบของกองสงเคราะห์ชาวเขา” แต่หากจะยังใช้ชื่อเดิมอยู่ คงจะต้องเพิ่ม แล้วก็ไปหาอะไรต่าง ๆ มากมายเข้ามาประกอบอีก เช่น รายงานต่าง ๆ

สำหรับโครงการพัฒนาต่าง ๆ บนพื้นที่สูงมีหลายโครงการที่จบไปแล้ว และมีเอกสารการดำเนินงานของแต่ละองค์การเหล่านี้อย่างกระจัดกระจาย ถ้าหากได้นำมารวบรวมไว้ที่นี้บ้างก็น่าจะเป็นเรื่องดี

อย่างไรก็ตาม พบว่าการเสนอเรื่องนี้ต้องการจะกำหนดขอบเขตเฉพาะบนที่สูง ส่วนการที่ย้ายถิ่นนั้นน่าจะทำเป็นอีกเรื่องหนึ่งจะดีกว่า เพราะอาจเกิดภาพที่ไม่ชัดเจนเกิดขึ้น เป็นภาพซ้อนแล้วไม่รู้ตัวไหนมากกว่า นี่เป็นความคิดของผม อีกประการหนึ่ง การย้ายถิ่น โดยทั่วไปตามแนวคิดของเรื่อง Migration Selection หรือการเลือกสรรการย้ายถิ่นนั้น เขาบอกว่าผู้ที่ย้ายออกไปมักจะดีกว่าผู้ที่อยู่ ดังนั้นถ้าหากเราให้ความสนใจกับผู้ที่น่าจะเป็นเรื่องดี ภาพจะชัดขึ้นและจะเป็นเรื่องที่น่าสนใจ น่าติดตามมากกว่า และหลังจากที่ได้ดูเอกสารต่าง ๆ ดังที่ผมได้นำเรียนไปข้างต้นจะทำให้เราสามารถตอบคำถามได้ว่า ชาวเขาทุกวันนี้เขาทำมาหากินกันอย่างไร ที่สำคัญที่สุดทำไมเขาทำอย่างนั้น ส่วนข้อเสนอนี้น่าจะนำไปทำวิจัยต่อไปหรือทิ้งไว้สำหรับผู้ทำการศึกษาต่อไปนั้น ผมมองเห็นไม่ชัด แต่ผมสามารถไปอ่านในบทที่ ๓ ได้ และขอเดาว่า ๗ ประเด็นในบทที่ ๓ นั้นน่าจะมา

ปรับแต่งได้ แต่เนื้อหาที่เสนอนั้นเป็นการเสนอในเชิงทางปฏิบัติ และไม่สอดคล้องกับองค์ความรู้ที่รวบรวมมา ซึ่งคงต้องปรับปรุงใหม่อีกครั้ง แต่ขอแสดงความชื่นชมกับคณะผู้วิจัยที่ได้ใช้เวลาซึ่งไม่นานนัก เขียนรายงานฉบับนี้ออกมาและนำมาเสนอวันนี้ได้เป็นอย่างดี สิ่งที่ผมเสนอไปนั้น ผมได้บอกกรอบไว้ก่อนแล้วว่าผมทำพิจารณาอย่างไร ซึ่งอาจจะไม่สอดคล้องและไม่ตรงตามที่โครงการทั้งหมดวางไว้ก็ได้

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม

ดร.ลักขณา ดาวรัตนหงษ์

(สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล)

คำว่า “องค์ความรู้” ก่อนที่จะมาคิดกันเข้าใจว่าเป็น “Body of knowledge” คิดว่าลักษณะคงเป็นลักษณะเหมือนการทบทวนวรรณกรรมอย่างที่เราอาจารย์ไชยวัฒน์ว่า แท้จริง ๆ เป็นลักษณะของงานวิจัยเป็นส่วนใหญ่ คืออาจจะต้องตีความคำว่า “องค์ความรู้” อาจจะใช้กันหลายด้านหลายมุม บางคนอาจแปลมาจาก Body of knowledge บางคนอาจจะหมายถึงความรู้ที่ได้รวบรวม คิดกันจึงคิดว่างานวิจัยชิ้นนี้หลังจากที่คิดกันเห็นงานวิจัยชิ้นอื่น ๆ มาแล้ว ไม่ค่อยแปลกใจว่าเหตุใดจึงไม่ได้เป็นลักษณะเหมือนการทบทวนวรรณกรรม เผอิญคิดกันทำงานเกี่ยวกับองค์ความรู้ของชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย ซึ่งเราทำในลักษณะทบทวนวรรณกรรม เป็น Body of knowledge เมื่ออ่านงานวิจัยหลาย ๆ ชิ้นแล้วมาเขียนบรรณานิตส์ให้ความเห็น ว่า สาขาไหน วิชาอะไร เนื้อหาทางด้านไหนที่ยังขาดอยู่ คิดว่าถ้าเราทำความเข้าใจเรื่องของความแตกต่างของการตีความคงจะเข้าใจได้ แต่รู้สึกว่าจะมีปัญหาว่า ส่วนใหญ่คนอ่านจะเข้าใจเป็นอย่างนั้น แต่พอมาวันนี้แล้ว ชื่อของรายงานจะเป็นลักษณะของการวิจัยซึ่งท่านคงจะตีความเช่นนั้น แต่ผู้วิจารณ์อาจจะตีความไปอีกอย่างหนึ่ง

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม

นายแพทย์วิชัย โชควิวัฒน์

(ผู้ทรงคุณวุฒิ กระทรวงสาธารณสุข)

ต่อจากที่คุณปริดาพูดถึง ปังจัยผลัก ปังจัยคูด ซึ่งฟังดูเป็นภาษาพูด อาจจะเสนอให้เป็นภาษาเขียน เช่น ปังจัยผลักคัน ปังจัยคิงคูด และที่ท่านแยกระหว่างคูดกับผลัก ผมรู้สึกว่ที่ท่านว่าเป็นปังจัยคูดแต่กลับไปอยู่ในปังจัยผลัก และบางอย่างเป็นปังจัยผลักแต่กลับไปอยู่ในปังจัยคูด จึงอยากให้ทำการจัดใหม่ เช่น ค่านิยม วัฒนธรรม เป็นตัวคูด ซึ่งที่จริงแล้วน่าจะเป็นตัวผลัก ผลักเขาออกมา โดยความรู้สึกผมเป็นอย่างนั้น

รายงานวิจัย เรื่อง “ชนกลุ่มน้อยกับการพัฒนาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม : ศึกษาประเด็นในการพิจารณาผลกระทบต่อโครงการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และน้ำกับสภาพความเป็นอยู่ของชาวเขา แนวโน้มและปัญหา”
โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พรรณิภา บุรพาชีพ^{}**

ขอเริ่มที่กรอบที่จะนำเสนอรายงานในวันนี้ ดิฉันคงเสนอประเด็นใหญ่ ๆ ได้แก่

ประเด็นแรกคือ บริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชาวเขา ซึ่งจะเสนอแบบดั้งเดิมกับแบบที่ได้พัฒนาชาวเขาไประยะหนึ่งแล้ว

ประเด็นที่ ๒ นโยบายและทิศทางของการพัฒนาโครงการและมาตรการในการอนุรักษ์ดิน น้ำและป่าไม้ ที่รัฐบาลได้ดำเนินการร่วมกับชาวเขาในระยะเวลาที่ผ่านมา

ประเด็นที่ ๓ เป็นบทวิเคราะห์ และ

ในประเด็นสุดท้าย จะเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยที่ทางกลุ่มผู้วิจัยคิดว่าน่าจะศึกษาต่อไปในอนาคต

สำหรับในประเด็นแรกที่เป็นบริบททางวัฒนธรรมของชาวเขา ส่วนมติดั้งเดิมในวิถีชีวิตของชาวเขาเรามองได้หลายประเด็น ในแง่ของการปกครองคงอยู่ที่ระดับหมู่บ้าน ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น ๒ กลุ่ม คือกลุ่มขนาดเล็ก (ไม่ถึง ๑๐ หลังคาเรือน) และขนาดใหญ่ (๑๐๐ หลังคาเรือนขึ้นไป) ซึ่งมีผู้น้อยในมิติของวัฒนธรรมและความเชื่อนั้น ปกติชาวเขาจะนิยมนับถือผี ซึ่งในที่นี้ก็จะรวมทั้งผีดีและผีร้าย นอกเหนือจากนั้นวัฒนธรรมของชาวเขาที่เกี่ยวข้องกับในเรื่องของสิ่งแวดล้อมในงานวิจัยที่ผ่านมาและจากการรวบรวมวรรณกรรมพบว่า วัฒนธรรมของชาวเขาบางเผ่าพันธุ์เป็นวัฒนธรรมของชาวเขาที่มีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในตัวเอง เช่นชาวอาข่าได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่มีการอนุรักษ์ดิน น้ำและป่าไม้ หรือวัฒนธรรมของชาวเขาบางเผ่าจะมีการกั้นที่ให้เป็นป่าธรรมชาติรอบหมู่บ้าน และรวมถึงพื้นที่ป่าช้าซึ่งพื้นที่ดังกล่าวชาวเขาจะไม่เข้าไปทำลาย ในลักษณะของวัฒนธรรมดังกล่าวจึงถือว่าเป็นวัฒนธรรมที่มีการปกป้องและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม แต่ในทางกลับกันวัฒนธรรมบางวัฒนธรรมการทำเกษตรกรรมจะมีอยู่ ๒ ประเภทคือ การทำเกษตรกรรมแบบไร่เลื่อนลอยและไร่หมุนเวียน ถ้าเทียบกันระหว่าง ๒ ลักษณะนี้เราพบว่า การทำไร่เลื่อนลอยมีผลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมาก ซึ่งมีผลในทางลบกล่าวคือเป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติมากกว่าการทำไร่แบบหมุนเวียน เพราะไร่หมุนเวียนแม้จะมีการหมุนเวียนพื้นที่ แต่จะมีการพักพื้นที่ ๗-๑๐ ปี แล้วก็จะมีการกลับมาทำใหม่ เพราะฉะนั้นจะเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรไปในตัว แต่ถ้าเป็นไร่เลื่อนลอยจะมีการตัดเผาหรือโค่นทำลายซึ่งค่อนข้างจะเป็นผลทางลบ สำหรับในแง่ของเศรษฐกิจแบบ

^{**}ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์และมานุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ดั้งเดิมของชาวเขาเราพบว่า เศรษฐกิจแบบดั้งเดิมของชาวเขาเป็นแบบยังชีพคือ มีพอเพียงทำพอกิน พอใช้ จะพึ่งพิงตนเองและครอบครัวและมีการปลูกพืชแบบผสม ซึ่งลักษณะของการปลูกพืชแบบผสมนั้นถ้ามองในแง่ของสิ่งแวดล้อมจะเป็นการอนุรักษ์นิเวศน์วิทยาไปในตัว จะเป็นการรักษาความหลากหลายทางชีวภาพไว้ได้มากกว่า ซึ่งกรณีนี้เป็นมิติเป็นบริบททางสังคมซึ่งเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชาวเขาที่เป็นแบบดั้งเดิม

ในแง่ของนโยบายและทิศทางการพัฒนาชาวเขารวมถึงโครงการและมาตรการในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ดิน และน้ำเท่าที่ผ่านมา ในส่วนนี้คงจะพูดเป็น ๓ ประเด็นด้วยกัน กล่าวคือ

ประเด็นแรก การพัฒนาชาวเขาเราจะเห็นว่า มิติในแง่ของการพัฒนาชาวเขาเท่าที่ผ่านมา นั้นไม่ว่าจะเป็นแผนพัฒนาชาวเขาเองก็ดีหรือเป็นแผนพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจแห่งชาติก็ดี เท่าที่ผ่านมาจะเน้นในเรื่องของพื้นที่ทำกินแบบถาวรให้แก่ชาวเขา เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาความมั่นคง ปัญหาในเรื่องสัญชาติรวมถึงปัญหาในลักษณะเกษตรกรรมที่เป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และรวมไปถึงการมุ่งประสงค์ในการลดพื้นที่การปลูกฝิ่นหรือลดสารเสพติดต่าง ๆ ของชาวเขา ซึ่งประเด็นดังกล่าวจะเน้นในเรื่องของการกำหนดให้ชาวเขามีการทำกินในพื้นที่ที่กำหนดให้เป็นการถาวร

ประการที่ ๒ ในเรื่องของแผนพัฒนาชาวเขามักจะเน้นในเรื่องของยาเสพติดเป็นลำดับถัดมา ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๗ มีการเน้นมิติในเรื่องของการสร้างคุณค่าในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติโดยเน้นให้คน ป่าไม้และดิน อยู่ด้วยกันอย่างเป็นมิตร แต่แนวนโยบายดังกล่าวเป็นเพียงแนวนโยบายยังไม่มีมีการลงไปในแนวปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ถัดมาในเรื่องของโครงการหรือมาตรการต่าง ๆ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่หน่วยงานของรัฐหลาย ๆ หน่วยงานได้เข้าไปดำเนินการนั้น มาตรการแรกคือ มาตรการทางกฎหมายและการปฏิบัติต่อชาวเขา ซึ่งตรงนี้ในเรื่องของการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ดินและน้ำนั้น แต่เดิมเน้นในเรื่องของการปกป้องหรือป้องกันการทำลายป่าไม้และสัตว์ป่าเป็นหลัก ต่อมาหลังจากปี ๒๕๓๕ เป็นต้นมาก็เน้นให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์และควบคุมมลพิษทางน้ำเพิ่มเติมไปด้วย โดยมีโครงการในการจัดการเกี่ยวกับลุ่มน้ำต่าง ๆ ที่จะมีการรักษาคุณภาพของลุ่มน้ำต่าง ๆ ให้มากขึ้น ซึ่งในมาตรการดังกล่าวนี้ อาจจะแบ่งมาตรการหลัก ๆ ได้ ๒ มาตรการ ได้แก่

๑. มาตรการทางกฎหมายในการอนุรักษ์ดิน น้ำ และป่าไม้ โดยมีการกำหนดพื้นที่ที่เป็นลักษณะที่ควรจะอนุรักษ์ไว้ ๔ ประเภทด้วยกัน กล่าวคือ

- (ก) เขตป่าสงวนแห่งชาติจะเป็นไปตามกฎหมายพ.ร.บ. ป่าสงวนแห่งชาติ
- (ข) เขตอุทยานแห่งชาติจะเป็นไปตามพ.ร.บ. อุทยานแห่งชาติ
- (ค) เขตพื้นที่คุ้มครองและรักษาสัตว์ป่า จะเป็นไปตามพ.ร.บ. คุ้มครองและรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

โครงการวิจัยประเมินสถานภาพองค์ความรู้
เรื่อง “สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย”

(ง) พื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อมจะเป็นไปตามพ.ร.บ.ส่งเสริมและรักษา
คุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติพ.ศ.๒๕๓๕

จะเห็นได้ว่า ในแต่ละพื้นที่จะมีกฎหมายเฉพาะที่เป็นการกำหนดกลุ่มของพื้นที่ดังกล่าว

๒.มาตรการในการปลูกป่าและแนวคิดในเรื่องป่าชุมชน สำหรับมาตรการในการปลูกป่านั้นรัฐบาลได้นั้นให้มีการปลูกป่าหรือปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทน ซึ่งก็เน้นในเรื่องของพืชที่เป็นพืชเศรษฐกิจหรือเป็นพืชในลักษณะที่เป็นพืชเดี่ยว เป็นต้นว่า ปลูกยูคาลิปตัสหรือว่าปลูกสนหรือป่าสัก สำหรับแนวคิดในเรื่องของป่าชุมชนนั้น ในขณะนี้ก็เป็นเพียงแนวคิด เพราะได้มีการนำเสนอร่างพ.ร.บ.ป่าชุมชนไปแล้ว แต่ว่าไปตกในระหว่างการพิจารณาจึงยังไม่เป็นรูปเป็นร่าง ในแง่ของเป็นพ.ร.บ.ป่าชุมชนซึ่งอาจารย์ณรงค์อาจได้นำเสนอแนวคิดเพิ่มเติมในส่วนนี้ได้

จากมาตรการดังกล่าวทั้ง ๒ ประการนี้ ผู้วิจัยก็พบปัญหาว่า กฎหมายที่นำเสนอหรือเป็นมาตรการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ดินและน้ำ เป็นกฎหมายที่ไม่ได้มีการจัดการอย่างเป็นระบบหรือเป็นเอกภาพ แต่จะเป็นลักษณะที่กฎหมายจะคุ้มครองพื้นที่ตามแต่ละลักษณะของป่าไม้ นอกจากนั้นยังมีปัญหาเรื่องการซ้ำซ้อนของกฎหมายหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบ ซึ่งเป็นอย่างเช่นที่ผู้วิจัยได้ค้นพบ

ประการที่ ๓ การประสานงานของหน่วยงานที่รับผิดชอบนั้นพบว่ายังมีปัญหาในการปฏิบัติงานอยู่ นอกเหนือจากนั้น เท่าที่ผ่านมาในการเน้นนโยบายเป็นการเน้นเพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐบาลมากกว่าที่จะสนองความต้องการของชาวไทยในพื้นที่สูง เพราะฉะนั้นตรงนี้มันก็อาจไม่บรรลุผลตามเป้าหมายอย่างที่ตั้งใจไว้ นอกจากนี้มาตรการบางอย่าง เช่น การสนับสนุนให้ปลูกป่าที่เป็นลักษณะของพืชเดี่ยวหรือในลักษณะของพืชเศรษฐกิจทดแทนนั้นพบว่า มันเป็นการไม่สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาระบบนิเวศน์วิทยาหรือสร้างความหลากหลายทางนิเวศน์วิทยาให้แก่พื้นที่ป่าดังกล่าว เพราะฉะนั้นในลักษณะของมาตรการประการถัดไปที่รัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ดำเนินการได้แก่

มาตรการการอพยพชาวไทยบนที่สูงออกจากป่าอนุรักษ์และจัดที่ดินทำกินให้ใหม่ ซึ่งอันนี้จะใช้เฉพาะกับกรณีที่มีการอยู่ในป่าอนุรักษ์ดังกล่าวแล้วจะมีผลทำลายทรัพยากรธรรมชาติทั้งดินและน้ำ ซึ่งต้องอพยพคนดังกล่าวออกมา โดยการอพยพดังกล่าวนั้นก็ปัญหา เนื่องจากผู้อพยพบางส่วนกลับไปใช้พื้นที่เดิมโดยลักลอบเข้าไปอย่างผิดกฎหมาย นอกเหนือจากนั้นพื้นที่ทำกินของรัฐที่จัดไว้ให้เป็นการถาวรให้กับประชาชนที่อพยพลงมานั้นไม่เป็นที่ถูกใจ เพราะว่าชาวเขาเหล่านั้นจะไม่คุ้นเคยกับลักษณะของสภาพพื้นที่ที่จัดให้ก็ดี หรือสภาพภูมิอากาศก็ดี ทำให้ผลผลิตนั้นไม่ได้ดีเท่าที่ควรและมีการเร่งสารเคมีหรือปุ๋ยต่าง ๆ ลงไปทำให้สภาพของดินเสื่อม และโครงการที่รัฐได้นำเสนอเพื่อให้บังคับให้เป็นไปตามมาตรการที่รัฐกำหนดตามกฎหมายซึ่งมีตั้งแต่ในเรื่องของแผนการดำเนินการปราบปรามอย่างเข้มงวด คือเมื่ออพยพลงมาแล้วจะบังคับให้ชาวเขาอยู่ในพื้นที่นั้น

หรือถ้าเขาตัดไม้ทำลายป่าก็จะดำเนินการจัดการอย่างเด็ดขาดในทางกฎหมาย และนอกจากนั้นควบคู่กับแผนการปราบปรามอย่างเด็ดขาดต่าง ๆ นั้นก็มีการสร้างแผนที่เรียกว่า การสร้างจิตสำนึกและส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และจัดการ แต่เนื่องจากการมีส่วนร่วมในขณะนี้ยังไม่มีความชัดเจน ซึ่งทางกรมป่าไม้ได้เสนอโครงการปกป้องป่าไม้เมืองไทยและเร่งรัดฟื้นฟูพื้นที่ต้นน้ำลำธารควบคู่ไปกับแผนสร้างจิตสำนึกดังกล่าว และยังมีโครงการอื่น ๆ อีกซึ่งจะไม่นำมาพูดในที่นี้ เช่น โครงการที่นำเสนอให้กับชาวเขาโดย NGO ซึ่งได้เข้าไปร่วมพัฒนาด้วย หรือแม้กระทั่งโครงการหลวงภาคเหนือ เช่น โครงการพัฒนาออยคอง ซึ่งโครงการเหล่านี้เป็นประโยชน์ต่อชาวเขาในภาคเหนือ จากนโยบายและทิศทางของการอนุรักษ์ชาวเขาดังกล่าวนั้น เราพบว่าในส่วนของการวิเคราะห์ผล กระทบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นต่อทรัพยากรธรรมชาติ นั้น จะมีอยู่ ๔ ประการใหญ่ ๆ ด้วยกัน กล่าวคือ

๑) โครงการพัฒนาชาวเขาเท่าที่ผ่านมามีแนวโน้มว่าจะเป็นแผนพัฒนาชาวเขาก็คือ หรือโครงการต่าง ๆ ที่เข้าไปในลักษณะของการสนับสนุนในการทำเกษตรกรรมที่ดี หรือแม้กระทั่งเป็นเน้นในแง่ของอาชีพที่ผ่านมาแล้วก็ปรากฏว่า เป็นโครงการที่มักจะเน้นในเรื่องของปัญหาด้านการปกครอง ปัญหาด้านความมั่นคงและปัญหาในเรื่องของการลดปัญหาเสียดินเป็นหลัก สำหรับแผนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติหรือสังคมอื่น ๆ นั้นจะเป็นแผนรอง เพราะฉะนั้นการทำให้บรรลุเป้าหมายของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาตินั้นคงเป็นรองไปตามแผนด้วย

๒) ทิศนะของผู้ที่เกี่ยวข้องในบางหน่วยงาน บางคนอาจจะมองว่า ชาวเขาเป็นผู้ทำลายทรัพยากรธรรมชาติหรือมองชาวเขาในทางลบบ้าง ซึ่งในแง่การจัดการให้ชาวเขามีส่วนร่วมนั้น การกำหนดนโยบายใด ๆ ก็ตามจึงทำให้การเข้ามามีส่วนร่วมของชาวเขาน้อยลงไป

๓) โครงการพัฒนาทางด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเท่าที่ผ่านมานั้น มีคำถามอยู่หลายคำถามว่า มีความเหมาะสมกับบริบททางวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของชาวเขาหรือทางด้านสังคมของชาวเขาหรือไม่ คงจะต้องย้อนกลับมาดูซึ่งในการที่งานวิจัยรวบรวมมาพบว่า โครงการบางโครงการละเลยมิติทางวัฒนธรรมของชาวเขาซึ่งเป็นมิติทางวัฒนธรรมที่มีการรักษาทรัพยากรธรรมชาติของชาวเขา จริง ๆ ตรงนี้ถ้าเราอนุรักษ์ไว้และสนับสนุนให้มีการพัฒนาต่อไป จะทำให้เป็นผลบวกต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากกว่า นอกเหนือจากนั้นในแง่ที่กำหนดให้อพยพชาวเขาจากพื้นที่ทำกินเดิมลงมาอยู่ข้างล่างและมีการกำหนดว่าในระยะ ๑๐ ปี ห้ามมีการเคลื่อนย้ายชาวเขาออกจากพื้นที่ทำกินที่รัฐกำหนดให้อย่างถาวร มีคำถามในประเด็นของกฎหมายถามว่า กรณีอย่างนี้เป็นกรณีละเมิดสิทธิมนุษยชนของชาวเขาเหล่านั้นหรือไม่ เพราะว่าในกฎหมายรัฐธรรมนูญให้มีสิทธิเสรีภาพในการที่จะทำกิน การที่จะจัดให้เขาอยู่ที่ไหนนั้นก็เป็นเรื่องที่ต้องคำนึงถึงด้วย ในขณะนี้ก็มีโครงการดังกล่าวอยู่ด้วย และนอกเหนือจากนั้นในการที่องค์กรของรัฐได้เข้าไปประสานงานกับหน่วยงานในการพัฒนาชาวเขาดังกล่าวนั้น ได้มีความรู้ความเข้าใจในมิติทางสังคมหรือวัฒนธรรมของชาวเขาเหล่านี้มากนักน้อยเพียงใด อันนี้ก็เป็นปัญหาที่อยากจะตั้งคำถามไว้ด้วย และนอก

เหื่อนจากนั้นคำนึงทางสังคมและการพึ่งพิงตนเองของชาวเขาที่มีอยู่เดิม รู้สึกว่าขณะนี้มันเลือนหายไปในเรื่องของการมีส่วนร่วมของชาวเขาในการจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ยังไม่มีการส่งเสริมอย่างเป็นรูปธรรม

ในส่วนสุดท้ายก็จะนำเสนอแผ่นใสในส่วนที่จะตอบคำถามบางคำถามในนี้ได้ว่ามิติทางวัฒนธรรมบางมิตินั้น ในปัจจุบันมันถูกละเลยหรือมีผลกระทบอย่างไรบ้างหลังจากที่มีการพัฒนาไประยะหนึ่งแล้ว

ในประเด็นที่ได้เสนอไปในตอนแรกแล้ว ถ้าเปรียบเทียบกับในปัจจุบันขณะนี้ได้เรียนไปแล้วว่า โครงการบางโครงการได้มีการกำหนดหมู่บ้านของชาวเขาโดยกำหนดขนาดว่า น่าจะอยู่ในขนาด ๕๐ หลังคาเรือน และมีการกำหนดว่าไม่ให้มีการโยกย้ายจากที่ทำกินถาวรดังกล่าวภายใน ๑๐ ปี

ประการที่ ๒ ในแง่ของวัฒนธรรมความเชื่อจากที่ชาวเขาเคยนับถือผีแล้วมีการกันพื้นที่ป่าไว้ ในแง่ของมิติทางวัฒนธรรมที่เป็นพื้นที่ป่าธรรมชาติในขณะนี้ มีการสนับสนุนมีการเผยแพร่ศาสนาหลาย ๆ ศาสนาเข้าไป ซึ่งคิดกันยังไม่แน่ใจว่า จะทำให้มิติทางวัฒนธรรมเดิมของชาวเขามันหายไปบ้างหรือไม่ ซึ่งตรงนี้ก็เป็มิติที่น่าสนใจแล้วก็อยากจะฝากไว้ว่า อาจจะเป็นแนวทางในการที่จะนำเสนอในงานวิจัยต่อ ๆ ไป

ในแง่ของเศรษฐกิจ ภาพเศรษฐกิจเดิมซึ่งเป็นเศรษฐกิจแบบยังชีพหรือเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียงซึ่งขณะนี้ในหลวงได้ทรงเสนอแนะความคิดดังกล่าวนี้ว่า เศรษฐกิจแบบพอเพียงเป็นเศรษฐกิจที่เหมาะสมไม่ใช่เฉพาะชาวเขาเท่านั้น ชาวเราเองในขณะนี้ก็น่าคิดสำหรับในประเด็นนี้แต่ขณะนี้พบว่า หลังจากที่มีการพัฒนาชาวเขาไประยะหนึ่งแล้ว ระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพมีการเปลี่ยนแนวคิดไปเป็นระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา มีการปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทน เป็นเศรษฐกิจแบบเงินตรามากขึ้น นึกถึงเงินมากขึ้นแบบและมีการสนับสนุนให้ปลูกพืชประเภทเดียวหรือพืชเดี่ยว ซึ่งก็อาจจะก่อให้เกิดปัญหาในแง่ของการหลากหลายทางทรัพยากรธรรมชาติจนขาดความสมดุลไป และเศรษฐกิจแบบเงินตราทำให้ชาวเขาต้องพึ่งพิงสังคมภายนอกมากขึ้นแทนที่จะพึ่งตนเองได้เหมือนเดิม ชาวเขาจะนึกถึงสิ่งฟุ่มเฟือยตามมา เช่น ทุกวันนี้เกือบจะทุกบ้านจะต้องมีมอเตอร์ไซด์หรือต้องมีรถปิ๊กอัพ เป็นต้น คิดกันเห็นงานวิจัยบางงานกล่าวว่า ยังมีการพัฒนาชาวเขามากเท่าไร ชาวเขายังจนลงมากเท่านั้น ซึ่งอันนี้ก็เป็นประเด็นที่น่าสนใจ

ลักษณะของไร่เลื่อนลอย แม้ว่าเราจะพบน้อยมากในขณะนี้แต่ก็พบว่า การกำหนดพื้นที่ทำกินให้ชาวเขาอย่างถาวร พื้นที่ไม่อุดมสมบูรณ์เหมือนกับพื้นที่ดั้งเดิมของชาวเขา การที่พื้นที่ไม่อุดมสมบูรณ์ทำให้ชาวเขาต้องมีการไต่ปยุเคมิลงไปเพื่อที่จะให้ผลผลิตได้ดียิ่งขึ้น

นอกเหนือจากนั้นมิติใหม่ของชาวเขาคือ มีการรับจ้างหรือมีการตั้งร้านค้าหรือออกไปรับจ้างแรงงานข้างนอก เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในมิติที่มีการพัฒนามาแล้ว

ในส่วนสุดท้าย คือแนวคิดในการนำเสนองานวิจัยในอนาคตเป็นตัวอย่าง แนวทางในการทำวิจัยอยากให้คำนึงถึงมิติทางวัฒนธรรมเข้ามาประกอบให้มากขึ้น เช่นเป็นต้นว่า วิทยาการพื้นบ้านกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชาวเขา เพราะมีงานวิจัยบางชิ้นบอกว่า วิทยาการชาวบ้านก่อให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้ยากให้หนักถึงประเด็นนี้ หรือแม้กระทั่งการศึกษาเกี่ยวกับการจัดเขตการใช้ประโยชน์ในที่ดินของชาวเขา โดยเน้นมิติทางวัฒนธรรมเข้ามาประกอบ หรือการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมในการอนุรักษ์ดินและน้ำที่ชาวเขาเขาได้มีอยู่ดั้งเดิม หรือแม้กระทั่งรูปแบบของกฎหมายป่าชุมชนที่เหมาะสมที่เราควรจะต้องมีในอนาคตต่อไป

วิจารณ์โดย

รองศาสตราจารย์ ดร.กมลทิพย์ กติการ^๖

เนื่องจากว่าประสบการณ์โดยตรงเกี่ยวกับชาวเขาในส่วนนี้ไม่มี ภายใต้อำนาจจำกัดที่มีอยู่คงมองอย่างนักวิชาการที่มองบทความว่าในผลงานชิ้นนี้ผู้วิจัยต้องการจะทำอะไร เนื่องจากบทที่หนึ่งเป็นบทสั้น ๆ ไม่ได้บอกว่าวัตถุประสงค์ของการทำคืออะไร ถ้าเป็นลักษณะของการวิจัยเราคงต้องตั้งวัตถุประสงค์ว่า เราจะทำอะไร จะศึกษาผลกระทบของโครงการต่าง ๆ ที่เกิดจากความเป็นอยู่ของชาวเขาใช่หรือไม่ แต่ถ้ามองไปในบทสรุปคือบทที่ ๕ ประเด็นของการวิจัยจะเห็นว่า คณะผู้วิจัยไม่ได้ตอบคำถามเรื่องนี้โดยตรง แต่จะมองเหมือนกับว่าจะศึกษาสถานภาพของผลงานที่ทำอยู่ในปัจจุบันว่า มีใครทำอะไรเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้บ้างและถ้ามองไปข้างหน้าควรจะทำอะไรวิจัยเรื่องอะไรที่จะให้มองงานวิจัยเกี่ยวกับชาวเขาอย่างเป็นชุดหรือมองอย่างเชื่อมโยงกัน สิ่งที่คิดว่าเป็นคำตอบสำหรับวัตถุประสงค์ของงานชิ้นนี้คือ การศึกษาผลงานที่ผ่านมาและมองไปในอนาคต เพราะฉะนั้นถ้ามองถึงงานที่คนอื่นทำมาแล้ว แล้วเรามาศึกษาในส่วนนี้ โดยส่วนตัวมีความรู้สึกว่าการเขียนรายงานสรุปผลที่ศึกษามานี้ค่อนข้างจะเขียนแบบหลวม ๆ ไม่ค่อยจะหนักแน่นเท่าไร อาจจะเป็นลักษณะหนึ่งของการเขียนแบบนักนิพนธ์คือไม่ค่อยชอบตัวเลข เพราะฉะนั้นลักษณะของการเขียนรายงานชิ้นนี้จะไม่ค่อยมีตัวเลขที่จะยืนยันเช่นว่า ปัจจุบันนี้มีการพัฒนาดำเนินการมาเป็นระยะเวลาเกือบ ๔๐ ปีปรากฏว่า มีการบุกรุกทำลายป่าไม้และแหล่งต้นน้ำลำธารปรากฏอยู่และมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ ในส่วนนี้ถ้ามีตัวเลขมายืนยันว่าป่าไม้หรือต้นน้ำลำธารที่ถูกทำลายมีจำนวนเท่าไร ความเชื่อถือ ความหนักแน่นก็จะมากขึ้น หรืออย่างกรณีในหน้า ๒๘-๒๙ คณะผู้วิจัยบอกว่าประมาณ ๔-๕ ปีก่อนมีคนเสียชีวิตในปีเดียวกันเกือบ ๒๐ คนและแพทย์ลงความเห็นว่ามีสาเหตุมา

^๖-รองศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมานุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
-ปัจจุบันดำรงตำแหน่งรองคณบดีฝ่ายบริหาร คณะสังคมศาสตร์และมานุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
ดูบทวิจารณ์จาก รายงานวิจัยหมายเลขที่ ๑

โครงการวิจัยประเมินสถานการณ์ขององค์ความรู้
เรื่อง “สภาพภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย”

จากการใช้ยาปราบศัตรูพืชที่ไม่ถูกวิธี ในส่วนนี้ก็ไม่มีข้อมูลยืนยันว่า เป็นผลการศึกษาของใคร ทำเมื่อไร ความรู้สึกของผู้อ่านจะรู้สึกว่ามันหนักแน่นเท่าที่ควร ในอีกส่วนที่เกิดความสงสัยก็คือ คณะผู้วิจัยมีเวลาที่จะศึกษาได้ครอบคลุมมากแค่ไหน เช่น ในกรณีที่มีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่หรือมหาวิทยาลัยพายัพที่อยู่ในพื้นที่ที่มีชาวเขาเขาได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องนี้บ้างหรือไม่ คิดว่าน่าจะมีมากกว่านี้ แต่ถ้าหากคณะผู้วิจัยคิดว่า ครอบคลุมแล้วก็คงยอมรับ และในการเขียน เช่น ในหน้า ๑๑ ที่กล่าวถึงหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชาวเขา เมื่ออ่านแล้วก็พยายามมองว่าโครงการหลวงถูกจัดเข้าไปอยู่ในกลุ่มไหน คำถามเหล่านี้เกิดจากความสงสัยที่จะฝากกับคณะผู้ศึกษาไว้ เพราะฉะนั้นในความเห็นส่วนตัวในบทที่ ๑ น่าจะเป็นใจความสำคัญของผลงานชิ้นนี้ว่าเราจะทำอะไร และบทที่ ๕ คงจะเป็นการสรุปและนำเสนอ ภายใต้บทที่ ๕ คณะผู้ศึกษาได้เสนอแนะงานวิจัยต่าง ๆ ที่ควรจะทำในอนาคต ถ้าหากมองว่างานชิ้นนี้จะเป็นงานที่จะมีโครงการวิจัยต่อเนื่อง ภายใต้เงื่อนไขข้อจำกัดเรื่องงบประมาณยุค IMF คณะผู้ศึกษาคิดว่าเรื่องใดเป็นเรื่องที่น่าจะถูกหยิบยกขึ้นมาทำการศึกษามากที่สุด เพราะเหตุใด ซึ่งก็จะเป็นประโยชน์กับการพิจารณาของสกว.

วิจารณ์โดย

รองศาสตราจารย์ ดร.อำนาจ วงศ์บัณฑิต^{**}

เนื่องจากเราได้อ่านงานเพียงชิ้นเดียวเดียว ไม่ได้อ่านทั้งหมด เราจึงจะวิจารณ์ในขอบเขตงานชิ้นนี้เท่านั้น เมื่ออ่านดูครั้งแรกผมคิดว่า งานวิจัยชิ้นนี้มันได้จับประเด็นที่สำคัญที่มีการโต้เถียงกัน และจะเป็นประโยชน์ต่อสังคม แต่ผมยังไม่เห็นวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน แต่ถ้าผมคาดเดาวัตถุประสงค์ของรายงานชิ้นนี้ถูกต้องคือ หลังจากที่เปิดดูหน้า ๒ เห็นว่ามีอยู่วรรคหนึ่งคือวรรคท้ายของหน้า ๒ บอกว่า มีข้อที่น่าสงสัยว่าชาวเขาจะมีส่วนในการทำให้ทำลายทรัพยากรธรรมชาติหรือไม่หรือว่ามีปัจจัยอื่น ผมคิดว่าประเด็นนี้อาจจะเป็นวัตถุประสงค์หลักในการที่รายงานนี้ต้องการจะค้นหา ถ้าเขาต้องการจะจับประเด็นนี้ว่าชาวเขามีส่วนในการทำลายทรัพยากรธรรมชาติหรือไม่ ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญโดยมันจะไปเกี่ยวโยงกับการกำหนดนโยบายว่า ชาวเขาควรจะอยู่ในป่าต่อไปหรือไม่ หรือว่าเราควรจะจัดการอย่างไร ให้เขาอพยพไปอยู่ที่ไหน ซึ่งมันเป็นเรื่องสำคัญ

ประเด็นอันนี้เป็นประเด็นที่ได้เถียงกันมานานเป็น ๑๐-๒๐ ปีที่ว่า คนควรจะอยู่กับป่าหรือไม่ ชาวเขาควรจะอยู่กับป่าหรือไม่ ฝ่ายหนึ่งบอกว่าควรจะอยู่ นักวิชาการส่วนหนึ่งและ NGO ต่างก็สนับสนุน รวมทั้งชาวเขาเอง เพราะว่าชาวเขาเป็นชาวเขาจะไปอยู่ที่อื่นได้อย่างไร เหมือนเราอยู่ภาคอีสานจะให้เราไปทำประมงก็ทำไม่เป็น ว่ายน้ำก็ว่ายน้ำไม่เป็น ถ้าไปเป็นลูกเรือยังพอทำได้แต่หากจะ

^{**}รองศาสตราจารย์ ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คู่มือวิจารณ์จาก รายงานวิจัยหมายเลขที่ ๑

ไปเป็นเจ้าของกิจการคงไม่ได้นี่เป็นแนวคิดแนวหนึ่งที่เราเห็นว่าควรจะต้องต่อไป และจากการที่ผมเคยไปทำการศึกษาวิจัยของกระทรวงวิทยาศาสตร์และได้ไปที่แม่ฮ่องสอนด้วยตัวเอง มีหลายที่เห็นว่าเขาสามารถอยู่กันได้ เช่น ที่เชียงใหม่ ที่คอยสามหมื่น ผมไปที่อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน เขาก็อยู่กันได้ อย่างไรก็ดีนั่นเป็นเพียงมุมมองในจุด ๆ หนึ่งเท่านั้น ในขณะที่เดียวกันก็มีกลุ่มที่เห็นว่าอยู่ไม่ได้ ถ้าให้อยู่ป่าไม้อาจจะถูกทำลายหมด กลุ่มนี้มักจะเป็นพวกเจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้บางกลุ่ม และกลุ่มนักวิชาการบางกลุ่มให้เหตุผลว่า ระดับการเกิดของชาวเขาสูงมาก เมื่อคนเกิดมากก็ต้องกินมาก เมื่อไม่มีอะไรจะให้กิน เขาก็ต้องกินของใกล้ตัว ป่าก็จะหมด อันนี้ก็เป็นอีกแนวหนึ่งซึ่งได้พยายามจะผลักดันให้มีการโยกย้ายชาวเขาออกมา แนวคิดนี้มันไม่ยุติทีเดียว รายงานฉบับนี้ได้แตะประเด็นที่สำคัญในระดับนโยบายทีเดียวและในเชิงความคิดว่าจะตัดสินใจอย่างไร ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ เมื่อมาพิจารณาคุณนโยบายของรัฐบาล นโยบายของรัฐบาลเท่าที่ผมได้สังเกตมาหลายปีเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า เดิมรัฐบาลได้อนุญาตให้ชาวเขาอยู่ได้ เพราะเหตุผลทางการเมืองในด้านความมั่นคงต้องการใช้ชาวเขาเป็นกันชน เป็นนักรบรับจ้างเพื่อปกป้องรัฐบาล เพราะกลัวคอมมิวนิสต์ จึงดึงชาวเขาไปมาเป็นพวกซึ่งนั่นเป็นนโยบาย ในเมื่อเราต้องการคนเหล่านี้รัฐบาลก็มีโครงการต่าง ๆ มาส่งเสริมเรื่องนั้นเรื่องนี้ มีการตั้งโรงเรียน ปลุกแอบเปิดเพื่อจะดึงคนเหล่านี้มาเป็นพวก เมื่อมองนโยบายด้านความมั่นคงลดความสำคัญลงเพราะเหตุการณ์มันสงบลง ควันปีนมันจางลงไป กลับกลายเป็นว่าคนที่รัฐบาลเคยอนุญาตให้อยู่ที่นั่นกลายเป็นว่าการเข้าไปในเขตป่าสงวน ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ในเขตอุทยานแห่งชาตินั้นผิดกฎหมาย และรัฐบาลก็ไม่ว่าจะจัดการอย่างไร เพราะว่าคนเหล่านี้ผิดกฎหมาย ถ้าว่ากันตามจริงและในขณะเดียวกันก็มีอีกกลุ่มหนึ่งที่ไม่ผิด เนื่องจากชาวเขาเขาอยู่กันมาก่อนที่รัฐบาลจะประกาศเขตอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเสียอีก จึงไม่รู้ว่าทำอะไร ผมสังเกตนโยบายรัฐบาลก็ยังไม่น่าแน่นอน ไม่รู้จะทำอย่างไร คือถ้ามองในแง่ของหน่วยงานรัฐบาลเอง ส่วนใหญ่จะไม่รวมกรมประชาสัมพันธ์ ถ้าเป็นทางกรมป่าไม้เขาต้องการผลักดันให้มีการอพยพชาวเขาออกไป โดยเฉพาะในเขตที่มีลักษณะล่อแหลมในทางระบบนิเวศก็คือ เขตต้นน้ำลำธาร รัฐบาลก็ต้องการทำเช่นนั้น แต่ในขณะเดียวกันรัฐบาลก็ยอมจำนนกับสภาพความเป็นจริงของสังคมว่า ไม่รู้จะอพยพเขาเหล่านี้ไปไว้ที่ไหน มันเป็นไปได้ เพราะพื้นที่ข้างล่างมันถูกจับจองหมดแล้ว แม้แต่ข้างบนก็ถูกจับจองหมดแล้วเช่นกัน นั่นคือปัญหาที่หนักรอก

เพราะฉะนั้นผมจึงเห็นว่า งานวิจัยชิ้นนี้ได้จับประเด็นที่สำคัญก็คือว่า นโยบายชาวเขาจะเป็นอย่างไรดี อพยพดีหรือไม่ ที่ผ่านมาก็ผมเห็นแนวปฏิบัติของรัฐบาลคืออพยพเฉพาะในส่วนที่สามารถอพยพได้ แล้วก็พยายามจะตั้งกฎเกณฑ์ ทำกิจการต่าง ๆ เพื่อจะควบคุมการขยายพื้นที่ทำกิน และป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมที่จะตามมา ๒ ประเด็นหลัก ๆ เหล่านี้ งานวิจัยชิ้นนี้จะช่วยได้คือ เท่าที่อ่านมาที่บอกว่า ต้องการจะศึกษาโครงการต่าง ๆ ของรัฐบาลว่า ที่ได้มีการทำไปแล้วนั้น มันมีส่วนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจริงหรือไม่ ส่งเสริมให้ชาวเขารักสิ่งแวดล้อมจริงหรือไม่และมีผลกระทบข้างเคียงตามมาหรือไม่ ตรงนี้จะช่วยให้งานวิจัยนี้ หากมีการทำสำเร็จ จะช่วยให้เห็นว่าสิ่งต่าง ๆ ที่

รัฐบาลทำไปเป็นอย่างไร คือเท่าที่ได้อ่านมานับว่าดี ที่อาจารย์พรรณิภาได้เสนอไปแล้วถึงการส่งเสริมปลูกพืชเดี่ยว ส่งเสริมให้มีระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา มันมีผลกระทบข้างเคียงตามมา ผมอยากจะตั้งข้อสังเกตว่า โครงการต่าง ๆ ที่รัฐบาลทำไปส่วนหนึ่งก็ทำไปด้วยความหวังดี แต่ว่าผลข้างเคียงมันก็มี แต่ผมก็ไม่อยากไปติเตียนรัฐบาลว่าท่านทำไม่ดี เพราะว่าตอนที่ท่านทำไปตอนนั้นมันอาจจะดี แต่เมื่อภายหลังเหตุการณ์มันเปลี่ยนไป มันก็อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงได้เหมือนกัน ดังนั้นเวลาเราวิเคราะห์ศึกษาวิจัยอะไร ผมอยากให้เรามองในภาพรวมไม่ใช่ดูเฉพาะด้านใดด้านเดียว เช่น การที่เราส่งเสริมให้ชาวเขาได้รับการศึกษามันไม่ดี เพราะว่าทำให้คนอยากดูโทรทัศน์ อยากร้องเพลง ฯลฯ แต่ว่าส่วนที่ดีมันก็มี ผมเคยคุยกับชาวเขาซึ่งเขาบอกว่า ดีที่มีการศึกษา เพราะทำให้ลูกของเขาสามารถที่จะค้าขายได้ คิดเลขเป็น ไม่ถูกหลอกง่าย ๆ หรือเมื่อเดือนเมษายนที่ผ่านมา ผมไปที่แม่ฮ่องสอนไปอยู่กับกะเหรี่ยง เขาก็ขอร้องว่าให้ทางธรรมศาสตร์ให้โควต้า เพราะธรรมศาสตร์จะมีทุนพวกทุนช้างเผือก ให้ให้โควต้าแก่นักเรียนชาวเขาบ้าง จะได้เอามาช่วยพวกเขา เพราะพวกเขาไม่รู้กฎหมายเลย และจะได้ส่งลูกมาเรียนกฎหมายที่ธรรมศาสตร์ อันนี้ก็เป็นสิ่งที่เขาต้องการ เขาเรียกร้องเอง ไม่ใช่ทำให้การศึกษาแล้วจะเป็นสิ่งไม่ดี แต่เราต้องมองในภาพรวมว่า การที่รัฐบาลทำโครงการต่าง ๆ ไปนั้นมันดีหรือไม่ดี ถ้าปล่อยให้ชาวเขาเขาอยู่อย่างนั้นตลอดไป เราไม่ไปแตะต้องชีวิตเขาจะดีขึ้นกว่าเดิมหรือไม่ แล้วการที่รัฐบาลทำโครงการต่าง ๆ เปรียบเทียบกันแล้วผลดีผลเสียมันต่างกันอย่างไร ผมอยากให้มองในภาพรวม

อีกประการหนึ่งคือ เรื่องที่ผู้วิจัยบอกว่าอยากจะศึกษาว่ามันถูกต้องหรือไม่ ที่เราคิดว่าวัฒนธรรมของชาวเขาอาจจะมีส่วนทำลายหรือส่งเสริมการรักษาสิ่งแวดล้อมนั้น อันนี้เป็นประเด็นสำคัญ เพราะถ้าเกิดเราเห็นว่ากิจกรรมต่าง ๆ หรือวัฒนธรรมต่าง ๆ ของชาวเขาเป็นการทำลายสิ่งแวดล้อม มันก็จะช่วยในการตัดสินใจของรัฐบาลว่าคงเอาไว้ไม่ได้ต้องอพยพพาทางออกไป แต่ถ้าเราเห็นว่ากิจกรรมที่เขาทำมาอยู่ได้ช่วยอนุรักษ์ก็ควรจะปล่อยให้เขาอยู่ต่อไป อย่างไรก็ตามในการศึกษาวิจัยประเด็นเหล่านี้ มันเป็นเรื่องที่ค่อนข้างละเอียดลึกซึ้งมาก เพราะชาวเขามีตั้งหลายเผ่าและแต่ละเผ่าอาจจะวัฒนธรรมไม่เหมือนกัน เพราะฉะนั้นก็เป็นหน้าที่ของผู้ศึกษาวิจัยที่จะต้องไป วิเคราะห์ต่อไปว่า แต่ละเผ่าอนุรักษ์หรือไม่อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างไรบ้าง นอกจากนี้แม้แต่เผ่าเดียวกันเองมันก็มีกิจกรรมตั้งหลายอย่าง บางอย่างก็ไม่ใช่การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม บางอย่างก็เป็นการอนุรักษ์ ซึ่งเป็นประเด็นที่อยากจะฝากคณะผู้วิจัยให้ไปศึกษาและเพื่อสะท้อนสิ่งเหล่านี้กับรัฐบาล จะได้เป็นประโยชน์ในการกำหนดนโยบาย

ในส่วนของหัวข้อและประเด็นปลีกย่อย ที่บอกว่า “ชนกลุ่มน้อยกับการพัฒนาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม” ตรงนี้ผมเข้าใจ พอมาดูหัวข้อรองผมอ่านอย่างไรก็ยังไม่เข้าใจ ที่ว่า “ศึกษาประเด็นในการพิจารณาผลกระทบ” ผมคิดว่า หมายถึงการศึกษาผลกระทบน่าจะเพียงแค่นี้มากกว่า และผลกระทบของอะไรหรือของโครงการอะไร ตรงนี้ยังไม่ชัดเจน น่าจะทำให้มันกระชับมากกว่านี้

ส่วนประเด็นต่อไปก็คือ เรื่องพื้นที่ในการศึกษาวิจัยในเอกสารหน้า ๒ บอกว่า จะใช้พื้นที่ภาคเหนือตอนบน ผมไม่ทราบว่าจังหวัดใดบ้าง ยังไม่ชัดเจน และที่บอกว่า ปิง วัง ยม น่าน ที่จริงจังหวัดแม่ฮ่องสอนก็ไม่ได้อยู่ในปิง วัง ยม น่าน น่าจะพูดให้ชัดเจนว่าเป็นจังหวัดใดบ้างและจะศึกษาทุกจังหวัดหรือไม่ หรือจะเลือกบางจังหวัดมันจะได้มีความชัดเจน

และอีกประเด็นหนึ่งในหน้า ๒๗ เป็นประเด็นของการวิจัย ผมว่าที่ท่านแนะนำมา ๗ ประเด็นที่จะทำการศึกษาวิจัยต่อไป แต่ละประเด็นน่าสนใจมีความสำคัญทั้งสิ้น แต่ผมอยากจะเห็นว่าประเด็นที่ท่านเสนอมาทั้ง ๗-๘ ประเด็นนี้มีความเชื่อมโยงกันอย่างไร ประเด็นแต่ละประเด็นจะช่วยตอบปัญหาที่ท่านตั้งขึ้นมาในสมมติฐานการวิจัยของท่านอย่างไรบ้าง คือที่เป็นอยู่มันย่อเกินไป

ส่วนประเด็นอื่น ๆ ก็มีบางหัวข้อที่ หัวข้อกับเนื้อหาไม่ตรงกัน ทำให้เกิดความสับสนกันไปใหญ่ ตัวอย่างเช่นบทที่ ๓ หน้า ๑๐ เรื่องนโยบายและทิศทางการพัฒนาชาวเขา ท่านพูดถึงนโยบายแต่ในหน้านั้นท่านก็พูดถึงหน่วยงานต่าง ๆ ที่มาอยู่เกี่ยวกับชาวเขา ๔ หน่วยงาน ซึ่งไม่สัมพันธ์กับเนื้อหา เพราะท่านไม่ได้พูดถึงว่า หน่วยงานทั้ง ๔ นั้นมีนโยบายอย่างไร หรือท่านพูดถึงโครงการของรัฐในหน้า ๑๗-๒๐ ท่านพูดถึงโครงการของรัฐที่ดำเนินการต่อชาวไทยบนพื้นที่สูงเพื่อบังคับให้เป็นไปตามกฎหมาย แต่อ่านเนื้อหาทำให้สับสนว่า ท่านพูดถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งจริง ๆ แล้วแผนมันใหญ่กว่าโครงการ โครงการน่าจะเป็นส่วนหนึ่งของแผน แต่ไม่มีการพูดถึงโครงการในส่วนนี้ พูดถึงแค่แผนพัฒนาเศรษฐกิจ มติคณะรัฐมนตรี ซึ่งก็คงจะเป็นคนละเรื่องกับโครงการตามที่ผมเข้าใจ แล้วมีการแบ่งชุมชนชาวเขาออกเป็น ๔ กลุ่ม แต่พอแบ่งออกมาแล้วมันเกี่ยวข้องกับนโยบาย ซึ่งไม่มีการอธิบายจึงขอติเล็กน้อย

ในเรื่องข้อมูลที่นำมา ผมอยากได้ข้อมูลที่ทันสมัยกว่านี้ เช่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติขณะนี้เขาใช้แผน ๘ แล้ว น่าจะลองมาวิเคราะห์ดูว่าเป็นอย่างไร หรือเรื่องของมติคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับการจัดการชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ ซึ่งท่านอาจจะใช้ข้อมูลประมาณ ๕-๖ ปีที่ผ่านมา นี้ แต่ปัจจุบันมันมีมากกว่านั้นและมีมติคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับการจัดการใช้ประโยชน์ในเขตป่าสงวน มติคณะรัฐมนตรีที่จัดทำแผนแม่บทเพื่อพัฒนาชุมชน สิ่งแวดล้อมและการควบคุมปลูกพืชเสพติดบนพื้นที่สูง เหล่านี้จะมีช่องหรือสิทธิที่สามารถหยิบมาใช้ในการวิจัยก็จะได้ประโยชน์และที่สำคัญคือ เวลาอ่านผมรู้สึกคล้าย ๆ กับอาจารย์กมลทิพย์คือ บางทีข้อมูลมันไม่หนักแน่นเพราะว่าไม่ได้มีการอ้างอิง บางช่วงที่เป็นความเห็นของหน่วยงานราชการหรือของใคร ถ้ามีอ้างอิงสักนิดว่ามาจากไหนมันก็จะดีขึ้น

ในประเด็นสุดท้าย ผมขอตั้งข้อสังเกตในเรื่องของกฎหมายที่ท่านอาจารย์พรณีภาได้พูดไปในช่วงแรกที่ว่า กฎหมายต่าง ๆ ไม่เป็นระบบในเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันนี้จริงแต่จากประสบการณ์ของผมในการทำวิจัย ผมเห็นว่าถึงแม้ว่ากฎหมายมันจะแตกกระจายมาก แต่มันมีบทบัญญัติที่ครอบคลุมค่อนข้างจะเกือบทุกเรื่องในเรื่องของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในเขตป่าไม้ แต่ปัญหาสำคัญคือ การบังคับใช้กฎหมายมากกว่า เราไม่ได้บังคับใช้กฎหมาย

แต่เราใช้รัฐศาสตร์นำหน้า เพราะฉะนั้นกฎหมายมันมีอยู่แต่เราไม่ใช้มันเอง อาจจะเป็นเพราะเป็นเรื่องของนโยบายทางการเมืองหรือว่าไม่มีคนจะใส่คน เพราะเป็นสิบ ๆ ล้านคนที่อยู่ในเขตป่าสงวน จึงต้องข้อสังเกตไว้เพียงเท่านี้

เสริมประเด็นโดย

รศ.ณรงค์ ใจหาญ

ก่อนอื่นต้องขอขอบพระคุณท่านผู้วิจารณ์ทั้ง ๒ ท่านที่ได้กรุณาให้ประเด็นความชัดเจนในเรื่องของรายงานที่เป็นการศึกษาองค์ความรู้ครั้งนี้ ในประเด็นที่เรานำเสนอในส่วนที่เป็นมิติทางวัฒนธรรมและความสอดคล้องกับประเด็นปัญหาในทางกฎหมาย อาจจะกล่าวได้ว่าในการศึกษาเรื่องชาวเขา เรื่องชื่อความจริงก็เป็นชื่อที่ตั้งไว้กว้าง ๆ ดังที่ได้พูดกันตอนแรกว่า ชนกลุ่มน้อยมีความหมายครอบคลุมถึงชาวเขาค้วย ถ้าเป็นในทางกฎหมายระหว่างประเทศ แต่ถ้าในแง่ของกรมประชาสงเคราะห์หรือหน่วยงานราชการเอง มักจะแยกชาวเขาและชนกลุ่มน้อยออกจากกัน ตอนที่พิจารณาโครงการหรือตั้งชื่อโครงการก็ต้องทั้ง ๒ อันนี้ไว้ ไม่เช่นนั้นคนอ่านจะไม่เข้าใจว่า ชนกลุ่มน้อยกับชาวเขามันต่างกันอย่างไร และตอนแรกที่ตั้งชื่อเรื่อง เราคิดว่าจะทำชนกลุ่มน้อย แต่พอทำไปก็รู้กำลังของตัวเองว่า ถ้าทำชนกลุ่มน้อยด้วยเวลาในการศึกษาและประเด็นในการศึกษามันอาจจะครอบคลุมไม่ถึง ฉะนั้นในแง่ของชื่ออาจจะต้องจำกัดเฉพาะชื่อของชาวเขาแต่เพียงอย่างเดียว ซึ่งมาฟังในที่สัมมนาที่เช่นเดียวกับรายงานของอาจารย์พิศวาทที่ว่า ลักษณะของชาวเลก็มีลักษณะ คล้าย ๆ กับชาวเขา ในแง่ของการขาดแคลนที่ทำกินและปัญหาทางด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อม ประเด็นที่ท่านอาจารย์กมลทิพย์และท่านอาจารย์อำนาจ ได้ชี้ประเด็นที่สำคัญ ๆ ให้เห็นนั้น พวกเรายินดีที่จะนำไปปรับปรุง และเห็นด้วยในข้อ comment ต่าง ๆ ทั้งในส่วนที่ผมจะนำเสนอและในข้อหารือในที่ประชุมครั้งนี้ความตั้งใจที่สำคัญของเราที่เราเห็นปัญหาย่อยจากการที่ได้ไป survey แนวนโยบายของรัฐที่ดี ในแง่ของงานวิจัยของสถาบันวิจัยชาวเขาก็คือ หรือจากสภาพปัญหาการบังคับใช้กฎหมายก็ดี เราเห็นถึงสภาพปัญหาอันหนึ่งที่มันมีความแตกต่าง ซึ่งความแตกต่างครั้งนี้ไม่ใช่เป็นความแตกต่างในเรื่องของมุมมองที่ต่างกัน แต่มันเป็นความแตกต่างของพฤติกรรมของชาวเขาคือการอนุรักษ์หรือการทำลายทรัพยากรสิ่งแวดล้อมด้วย ซึ่งโครงการหรือปัจจัยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมา เท่าที่ได้ศึกษากันเราพบว่า มีโครงการพัฒนาของรัฐบาลซึ่งพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของชาวเขาจากการให้เลิกปลูกฝิ่นและต้องการให้ชาวเขาอยู่ในพื้นที่ที่สามารถควบคุมได้และจะป้องกันปัญหาด่าง ๆ จึงนำมาสู่การที่จะทำให้ชาวเขาต้องเคลื่อนย้ายจากพื้นที่เดิมและเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการเกษตร ซึ่งจุดนี้เองที่จะเป็นปัญหาอันอาจนำไปสู่ปัญหาที่ว่า กรณีของชาวเขา รัฐจะมีนโยบายอย่างไร เพราะภาพที่เห็นจากที่ต่าง ๆ จะเห็นได้ว่า ชาวเขาจะเป็นต้นเหตุของการตัดไม้ทำลายป่า เนื่องจาก

เศรษฐกิจที่ต้องการใช้พื้นที่กว้างขวางในการเพาะปลูก เพราะฉะนั้นประเด็นที่ท่านอาจารย์อำนาจได้
 ย้ำว่า ชาวเขาหรือใครที่เป็นต้นเหตุในการทำลายทรัพยากร เป็นประเด็นที่เราตั้งใจที่จะดำเนินการ
 และคิดว่าผลกระทบนี้ไม่ได้เป็นผลกระทบเฉพาะเรื่องกฎหมาย แต่คิดว่าเป็นเรื่องโครงการต่าง ๆ
 เพราะฉะนั้นในการศึกษาจึงพยายามที่จะวิเคราะห์นโยบายของโครงการก่อนนโยบายของรัฐบาล
 แต่ในส่วนที่เป็นปัญหากฎหมายนั้นเห็นด้วยกับท่านอาจารย์อำนาจว่า จริง ๆ แล้วกฎหมายที่มีงาน
 วิจัยที่ออกมาบังเอิญไม่ได้วิเคราะห์ลงไปรายละเอียดว่า มันมีความสับสนหรือมีความซับซ้อน
 ความจริงมันมีความสับสนหรือซับซ้อนอยู่ แต่ท่ามกลางของความสับสนของตัวกฎหมายที่ได้รับ
 การวิจารณ์ว่า กฎหมายเป็นตัวที่ทำให้ไม่สามารถจัดสรรที่ดินให้กับชาวเขา มีข้อจำกัดหลายประการ
 หรือไม่ สามารถที่จะใช้กฎหมายบังคับชาวเขาในมาตรการปราบปรามการตัดไม้ทำลายป่าหรือไม่
 ความจริงในปัจจุบันมีพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ.๒๕๓๕ ได้แก้ไข
 ปัญหาเหล่านั้นมากขึ้น แต่ปัญหาที่น่าจะหยิบยกขึ้นมาวิเคราะห์ก็คือ การบริหารจัดการหรือการ
 บังคับใช้กฎหมายและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องว่า เราควรจะดำเนินการอย่างไรกับชาวเขา เพราะว่าถ้า
 ไม่มีการวิเคราะห์ในจุดเหล่านี้แล้วอาจจะทำให้ปัญหาที่เรามองอาจจะเลื่อนไปว่า ความจริงเป็น
 ปัญหาตัวบทกฎหมายหรือปัญหาของการบังคับใช้กฎหมาย ซึ่งผมขอเรียนเสริมว่า สิ่งที่คุณผู้ทำ
 การศึกษามองคงจะเป็นการมองในบริบทของปัญหาทางกฎหมายเรื่องการบังคับใช้ เพื่อให้เห็นภาพ
 ในจุดนี้ด้วย

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม

คุณปริดา ฤณามา

(สำนักงานส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมบนพื้นที่สูง)

อยากจะเรียนถึงข้อกฎหมายที่อาจารย์ณรงค์พูดถึงว่า ที่ต้องการศึกษาประเด็นเกี่ยวกับ
 นโยบายของรัฐกับข้อกฎหมายซึ่งผมได้เคยทำหนังสือเกี่ยวกับการศึกษาครั้งนี้ว่า มันเป็นเรื่องที่แม้แต่นโยบายของรัฐก็ยังไม่ชัดเจนว่าคุณจะทำอะไร นโยบายของรัฐมีการขัดกันเอง นโยบายของรัฐ
 ต้องการให้ชาวเขามีถิ่นฐานที่อยู่ ในขณะที่เดียวกันถิ่นฐานที่อยู่ของชาวเขาก็ไปอยู่ในเขตอนุรักษ์
 กฎหมายฉบับอื่นก็ต้องการให้ชาวเขาออกไปเพราะว่าเป็นพื้นที่ในลุ่มน้ำชั้น ๑A เราอยู่ภายใต้รัฐ
 ธรรมนูญฉบับเดียวกัน เหตุใดเราจึงไม่แก้ไขให้เรียบร้อยอยากจะนำเสนอเรียนไปถึงอาจารย์พรชัยที่กล่าว
 ถึงเรื่องสิทธิ เราไม่จำเป็นต้องแยกกฎหมายของชนกลุ่มน้อยกับชนกลุ่มใหญ่ ทำไมเราไม่ใช้ฉบับ
 เดียวกัน และประเด็นเรื่องของสถานภาพ ทำไมการทำงานต้องแยกไว้เป็นเฉพาะเหมือนที่ผู้วิจัย
 หลายท่านมองว่า อยู่ที่มีการเลือกประคับคองถึงจะเป็นชนกลุ่มน้อย เพราะอย่างกรณีเช่น จังหวัด
 เชียงราย ตามกฎหมายมีข้อยกเว้นว่าถ้าพ่อแม่เป็นคนต่างด้าว ลูกที่ออกมา ถ้าเป็นคนต่างด้าว หาก

เป็นต่างคำวุ่นที่ ๓ จะได้รับสัญชาติไทย แต่ต้องมีการร้องขอ ไม่ร้องขอไม่ได้หรือ ตรงนี้เป็นประเด็นที่ผมไม่ทราบในข้อของกฎหมาย ซึ่งน่าจะคิดว่าทำไมต้องแบ่งแยกตรงนั้น

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม

คุณอดิศร เกิดมงคล

(คณะกรรมการณรงค์เพื่อประชาธิปไตยในพม่า)

ประเด็นแรก กฎหมายที่เป็นอยู่กับรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ทีบอกว่าจะให้สิทธิกับชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อยในการจะรักษาสภาพเดิมของตัวเอง ซึ่งจะมาขัดแย้งกับกฎหมายเดิม ดังนั้นจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรหรือไม่

ประเด็นที่สอง ที่ผ่านมารายอมรับหรือไม่ว่า มันเป็นความผิดพลาดของนโยบายรัฐที่มีลักษณะเป็นการออกนโยบายมาเพื่อแก้ไขปัญหายาอย่างหนึ่ง แต่เมื่อทำไปแล้วค้นพบอีกปัญหาหนึ่งเหมือนกรณีของการปราบปรามเรื่องพืชเสพติด ซึ่งมีการนำพืชเชิงพาณิชย์เข้าไปส่งเสริม แต่ปรากฏว่ามาเจอปัญหาในเรื่องสารเคมี เรื่องการอพยพลูกหลานที่เช่นเดียวกัน ฉะนั้นงานวิจัยนี้จะระบุชัดเจนหรือไม่ว่า มีพฤติกรรมทำลายหรืออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อจะเป็นการนำเสนอในแนวทางเชิงนโยบายต่อไป แล้วมันมีการศึกษาถึงขั้นนั้นหรือไม่ เพราะว่าเท่าที่ผมยังไม่แน่ใจว่า จริง ๆ แล้วมีข้อสรุปอย่างนี้หรือไม่

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม

คุณมานะ งามเนตร

(งานกิจการพิเศษ ฝ่ายชาวเขาและชนกลุ่มน้อย กรมการปกครอง)

จะขอเรียนทำความเข้าใจในฐานะคนทำงาน มีเรื่องที่คุณจะวิจัยดูจากเอกสารแล้ว บางเรื่องยังไม่เป็นปัจจุบันเท่าไรนัก เช่นเรื่อง อ.ข.ส.อย่างที่อาจารย์อำนาจ ได้นำเรียนไป ตอนนี้เปลี่ยนองค์กรนี้เป็น น.อ.ส. เปลี่ยนเมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๔๐ ท่านรองพิชัย รัตกุล เป็นประธานมีท่านถวิล เปลี่ยนศรี กอง ๔ สปช. เป็นผู้ช่วยเลขานุการ แล้วก็แผนแม่บทที่นำเรียนเมื่อสักครู่นี้ที่เราใช้เป็นฉบับที่ ๒ แล้ว ฉบับแรกตั้งแต่ปี ๒๕๓๕-๒๕๓๙ ส่วนฉบับที่ ๒ ตั้งแต่ ๒๕๔๐-๒๕๔๔ แล้วนโยบายบางอย่างได้เปลี่ยนไป เช่นที่คุณปริศนาออกมาพูดว่า ทำไมเราถึงได้แบ่งเรื่องกันทำ ตอนนี้เจ้าหน้าที่ในส่วนของผมเป็นส่วนหนึ่งใน ส.ล.น.อ.ส. หรือสำนักงานเลขานุการ มีทีมงานที่มาจากกรมประชาสงเคราะห์ จากสำนักงานป้องกันและปราบปรามการประพฤติดมขอบในวงราชการ จากกรมพัฒนาที่ดิน จากกรมการปกครอง จากกรมป่าไม้ จากสำนักงานสำนักงานคณะกรรมการพัฒนา

เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและสำนักงานสภาพความมั่นคงแห่งชาติ ประชุมร่วมกันทุกเดือน เจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการได้ร่วมกันคิดและได้เสนอนโยบายซึ่งเพิ่งประชุมไปเมื่อกลางเดือนที่แล้ว และขณะนี้คิดได้เวียนไปตามหน่วยงานต่าง ๆ แล้ว เราคิดกันเหมือนกับที่คุณปรีดาพูดว่า ชาวเขาที่อยู่ในพื้นที่สูงทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นในลุ่มน้ำชั้น ๑A หรือชั้นใดก็ตาม เขายังอยู่ต่อไปได้หรือไม่ ขณะนี้กรมป่าไม้ได้แต่งตั้งรองอธิบดีกรมป่าไม้ทำการศึกษาระเด็นนี้แล้วว่าจะให้เขาอยู่ได้ต่อไปหรือไม่ ในการอนุญาตให้เขาอยู่ มีรายงานผลการศึกษาของกรมพัฒนาที่ดินโดยคุณ บัณฑิต ดัชนีศรี ได้ทำการศึกษแล้วว่า หมู่บ้านในส่วนนี้ เขามีพืชที่อยู่อาศัยแล้ว มีประชากรจำนวนเท่าไร และมีการเรียกชุมชนนี้ว่าหมู่บ้านอะไร ตั้งโดยถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่

เรื่องสถานภาพของบุคคลในทางกฎหมายของเขา เขาได้ต่างคำว ซึ่งเรากำลังดำเนินการลงสู่ชาติไทยให้เขาซึ่งเป็นสิ่งที่เขาร้องขอ เนื่องจากเราไม่ทราบว่าเขามีคุณสมบัติครบหรือไม่ เขาเป็นคนที่เกิดในประเทศไทยมาตั้งแต่ปู่ย่าตายายดั้งเดิมหรือเพิ่งอพยพแล้วมาอยู่ต้องแยกประเภทจากกัน คนที่อพยพมาหากเราจะให้สัญชาติไทยเขา เราจะยอมได้หรือไม่ ในขณะนี้ได้มีนโยบายให้เขาเป็นเพียงคนต่างด้าว และรวมไปถึงลูกหลานที่เกิดมาในขณะที่ยังไม่ได้รับอนุญาต เนื่องจากเขามีสถานภาพเป็นผู้หลบหนีเข้าเมือง เรากำลังทำให้เขาเป็นผู้ที่เข้าเมืองมาโดยชอบด้วยกฎหมาย หลังจากนั้นลูกที่เกิดมาหลังจากวันที่ได้รับอนุญาตเด็กก็จะได้รับสัญชาติไทยตามที่กฎหมายระบุไว้ และก็จะมีส่วนภาพตามที่กฎหมายรองรับ มีที่อยู่ที่เหมาะสม สามารถทำมาหากินได้ มีที่ดินสำหรับประกอบอาชีพได้ เราคิดที่จะกันพื้นที่และตั้งหมู่บ้านให้แก่เขา แม้จะอยู่ในพื้นที่ที่ต้องห้าม แต่เขาเหมาะสมที่ได้อยู่กับป่าไม้ ตามนโยบายที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงวางไว้และมติดคณะรัฐมนตรี แต่เมื่อสองวันมานี้มีการประท้วงที่เชียงใหม่ ชาวบ้านไม่ยอมให้ชาวเขาอยู่ในป่า จะปิดคอยอินทนนท์ไม่ให้ขึ้น จนกระทั่งรองนายกฯ พิชัย รัตตกุล ต้องไปตกลงว่าจะพยายามแก้กฎหมายเรื่องมติดคณะรัฐมนตรีวังน้ำเขียว แล้วรอพระราชบัญญัติป่าชุมชนที่จะออกมา เมื่อวันที่ดินทางไปถึงผมยังไม่ทราบว่าจะใช้เวลาอีกปี

กรมการปกครองได้ตั้งให้เป็นหมู่บ้านที่ถูกต้อง โดยมีผู้ใหญ่บ้านและระบบการปกครองจะเข้าไป ซึ่งต้องเรียนให้ทราบว่า เราได้ดำเนินการไปถึงจุดไหนแล้ว แต่ว่าจะเป็นไปได้มากน้อยเพียงไร ก็ขึ้นอยู่กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม
โดย คุณพิสิษฐ์ ไรจนเครือวัลย์
(คณะกรรมการกาทอลิกเพื่อการพัฒนาชนเผ่าพื้นเมือง)

รู้สึกดีใจที่เนื้อหาที่ท่านอาจารย์ผู้ทำวิทยศึกษานั้นตรงกับข้อเท็จจริงถึง ๘๐% เรื่อง
วิวัฒนาการของชาวเขาในการดูแลสุขภาพทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของเขาในอดีตก็มีส่วนที่ใน
การทำลายสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีหลายเผ่าที่ทำลายไปมาก และในส่วนของนโยบายของรัฐ โดยเฉพาะ
นโยบายป่าไม้ ที่มีอยู่ ๔-๕ ฉบับ ไม่ว่าจะเป็นกฎหมายอุทยาน ไม่ว่าจะเป็นกฎหมายอนุรักษ์สัตว์ป่า
และอีกหลายฉบับ ซึ่งลงไปประกาศขยายพื้นที่และชาวเขาส่วนใหญ่ ชาวเขาได้ทำการปรับตัวและ
วิถีชีวิตที่ในอดีตทำลายทรัพยากรธรรมชาติไปบางส่วน มีการปรับลดในเรื่องการประกอบอาชีพใน
การทำไร่เลื่อนลอยหรือปลูกฝิ่นก็น้อยลง พยายามปรับให้เข้ากับนโยบายของรัฐ ในขณะที่บางส่วน
ของนโยบายแทนที่จะลงไปพัฒนาวิถีชีวิตของพวกชาวเขา แต่ส่วนใหญ่ลงมาควบคุมปราบปราม
และกำกวมมากกว่า โดยอาศัยชื่อเพื่อการพัฒนาชาวเขา โดยเฉพาะแผนพัฒนาบนพื้นที่สูง ซึ่งในฉบับ
ก่อน ๆ และมาฉบับที่ ๒ ซึ่งท่านเจ้าหน้าที่ทางกรมได้พูดแล้วว่า น่าจะยกเลิกได้แล้วโดยน่าจะใช้
แผนพัฒนาฉบับที่ ๘ ฉบับเดียว เพราะว่าแผนพัฒนาฉบับที่ ๒ เกี่ยวกับการพัฒนาบนพื้นที่สูง รู้สึก
ว่ายังผิดกับแผนพัฒนาฉบับที่ ๘ โดยแผนการพัฒนาบนพื้นที่สูงจำกัดสิทธิของชาวเขาอีกหลาย
ส่วน ซึ่งผมขอให้ข้อสังเกตจากท่านอาจารย์หลายท่านที่วิจัยมา และอยากจะให้มองตรงจุดนี้เพื่อที่จะ
ให้ชาวเขาเหล่านี้ได้กลับมาเป็นคนไทยต่อไป

รายงานวิจัย เรื่อง “การศึกษาของชาวเขาในประเทศไทย”

โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญศิริ จีระเดชากุล^๑

ดิฉันทำงานในเรื่องการศึกษาของชาวเขาในประเทศไทย ดิฉันขอออกตัวสักนิดหนึ่ง เพราะว่าดิฉันสัมผัสกับชาวเขาน้อยมาก เพราะฉะนั้นงานศึกษาชิ้นนี้จึงเป็นงานที่ศึกษาจากเอกสาร จากงานวิจัย รวมถึงการรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ โดยข้อมูลส่วนหนึ่งมาจากการสัมมนา กลุ่มย่อยของพวกเราซึ่งไปทำกันที่จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นการรวบรวมองค์ความรู้เบื้องต้นในเรื่องของการศึกษาของชาวเขาในประเทศไทย เมื่อพูดถึงการศึกษาในที่นี้ จะขอพูดถึงการศึกษาของรัฐที่จัดให้กับชาวเขา การศึกษาของรัฐที่เข้าไปสัมผัสกับชาวเขาที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเป็นการศึกษาในขั้นพื้นฐานทั้งในระบบและนอกระบบ คงจะใช้คำว่า “การศึกษา” ในความหมายเช่นนี้ ประเด็นซึ่งรายงานนี้มุ่งจะตอบนั้น มีอยู่ด้วยกัน ๕ ประการ กล่าวคือ

ประการแรก การศึกษาที่รัฐจัดให้ชาวเขานั้นจัดขึ้นอย่างอิสระหรือถูกกำกับด้วยนโยบายใดของรัฐ และเป็นอย่างไร

ประการที่ ๒ ระบบการศึกษาที่รัฐจัดให้ชาวเขานั้นมีลักษณะและมีวิธีการจัดการอย่างไร

ประการที่ ๓ ระบบการศึกษาเช่นนั้นเป็นการศึกษาเพื่อรัฐหรือเพื่อชาวเขา

ประการที่ ๔ ระบบการศึกษาเช่นนั้นสอดคล้องกับวัฒนธรรม วิถีชีวิตของชาวเขาหรือไม่อย่างไร

ประการที่ ๕ นำเสนอวิสัยทัศน์ในการศึกษาเพื่อชาวเขาว่า ควรจะเป็นเช่นไร ซึ่งขอเน้นว่า “เพื่อชาวเขา” ว่าควรจะเป็นเช่นไร

เมื่อเราพูดถึงการศึกษาสำหรับสังคมไทย เราจะเห็นว่า เมื่อใดที่เราพูดถึงการศึกษาของเราในภาพส่วนใหญ่อันเป็นที่ยอมรับกันนั้น คือการศึกษาที่รัฐเป็นผู้จัดหรืออย่างน้อยที่สุดรัฐเป็นผู้ควบคุมในการจัด เพราะฉะนั้นเมื่อเราพูดถึงการศึกษาเช่นนี้ ดิฉันคงจะไม่สามารถพูดถึงเรื่องการศึกษาอย่างใดทีเดียว แยกออกจากนโยบายของรัฐได้ ด้วยเหตุนี้เมื่อพูดถึงการศึกษาจึงต้องโยงไปหลายเรื่อง ดิฉันอยากจะขอนำเสนอว่า สิ่งที่เราเรียกว่า “การศึกษา” ในสังคมไทยเราที่เป็นการศึกษาแบบทางการ ซึ่งเราทราบกันว่าเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ การศึกษาที่เกิดขึ้นแบบนี้เป็นการศึกษาซึ่งเกิดขึ้นมาโดยรับเอารูปแบบของตะวันตกเข้ามาสู่สังคมไทย ลักษณะของการศึกษาเช่นนี้เกิดขึ้นโดยที่ไม่ได้เกิดขึ้นในฐานะที่มันเป็นการศึกษาเพื่อการศึกษา แต่เป็นการศึกษาเพื่ออะไรบางอย่างที่สังคมหรือรัฐเป็นผู้ต้องการที่จะให้การศึกษาไปสนองวัตถุประสงค์เช่นนั้น เพราะฉะนั้นเมื่อเราพูดถึงการ

^๑ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒน์ วิทยาเขตประสานมิตร

ศึกษาโดยปกติมักจะหมายถึง เป้าหมายของการศึกษา หลักสูตร การเรียนการสอน การวัดผล ประเมินผล การจัดการและการบริหาร คนที่อยู่ในแวดวงของการศึกษา ก็มักจะเข้าใจคำว่า “การศึกษา” ในเป้าหมายหรือขอบเขตแค่นี้ แต่แท้จริงเมื่อมาดูการศึกษาของไทย การศึกษาเกิดขึ้นในฐานะที่เป็นอนุระบบของสังคม หมายความว่า เป็นการศึกษาเพื่อที่จะทำอะไรบางอย่าง เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม ซึ่งในที่นี้สังคมนั้นคืออะไร ความหมายของค่อนข้างจะกำกวม เมื่อเราพูดถึงสังคม บางทีเราบอกว่าตอบสนองปัญหาบางอย่างในสังคม แต่จริง ๆ แล้วมันกลับไม่ใช่ แต่หมายถึงสังคมที่เป็นคนส่วนใหญ่ของสังคม แต่อาจจะหมายถึงผู้ที่เป็นผู้กำหนดหรือผู้ที่มีอำนาจกำหนดการศึกษาซึ่งนั่นก็คือ รัฐ เพราะฉะนั้นกล่าวถึงการศึกษาในแง่มุมนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของการศึกษาของชาวเขา ซึ่งถามว่าเริ่มขึ้นตั้งแต่เมื่อไร ถ้าเราพูดถึงการศึกษาที่รัฐจัดให้แก่ชาวเขานั้น การเริ่มอย่างเป็นทางการจริง ๆ ก็เมื่อไม่นานมานี้ประมาณ ๔๐ กว่าปี แต่ก่อนหน้านี้มีการศึกษาที่จัดให้แก่ชาวเขาหรือไม่ มี เพียงแต่ว่าเป็นการศึกษาที่รัฐจัดให้แก่ชาวเขา โดยไม่ทราบว่านั้นคือชาวเขา หมายความว่า ยังไม่มีการแยกแยะความแตกต่างระหว่างชาวเขากับชาวเรา คำว่า “ชาวเขา” เริ่มใช้เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๒ นี้เอง เท่าที่ค้นมาได้ การศึกษาที่รัฐจัดให้ชาวเขา ซึ่งขณะนั้นยังไม่เรียกว่า “ชาวเขา” (เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๗๘) เป็นการขยายการศึกษาภาคบังคับเข้าไปสู่ชุมชนชาวเขาในอำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก แต่หากถามว่า การศึกษาที่เจตนาจะจัดให้แก่ชาวเขาในฐานะที่มองว่าเขาเป็นชาวเขา ก็เพิ่งจะเกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๕ เมื่อกองตำรวจตระเวนชายแดนจัดโรงเรียนให้กับชาวเขา เมื่อมองเห็นว่าชาวเขามีความแตกต่างจากคนไทยพื้นราบ การมองเห็นความแตกต่างตรงนี้เกิดขึ้นในฐานะที่เป็นภาพขยายของการศึกษาของไทย

การศึกษาของไทยเรา เกิดในสมัยรัชกาลที่ ๕ เพื่อที่จะสร้างรัฐชาติไทย ต้องการทำให้คนไทยในประเทศไทยมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและเพื่อตอบสนองต่อการผลิตข้าราชการ พอมาถึงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ นโยบายนี้เป็นนโยบายที่มีความสำคัญอันนำไปสู่การจัดการศึกษาให้กับชาวเขาในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ หลายท่านคงพอจะจำได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาแน่นแฟ้นมาก ปัญหาหนึ่งที่สหรัฐอเมริกาพยายามจะทำให้เรามองเห็นว่า มันเป็นปัญหาคือ ปัญหาของการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ เพราะฉะนั้นนโยบายในการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ควบคู่ไปกับการเผยแพร่แนวความคิดในการพัฒนาประเทศไปสู่ภาวะทันสมัย เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่ทำให้ประเทศไทยมีการพัฒนาประเทศถึงกับมีการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในช่วงเวลานั้นประมาณ พ.ศ. ๒๕๐๓ เป็นต้นมา แผนฉบับที่ ๑ นั้นเกิดขึ้นโดยรับเอาความคิดในเรื่องของการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ควบคู่ไปกับการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยตามแบบตะวันตก คิดกันมองว่าครั้งนี้เป็นนโยบายที่สำคัญมากทำให้ชาวเขาซึ่งเคยอยู่อย่างอิสระ มีความแตกต่าง อยู่อย่างสงบ แต่เมื่อมีนโยบายพัฒนาประเทศนี้เข้ามา ทำให้ชาวเขาซึ่งเคยอยู่อย่างอิสระนั้นกลายเป็นผู้มีปัญหา เป็นผู้ที่ก่อปัญหา เป็นผู้ที่เป็สาเหตุของปัญหานโยบายการพัฒนาประเทศนี้ที่มองว่า ประเทศที่พัฒนาแล้วหรือสังคมที่พัฒนาแล้วต้องเป็นแบบ

ตะวันตกซึ่งก็หมายความว่า ต้องมีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ ทางด้านวัตถุเป็นสำคัญ เมื่อหันมามองชาวเขาจะเห็นว่า ชาวเขาไม่ได้เป็นไปตามแบบนั้น เพราะฉะนั้นปัญหาประการที่หนึ่งที่รัฐบาลมองเห็นคือ

ประการแรก ชาวเขาเป็นผู้ที่ไม่มีการศึกษา ซึ่งหมายถึงการศึกษาแบบใหม่ หมายความว่า ไม่ได้เข้าโรงเรียน ไม่ได้มีความรู้แบบสมัยใหม่เหมือนกับที่เราเรียนกัน เมื่อไม่ได้เข้าโรงเรียนก็จะเกิดวัฏจักรที่เราเรียกว่า “วัฏจักรแห่งความชั่วร้าย” คือเมื่อโง่ก็นำไปสู่ความจน เพราะไม่มีอาชีพเหมือนคนที่เขาพัฒนาแล้วทั้งหลายและเป็นสาเหตุของการเจ็บป่วย วัฏจักรแห่งความชั่วร้ายเป็นสิ่งที่รัฐบาลมองเห็นว่า มันเป็นอุปสรรคของการพัฒนาประเทศ เพราะฉะนั้นการมองปัญหาที่หนึ่งคือ มองว่าชาวเขาเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา

ประการที่ ๒ มองว่า ชาวเขาซึ่งประกอบอาชีพด้วยการทำการเกษตรแบบยังชีพด้วยการปลูกพืช การปลูกพืชของชาวเขานั้นจะมีวิธีการปลูกอยู่ ๒ อย่างแบบคือ การทำไร่หมุนเวียนและทำไร่เลื่อนลอยอย่างที่เราเรียกกัน การปลูกพืชอย่างนี้ก็ถูกมองว่าเป็นการนำไปสู่การทำลายธรรมชาติและชาวเขาเป็นต้นตอของการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ

ประการที่ ๓ มองว่าการปลูกฝิ่นของชาวเขา เป็นแรงกดดันที่เกิดขึ้นจากภายนอก เนื่องจากมีการแพร่ระบาดของยาเสพติดในต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสหรัฐอเมริกา เพราะฉะนั้นจึงพยายามที่จะล้มเลิกการปลูกฝิ่นเพื่อที่จะได้แก้ไขปัญหานี้ โดยมองว่า ชาวเขาเป็นต้นตอของปัญหายาเสพติด

ประการที่ ๔ มองว่าชาวเขามีความแตกต่างจากคนไทย และอยู่ตามชายแดน พูดภาษาไทยก็ไม่ได้ มีวัฒนธรรมแตกต่างจากคนไทย เพราะฉะนั้นชาวเขาจึงเป็นพวกที่อาจจะถูกชักจูงให้เป็นคอมมิวนิสต์และอาจเป็นปฏิปักษ์ต่อบ้านเมืองได้มาก

ดังนั้นจึงมองว่า ชาวเขามีปัญหาและเป็นต้นตอของปัญหา ทำให้ในการมองปัญหาของชาวเขาอย่างนี้นำมาซึ่งการวางนโยบายเกี่ยวกับชาวเขาหลายประการ มีมาตรการหลายอย่างที่รัฐบาลจะทำ เนื่องจากมองว่าชาวเขาแตกต่างไปจากคนไทยและเป็นต้นตอของปัญหา ไม่ว่าจะเป็นนโยบายที่จะทำให้ชาวเขาเลิกการปลูกฝิ่น หรือนโยบายที่จะพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมตามความเห็นของรัฐบาลซึ่งวางอยู่บนวิธีคิดหรือกระบวนทัศน์ในการพัฒนาประเทศแบบทันสมัย รวมถึงมีมาตรการหลายอย่างทางกฎหมาย ในด้านการปราบปรามและที่สำคัญอย่างหนึ่งที่รัฐบาลใช้ควบคู่ไปกับการปราบปรามคอมมิวนิสต์คือ นโยบายในการพัฒนาชาวเขา แต่แท้ที่จริงแล้วในที่นี้เราจะเห็นว่า ตัวสำคัญที่ทำให้รัฐบาลเข้ามาจัดการกับชาวเขา คือ นโยบายความมั่นคง รัฐบาลกลัวมากในเรื่องนี้ กลัวว่าชาวเขาจะเป็นหน้าด่านสำคัญหรือเป็นตัวสำคัญที่จะทำให้การแพร่ระบาดของคอมมิวนิสต์เป็นไปได้ง่ายมากขึ้น เพราะฉะนั้นนโยบายความมั่นคงจึงใช้การพัฒนาเป็นตัวเสริม แต่ความเป็นจริงแล้วต้องการที่จะทำให้ชาวเขานั้นกลายมาเป็นคนไทย หมายความว่าให้เขาสามารถพูดภาษาไทยได้ ทำให้เขาสามารถที่จะมีความจงรักภักดีต่อสังคมไทย รับความคิดแบบคนไทยและเตรียมพร้อมที่

จะให้เขาได้รับการพัฒนาเหมือนกับคนไทยทั้งหลาย เพื่อที่จะให้ประเทศไปสู่การพัฒนาแบบตะวันตก นโยบายเกี่ยวกับชาวเขาตรงนี้ทำให้การศึกษาเขามามีบทบาทสำคัญ

รัฐบาลใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือเพื่อที่จะทำให้ชาวเขามีความเป็นไทย ในขณะที่เดียวกันรัฐบาลก็ใช้การศึกษานี้เตรียมชาวเขาที่จะรับการพัฒนาเหมือนกับคนชนบททั่ว ๆ ไป ถามว่าการศึกษาแบบนี้เป็นการศึกษาแบบไหน วิธีคิดเรื่องการศึกษาที่มีอยู่แต่เดิมนั้นได้นำเข้าไปใช้กับการศึกษาของชาวเขา ทำให้การศึกษาของชาวเขาไม่แตกต่างไปจากการศึกษาของชาวพื้นราบเท่าไรนัก โดยหลักการสำคัญแล้วก็เหมือนกันโดยมุ่งที่จะให้ชาวเขาเรียนรู้ภาษาไทย คณิตศาสตร์ ส.ป.ช. เช่นเดียวกับในสังคมไทย จะมีแตกต่างกันบ้างก็ในที่ ๆ จะเปิดช่องว่างให้กับหลักสูตรท้องถิ่น แต่จริง ๆ แล้วปรากฏว่าหลักสูตรท้องถิ่นก็ไม่ได้ผลสักเท่าไร เพราะวิธีคิดที่กำกับบุคลากรทางการศึกษาของครูของผู้ปกครอง ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษามักจะมองว่า การศึกษาเป็นเรื่องของการเรียนหนังสือ การเรียนวิชาการมากกว่าที่จะเอาการศึกษาไปใช้ในชีวิตประจำวัน การมุ่งที่จะให้นักเรียนประสบผลสำเร็จในการศึกษาด้วยการมีผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษานั้น ซึ่งเป็นตัวกำกับที่สำคัญที่จะทำให้ครูจะต้องสอนอะไรและสอนอย่างไร หากมองในแง่ผลสำเร็จ การศึกษาแบบนี้มันประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงไร รายละเอียดในเชิงปริมาณจะปรากฏอยู่ในภาคผนวกของรายงานวิจัยแล้ว ผลจากการดำเนินงานทางด้านการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ปี ๒๕๓๑ เมื่อเปรียบเทียบกับปี ๒๕๓๘ ชาวเขามีความสามารถในการสื่อสารภาษาไทยเพิ่มขึ้น จากแต่เดิมมีความสามารถในการสื่อสารภาษาไทย ๒๑๖,๓๗๔ คน ปี ๒๕๓๘ เพิ่มขึ้นเป็น ๓๐๑,๕๖๐ คน เพิ่มขึ้นถึง ๘๕,๑๘๖ คน จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในปี ๒๕๓๑ ๗๗,๐๑๔ คน ในปี ๒๕๓๘ เพิ่มขึ้นเป็น ๑๒๒,๘๒๕ คน อันนี้มองในเชิงปริมาณ หมายความว่าทำให้ชาวเขารู้ภาษาไทยเพิ่มขึ้นพอสมควร จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นพอสมควร หรือหากพิจารณาจากตารางที่ ๓ ในภาคผนวก ข้อมูลของปี ๒๕๓๗ จากการสำรวจของสถาบันวิจัยชาวเขา โดยสำรวจจากจำนวนประชากร ชาวเขาจำนวน ๖๕๔,๗๑๘ คน ที่สามารถเรียนถึงระดับอุดมศึกษา ระดับปริญญาตรีมีทั้งหมด ๔๗ คนในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ และแยกตามเผ่าต่าง ๆ สำหรับปริญญาโทมีทั้งหมด ๗ คน เพราะฉะนั้นรวมทั้งสิ้นมีอยู่ ๕๔ คน ในปี ๒๕๓๗ ชาวเขาทั้งหมดมีประมาณ ๗ แสนกว่าคน หากคิดเป็นเปอร์เซ็นต์ คิดตามจำนวนที่สำรวจตรงนี้ ๖ แสนกว่าคน คิดแล้วจำนวนประชากรที่สามารถเรียนต่อจนถึงระดับอุดมศึกษาทั้งหมดมีไม่ถึง ๐.๐๑% ที่สามารถเรียนต่อได้ในระดับนี้ นี่คือข้อมูลที่ได้มาในเชิงปริมาณ แต่ถ้าหากพิจารณาถึงข้อจำกัดในการศึกษาก็ดี ในความแตกต่างของชาวเขากับชาวเราและการศึกษาทั้งหลายที่จัดให้ชาวเขาก็ดี จะเห็นว่าตัวเลขนี้ไม่ใช่ตัวเลขที่น่ารังเกียจนัก แต่ถ้าถามว่าสิ่งที่เกิดขึ้นนี้การที่ชาวเขาสามารถที่จะเรียนรู้ภาษาไทยมากขึ้น สามารถที่จะพูดภาษาไทยมากขึ้น สามารถที่จะเรียนต่อในระดับสูงมากยิ่งขึ้นนี้ มันเป็นส่วนที่ชาวเขาได้มาซึ่งหลาย ๆ คนบอกว่า เรียนรู้ภาษาไทยก็ทำให้เขาเรียนรู้กฎหมายได้ ทำให้เขาสามารถได้สัญชาติ แล้วถามว่าชาวเขาต้องเสียอะไรเป็นการตอบแทน เพราะฉะนั้นเราจะพิจารณาอีกแง่มุมหนึ่งว่า เมื่อผลกระทบในทางคุณภาพ คุณภาพในที่นี้ หมายความว่าคุณภาพที่เกิดขึ้นกับผล

กระทบที่มันเกิดขึ้นต่อวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวเขา มีอะไรเกิดขึ้นบ้าง ดิฉันขอนำเสนอตรงนี้อย่างสั้น ๆ ว่า จริง ๆ แล้วชาวเขาที่เราบอกว่ายังไม่มีการศึกษา แท้ที่จริงแล้วเขาไม่มีการศึกษาจริงหรือไม่ หากพูดถึงการศึกษาในอีกความหมายหนึ่ง ไม่ใช่การศึกษาแบบที่เราเข้าใจกันในระบบของโรงเรียน ชาวเขาก็ไม่ได้ได้รับการศึกษา เพียงแค่การศึกษาของชาวเขาแตกต่างจากการศึกษาในระบบของโรงเรียนของเรานั้น ถ้าหากเราดูวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวเขาซึ่งอ่านรายละเอียดได้ในรายงาน จะเห็นว่าวิถีชีวิตของชาวเขารอบคลุมถึงระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยมในเรื่องของการอยู่ร่วมกันของธรรมชาติ รวมถึงสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติด้วย เช่น ผีसाง เทวดา ประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวเขา ระบบความสัมพันธ์ในครอบครัวซึ่งมีความสัมพันธ์กันแน่นแฟ้น มีความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ ระบบความสัมพันธ์ในชุมชนซึ่งอาศัยระบบอาวุโส เป็นระบบที่กำกับความสัมพันธ์ของคนในสังคม ระบบการดำรงชีพซึ่งอาศัยการทำเกษตรเป็นหลักอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวเขาทั้งหมดนี้ก็คือ การศึกษาของชาวเขา มีการสืบทอดต่อกันมาในหลายรูปแบบในสังคมของชาวเขา ทั้งอาศัยนิทาน อาศัยบรรพบุรุษเป็นผู้ถ่ายทอด อาศัยการเรียนรู้จากการทำงานกับการปฏิบัติจริงในไร่นาของเขาเอง จากการพบปะกันในสังคมของเขา จากการที่ผู้อาวุโสเป็นผู้ที่อบรมสั่งสอนรวมถึงการเรียนรู้ด้วยตนเอง ทั้งหมดนี้ก็คือ การศึกษาของชาวเขา เพราะฉะนั้นเราจะเห็นภาพสองภาพของการศึกษา ภาพหนึ่งเป็นภาพการศึกษาแบบทางการ อีกภาพหนึ่งเป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นในสังคมของชาวเขาเอง ผลจากการที่การศึกษาแบบทางการเข้าไปในชุมชนของชาวเขาแล้วเกิดอะไรขึ้นบ้าง ผลกระทบการศึกษาที่มีต่อวัฒนธรรมและการเรียนรู้ของชาวเขานั้น มีอยู่ ๔ ประการใหญ่ ๆ ซึ่งประเด็นนี้อาจจะไม่มีตัวเลขมายืนยัน

๑. การศึกษาสมัยใหม่ซึ่งนำเข้าไปใช้กับชาวเขานั้น ได้ส่งผลให้ระบบความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชนนั้นเสื่อมสลายไป เพราะเด็กต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในการเรียนหนังสือหรือออกไปนอกหมู่บ้านเพื่อที่จะสามารถได้เรียนต่อในระดับสูงขึ้นไป ความใกล้ชิดความผูกพันในครอบครัวในชุมชนจากการที่ผู้ใหญ่ผู้อาวุโสเคยสั่งสอนลูกหลานได้ ความสัมพันธ์นี้ได้จืดจางไปและห่างเหินไป ในขณะที่สังคมภายนอกมีค่านิยมใหม่เข้ามาคือ วัตถุนิยม บริโภคนิยม และโอกาสที่ทำให้เด็กชาวเขาได้รับสิ่งภายนอกมีมากยิ่งขึ้น

๒. การศึกษาสมัยใหม่ไม่ได้สกัดกั้นการเติบโตของการศึกษาและกระบวนการเรียนรู้แบบดั้งเดิมของชาวเขา การศึกษาแบบใหม่เป็นการศึกษาแบบทางการซึ่งเป็นที่ยอมรับปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ เมื่อเป็นที่ยอมรับและชาวเขาถูกทำให้คิดว่าเป็นช่องทางที่จะทำให้เขามีอาชีพ มีรายได้ แต่ความเป็นจริงชาวเขาที่จบการศึกษาซึ่งส่วนใหญ่จบการศึกษาแค่ระดับประถมศึกษาเท่านั้น เมื่อออกไปประกอบอาชีพที่พอจะประกอบได้คือ อาชีพแรงงานรับจ้างหรือเป็นเด็กปั๊ม ซึ่งค่อนข้างที่จะเป็นอาชีพที่ไม่สามารถสนองความใฝ่ฝันของเด็กชาวเขาได้ ครั้นจะเรียนต่อโอกาสที่จะเรียนก็ยากมาก เพราะในระบบการศึกษาของเราเป็นระบบพิธีมิดซึ่งไม่ได้ให้โอกาสคนจากชนบทและยังเป็นชนบทแบบชาวเขา โอกาสที่จะเรียนต่อในชั้นสูงเพื่อที่จะมีอาชีพดี ๆ นั้นก็ยิ่งยากมากขึ้น

เพราะฉะนั้นการศึกษาสมัยใหม่ทำให้เด็กชาวเขาเห็นความสำคัญของการศึกษาแบบสมัยใหม่ ในขณะที่กระบวนการเรียนรู้แบบดั้งเดิมก็ถูกทำให้คิดว่าเป็นสิ่งที่ล้าสมัย

๓. การศึกษาสมัยใหม่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจของชุมชนชาวเขาจากแบบเดิมเป็นระบบเศรษฐกิจที่ทำการเกษตรเพื่อจะยังชีพ ทำให้เด็กชาวเขาที่มีการศึกษาไปฝึกฝนที่จะออกไปนอกชุมชนเข้าไปในเมือง เพื่อไปหางานทำในเมือง ซึ่งรายงานวิจัยอีกหนึ่งฉบับที่น่าสนใจที่จะนำเสนอในวันพรุ่งนี้ที่ชี้ให้เห็นว่า เด็กชาวเขาที่เข้าสู่อาชีพโสเภณีส่วนใหญ่เป็นเด็กที่มีการศึกษา นี่เป็นเรื่องที่น่าคิดว่าการศึกษของเราส่งผลอย่างไรกับเด็กชาวเขา

๔. การศึกษาส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงในระบบความคิด ความเชื่อ และค่านิยมของชาวเขา ซึ่งแต่เดิมที่มีระบบความคิดที่เชื่อในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติทำให้ชาวเขามีชีวิตที่ค่อนข้างสงบสุข เข้ามาสู่ชีวิตแบบคนในเมืองซึ่งมีความวุ่นวายเห็นแก่ตัว ให้ความสำคัญกับวัตถุมากกว่าเรื่องของความสงบของจิตใจ

และทั้งหมดนี้คือผลกระทบของการศึกษาที่เกิดขึ้นกับชาวเขาเพื่อแลกกับการที่เขาจะมีโอกาสเข้าเรียนในโรงเรียน ถามว่าจากปัญหาทั้งหมดที่เรามองเห็นนั้น ดิฉันขอเสนอเป็นวิสัยทัศน์ของการศึกษา คือ ถ้าถามว่าการศึกษามาควรจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ดิฉันเองคงไม่มีคำตอบเป็นตัวอย่าง เพียงแต่จะขอเสนอว่า

๑) ดิฉันมองว่าแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๘ ได้เปลี่ยนแนวคิดในเรื่องของการพัฒนา เปลี่ยนกระบวนการทัศน์ในเรื่องของการพัฒนาจากแต่เดิมนโยบายในการพัฒนาประเทศจากแผน ๑-๗ นั้นค่อนข้างจะเน้นไปทางด้านพัฒนาเศรษฐกิจ แต่แผน ๘ มีการเปลี่ยนแนวทาง เพราะเนื่องจากมีปัญหาเกิดขึ้นมากมายในสังคมของเรา เพราะฉะนั้นนโยบายในแผน ๘ จึงกำหนดว่า การพัฒนานั้นควรจะเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนคือ ประสานกันไปทุก ๆ ด้านโดยไม่เน้นด้านใดด้านหนึ่ง เน้นการพัฒนาคนให้คนมีศูนย์กลางการพัฒนา เพราะฉะนั้นยุทธศาสตร์ของการพัฒนานี้ควรจะได้รับ การส่งเสริมจากรัฐอย่างจริงจังและจริงจังจริงๆ แล้ว โดยอุดมคติการศึกษาควรจะแยกจากการเป็นเครื่องมือของสิ่งอื่น ๆ การศึกษาควรที่จะตอบตัวเองได้ว่า การศึกษาที่แท้จริงคืออะไร แต่ในสังคมไทยขณะนี้ มันคงจะเป็นไปไม่ได้ เพราะฉะนั้นทิศทางการพัฒนาที่ถูกต้องน่าจะเป็นตัวที่จะกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาการศึกษาในทางที่ถูกต้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาคนในทางการศึกษาน่าจะเป็นสิ่งที่ได้รับการพิจารณา

๒) การศึกษาของชาวเขาควรจะปรับเปลี่ยนจากการศึกษาที่ตอบสนองปัญหาของรัฐมาเป็นการศึกษาเพื่อประโยชน์ของชาวเขา เพราะเท่าที่ผ่านมาเป็นการศึกษาเพื่อรัฐมากกว่าเพื่อชาวเขา การศึกษาเพื่อชาวเขานอกจากการที่จะทำให้ชาวเขาสามารถอยู่ได้ในสังคมของเขาแล้ว ถ้าเขาสามารถที่จะเลือกได้เขาก็สามารถที่จะออกไปสังคมภายนอกได้อย่างรู้เท่าทัน ไม่ใช่ออกไปแบบไปเป็นผู้ที่เสียเปรียบ

๓) การศึกษาของชาวเขาควรจะวางพื้นฐานอยู่บนวัฒนธรรม วิถีชีวิต ภูมิปัญญาและศักยภาพของชุมชน หมายความว่าจัดการศึกษาควรเริ่มจากจุดนี้ และจะพัฒนาต่อไปอย่างไร ก็ไม่ควรที่จะทิ้งห่างจากสิ่งที่เป็นอยู่ และสิ่งที่จะเกิดขึ้นต่อไปก็เป็นสิ่งที่ค่อยๆ ค่อยๆ ขึ้นไปเท่านั้นเอง

๔) การศึกษาที่จะทำให้ชาวเขามีภูมิด้านทานต่อการครอบงำของวัฒนธรรมภายนอก ได้อยู่ร่วมกับผู้อื่นภายนอกชุมชนอย่างรู้เท่าทันและมีศักดิ์ศรี ควรจะเป็นการศึกษาที่มุ่งพัฒนาปัญญา ความคิด การรู้จักใช้วิจารณญาณในการเลือกรับหรือไม่รับอะไร และนี่เป็นเรื่องสำคัญที่จะอยู่ในสังคมในปัจจุบัน

๕) การศึกษาเพื่อชาวเขาควรมีหลายรูปแบบทั้งในระบบนอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย รัฐควรส่งเสริมให้องค์กรทางสังคมส่งเสริมทุกฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นครอบครัวผู้อาวุโสในชุมชน โรงเรียน สื่อมวลชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการสร้างเครือข่ายในวิถีสถานะของการศึกษาทุกรูปแบบจะกลับไปแบบเดิมอีกคือ การศึกษาแบบทางการจะชนะการศึกษารูปแบบอื่น ๆ

๖) องค์กรชาวบ้านและองค์กรชาติพันธุ์ควรมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ทิศทาง และการตัดสินใจเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อชาวเขาในทุกระดับ ทั้งในระดับชาติ จังหวัด อำเภอจนถึงระดับชุมชน ทั้งนี้ความสัมพันธ์ขององค์กรอื่นที่ร่วมกันจัดการศึกษา องค์กรของรัฐหรือเอกชนต้องเป็นความสัมพันธ์ในแนวราบอย่างเสมอภาคกันด้วยศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน อันนี้จะเป็นวิสัยทัศน์ที่สำคัญ

วิสัยทัศน์การศึกษาเพื่อชาวเขานี้จะเป็นไปได้ คิดฉันว่าเราปรับเปลี่ยนที่การศึกษาของชาวเขาอย่างเดียวคงไม่ได้ การปรับเปลี่ยนการศึกษาของคนพื้นราบเพื่อที่จะให้สามารถอยู่ร่วมกับชาวเขาได้อย่างมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกันโดยไม่ดูหมิ่นเหยียดหยามชาวเขา เห็นคุณค่าในวัฒนธรรมของเขา คิดฉันคิดว่าเป็นเรื่องที่สำคัญ จริง ๆ แล้วการที่จะเป็นชนกลุ่มน้อยหรือกลุ่มใหญ่ คิดฉันคิดว่าเป็นระบบของความสัมพันธ์ของคน ๒ กลุ่ม ดังนั้นจะจัดคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งคงจะไม่ได้ การปรับระดับของความสัมพันธ์ต้องทำทั้ง ๒ ทาง

วิจารณ์โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นภกรณ์ หะวานนท์

ถ้าบทความเร้าใจสิ่งที่มันออกมาคงจะเร้าใจ บทวิจารณ์คงช่วยอะไรไม่ได้มาก รู้สึกเหมือนท่านประธานคือ เมื่อเวลาเราอ่านบทความของอาจารย์เพ็ญศิริเรารู้สึกเหมือนว่าเราได้อะไรมาและได้ติดตาม จริงแล้วรายงานฉบับนี้ยาวกว่านี้ก็ได้ แต่ไม่ได้วิจารณ์ว่าต้องเขียนยาวกว่านี้ แต่หมายถึง

*ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตประสานมิตร

ว่ามันอัดแน่นด้วยสาระ น่าอ่าน ในแง่ของผู้วิจารณ์เวลาอ่านรายงานอย่างนี้นั้นเกิดทั้งความสบายใจและความอึดอัดใจ คือไม่ต้องมาวิจารณ์กันมาก แต่เมื่อเขาให้มาวิพากษ์เจอบทความแบบนี้ต้องมีความพยายามบางประการที่จะวิจารณ์ ขอเริ่มต้นด้วยการมองก่อนว่า เมื่ออ่านรายงานฉบับนี้แล้วรู้สึกว่ อาจารย์เพ็ญศิริให้ภาพที่คมชัดว่าขณะนี้การศึกษาของชาวเขามันถูกจัดมาอย่างไร อยู่ภายใต้เงื่อนไขอะไร แล้วมันส่งผลกระทบอย่างไรต่อชาวเขา คิดฉันคิดว่าการจัดลำดับเรื่องตรงนี้ชัดเจน ผู้เขียนค่อนข้างเขียนแบบฟันธงเลยว่า การศึกษาที่จัดให้ส่งผลในทางลบต่อสังคมชาวเขามากกว่าทางบวก ไม่ต้องมาอ่านกันระหว่างบรรทัด ผู้เขียนฟันได้ทุกหน้า มีความชัดเจนถึงจุดยืนของผู้เขียน ซึ่งฉันเองค่อนข้างที่จะเห็นด้วยเป็นส่วนใหญ่ว่า การศึกษาที่รัฐจัดให้คงจะเหมือนกับการที่เราลุ่มใจอยู่กับลักษณะการศึกษาที่รัฐจัดให้กับชุมชนของเราในชนบท ซึ่งกำลังเป็นประเด็นปัญหามากมายอยู่ในขณะนี้ซึ่งส่งผลถึงชาวเขาด้วยเช่นกัน สำหรับจุดเด่นของบทความนี้นอกจากความคมชัดตรงไปตรงมาและการฟันธงอย่างชนิดที่เรียกว่าไม่ต้องมาแย้งกันแล้ว จุดเด่นมากอีกประเด็นคือการที่ผู้เขียนมองการศึกษาว่าเป็นส่วนหนึ่งของระบบทั้งหมด รวมทั้งเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการพัฒนาประเทศแทนการวิพากษ์หรือวิเคราะห์ตัวระบบการศึกษาแยกออกมาโคด ๆ ซึ่งตรงนี้มีค่าสำคัญมาก ทำให้เราเข้าใจถึงความเชื่อมโยงที่ระบบการศึกษามีต่อระบบอื่น ๆ และจุดนี้เองที่ฉันเข้าใจว่ามันมีส่วนช่วยเช่นที่อาจารย์เพ็ญศิริวิพากษ์ระบบการศึกษาอย่างค่อนข้างจะรุนแรงทำให้เรารู้สึกว่ามันมีความเป็นธรรมมากขึ้น เพราะว่าแท้จริงแล้วระบบการศึกษาในทัศนะของอาจารย์เพ็ญศิริถูกสร้างขึ้นเพื่อรับใช้กระบวนการที่จะพัฒนาประเทศทั้งหมด เพราะฉะนั้นการที่ไปนั่งโทษครู โทษโรงเรียนหรือใครในระบบการศึกษาที่ทำให้มีผลกระทบในทางลบต่อตัวชาวเขา เราคงจะไม่ทำอย่างคนทั่ว ๆ ไปที่มักพูดเวลาที่เรามีปัญหาสังคม เด็กคิดยาบ้า เด็กมั่วกันเด็กผู้หญิงเกิดท้องแล้วไปทำแท้ง แล้วบอกว่าปัญหาทั้งหมดนี้เป็นปัญหาของโรงเรียน เป็นเรื่องที่โรงเรียนต้องแก้ไขปัญหา บทความของอาจารย์เพ็ญสิริมองในมุมกว้างกว่านั้น คิดฉันคิดว่าอาจารย์กำลังจะบอกทางอ้อมว่า แท้จริงแล้วระบบโรงเรียนหรือครูหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาได้ตกเป็นเหยื่อของกระบวนการพัฒนาประเทศทั้งหมดด้วยเช่นกัน และถ้าเราจะแก้ตรงนี้เราจะมาแก้ที่ตัวครู ที่โรงเรียนไม่ได้ แม้แต่แก้ที่ระบบการศึกษาอย่างเดียวคงไม่ได้ด้วยเช่นกัน ซึ่งอาจต้องโยงไปถึงเรื่องกระบวนการพัฒนาประเทศหรือแนวทางการพัฒนาประเทศ รวมทั้งท่าทีของรัฐที่มีต่อชาวเขาด้วย ถ้าหากยังแก้ตรงนั้นไม่ได้คงไม่ต้องพูดถึงเรื่องแก้ระบบการศึกษา ซึ่งฉันคิดว่าเป็นคุณูปการของบทความนี้ และมันคงก่อให้เกิดข้อพิพาทได้ว่าสิ่งที่อาจารย์เพ็ญศิริกำลังพยายามนำเสนอในตอนท้ายนี้ เกี่ยวกับวิสัยทัศน์ของชาวเขาโดยบทความได้อ้างอิงถึงแผน ๘ ซึ่งมันมีแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคนเกิดขึ้น เพราะฉะนั้นผู้เขียนจึงมองโลกในแง่ดี ซึ่งผู้เขียนมองโลกในแง่ร้ายพอสมควรในตอนแรก มองว่ามันจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงแน่ ๆ หรืออย่างน้อยกระบวนการของการศึกษาน่าจะเปลี่ยนแปลงตามกระบวนการพัฒนาประเทศไปด้วย ด้วยวิสัยทัศน์ของอาจารย์เพ็ญศิริฉันเห็นด้วยหมดทุกข้อ รู้สึกว่าถ้าเกิดขึ้นจริงคงจะเกิดผลดีอย่างมากทีเดียว แต่ว่าในฐานะของผู้วิจารณ์คงจะต้องถามต่อ

ไปอีกว่า ความเป็นไปได้ของผู้ที่ทรงอำนาจอยู่ในการกำหนดนโยบายอันนี้จะรับเอาวิสัยทัศน์อันนี้ไปทำ ถึงแม้ว่าจะกำหนดไว้ในแผน ๘ แล้วก็ตาม วิสัยทัศน์อันนี้มันจะเกิดขึ้นได้แค่ไหนในความเป็นจริง ถ้ามันเป็นเช่นนั้นแล้วเราคงไม่สามารถจะพูดถึงวิสัยทัศน์โคด ๆ เสมือนหนึ่งว่ามันเกิดขึ้นง่าย ๆ ได้ คิดฉันคิดว่า การมองเรื่องการศึกษาของชาวเขาเราคงต้องมองไปถึงความเป็นไปได้ของวิสัยทัศน์ที่อาจารย์เพ็ญสิริริมาว่า มันจะเกิดขึ้นไปสักแค่ไหน ยุทธศาสตร์ที่นำมาใช้ควรจะต้องทำอย่างไร อาจารย์เพ็ญสิริเขียนไว้อย่างชัดเจนว่า ในเมื่อระบบการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของระบบทั้งหมด เพราะฉะนั้นในช่วงเวลานี้เราบอกว่าวิสัยทัศน์หรือตัวกระบวนการพัฒนาประเทศ ในเรื่องของการพัฒนาประเทศเปลี่ยนหรือไม่ คิดฉันคิดว่ามันเปลี่ยนไปพอสมควรนับตั้งแต่เราได้รับความเจ็บปวดจากผลการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยหรือการเป็นประเทศอุตสาหกรรม คนเริ่มพูดกันมากถึงความไม่เหมาะสม ถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น นักวิชาการมีงานเพิ่มขึ้นพอสมควร พูดไปทุกคนรู้สึกว่ายากฟังอยากทำตาม คู่มือไปหมด การพูดเรื่องชุมชน เหมือนกับว่าตัวประกอบกลายมาเป็นพระเอกกันง่าย ๆ ในช่วงเวลาพลิกผันแค่ค่าเงินบาทเปลี่ยนไป คิดฉันอยากจะตั้งคำถามว่าแม้เราจะเห็นคุณค่าของมันแล้ว แนวคิดหรือว่าความคิดเกี่ยวกับระบบการศึกษามันเปลี่ยนไปหรือไม่ คิดฉันยังสงสัย คิดว่าการศึกษายังคงถูกใช้เป็นเครื่องมือของการพัฒนาประเทศอยู่ดี เพียงแต่แนวทางของการพัฒนาประเทศขณะนี้มันเปลี่ยนไปแล้ว ไม่มีใครกล้าพูดถึงอุตสาหกรรม หรือพูดถึงการลงทุนจากต่างประเทศเท่าไร พูดถึงแต่เรื่องชุมชนท้องถิ่น คิดฉันขอตั้งคำถามว่าเรากำลังเอาการศึกษามารับใช้วิธีคิดอย่างนี้อีกหรือไม่ คิดฉันกำลังรู้สึกว่ากระทรวงศึกษาธิการพยายามกำหนดเรื่องหลักสูตรท้องถิ่น การพยายามให้คนสร้างหลักสูตรท้องถิ่นขึ้นมา โรงเรียนถูกกำหนดว่าต่อไปนี้จะทำอะไร ต้องมีหลักสูตรท้องถิ่น ขณะนี้ที่เราพูดอย่างนี้เราได้ทำเพื่อสนองตอบกับความต้องการของท้องถิ่นจริงจังแล้วหรือยัง มีคำถามอยู่ ๒ ประเด็นเกี่ยวกับปรากฏการณ์อันนี้ที่ฉันคิดว่าเราน่าจะตั้งคำถามเกี่ยวกับสิ่งที่มันเปลี่ยนไปในสังคมไทย คิดฉันเชื่อว่าการปฏิรูปการศึกษาเริ่มต้นกระฉับกระเฉงมาก สัมมนาทุกอาทิตย์ พูดกันแล้วออกทีวี ลงหนังสือพิมพ์ นี่เป็นแค่เรื่องการศึกษาทั้งสิ้น การปฏิรูปการศึกษาเท่าที่กำลังจะเริ่มนั้นมันมีผลกระทบ ซึ่งที่เกี่ยวกับชาวเขาอันหนึ่งก็คือ พ.ร.บ.การศึกษา กำลังจะออกมาตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญว่า เราต้องมีพ.ร.บ.การศึกษา ในพ.ร.บ.นี้มีประเด็นหนึ่งซึ่งฉันคิดว่ามีความสำคัญมากและน่าจะได้ทำการศึกษากันต่อไป คือแนวการศึกษาต่อไปนี้จะต้องเป็นแนวการกระจายอำนาจ คำว่า“การกระจายอำนาจ” นี้หลักใหญ่ฉันคิดว่ามันอยู่ที่

๑. การมองอย่างที่ว่าอาจารย์เพ็ญสิริริกล่าวว่า เราน่าจะให้การศึกษา ให้คนจัดตามอรรถาธิบายก็คือ ให้พ่อแม่อาจจัดกันเองได้

๒. โรงเรียนมีความสามารถที่จะกำหนดหลักสูตรหรืออะไรก็ตามที่ต้องการ ซึ่งโดยประเด็นสำคัญคือ การพยายามลดอำนาจของรัฐในการที่จะเป็นผู้กำหนดหรือกำกับการศึกษา ซึ่งรัฐเป็นคนจัด ตรงนี้ฉันสงสัยว่าสิ่งเหล่านี้กำลังเริ่มทำและทำกันในหมู่ประชากรพื้นราบเหมือน

กับการวางแผนนโยบาย แต่ว่าถ้าเราพูดถึงชาวเขามันจะเกิดการเปลี่ยนแปลงได้หรือในลักษณะอัตราที่มันจะเปลี่ยนแปลงขึ้นในพื้นที่ราบหรือไม่ เพราะในเมื่อทำที่ที่รัฐกำลังกำกับ หรือทำที่ที่รัฐมีต่อชาวเขานั้น ถ้ามันไม่เปลี่ยนก็คือนมองว่าการศึกษานี้ควรจะให้มันเกิดความมั่นคงของรัฐ ความเป็นอิสระนี้จะมอบไปให้กับชาวเขา ยังเป็นประเด็นที่น่าสงสัยและน่าจับตามองในการปฏิรูปการศึกษาไทยว่าสามารถตอบสนองต่อแนวทางที่มันกำลังจะออกมาในพ.ร.บ.การศึกษาซึ่งคิดันคาดว่าจะเป็นสภานิติบัญญัติเร็ว ๆ นี้

ประเด็นที่ ๒ ที่คิดันคิดว่ามีความสำคัญและมีการพูดกันมาตั้งแต่เข้านี้ คือว่าแนวนโยบายในการที่จะปฏิรูปการศึกษา ส่วนใหญ่เราพูดถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นค่อนข้างมาก เมื่อเข้ามีผู้แทนจากสมช.ขึ้นมาเล่าว่า เรามองว่าเราจะทำให้คนรักท้องถิ่น ภาคภูมิใจในศักดิ์ศรีของตนเอง จึงบอกชาวเขาว่า ค่อยไปนี้มาโรงเรียนไม่ต้องแต่งชุดนักเรียนให้แต่งชุดชาวเขา ปรากฏว่าเขาไม่ยอม จะแต่งชุดนักเรียนเหมือนคนภาคกลาง คิดันเชื่อว่านายของท่านคงจะบอกเราว่าจริง ๆ แล้ว ชาวเขาต้องการเปลี่ยนมาเป็นเราเองคงไม่มีใครไปครอบงำ กดดันหรือว่าผลักดันใด ๆ ทั้งสิ้น คิดันยังมองว่าการมองเช่นนี้เราอาจจะมองเขาดูตรง ๆ มากไปหรือเปล่า คิดันคิดว่าเมื่อระบบการศึกษามันเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการพัฒนาทั้งหมดแล้ว แน่แน่นอนว่าเพราะวิธีคิดของเราที่พยายามทำให้ตัวชาวเขามองว่าสิ่งที่ตัวเองมีอยู่แต่เดิมหรือภูมิปัญญาที่มีอยู่แต่เดิมนั้นมันไม่ได้สอดคล้องกับการที่ชาวเขาจะอยู่ร่วมกับสังคมสมัยใหม่ เพราะฉะนั้นแน่นอนว่าเมื่อภูมิปัญญาเก่าที่มีอยู่ ความเชื่อ ค่านิยมต่าง ๆ ที่มีอยู่ มันไม่ได้รับการพัฒนาหรือไม่ได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง โดยกระบวนการที่เราเรียกว่ากระบวนการการศึกษา ซึ่งไม่ได้หมายถึงระบบโรงเรียน แต่หมายถึงระบบการค้นคว้าเทคโนโลยีใหม่ ๆ การแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ที่มันจะสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของชีวิตชาวเขามันไม่ได้เกิดตรงนี้ เราคงคาดหวังไม่ได้ว่าจะให้ชาวเขากลับไปมีความสุขหรือว่ายั่งยืนอยู่กับสิ่งที่มันเป็นภูมิปัญญาแบบเดิม การที่เราจะบอกว่าจะให้เขาเติบโตขึ้นมาในวัฒนธรรมแบบชาวเขาแล้วดำรงรักษาความเชื่อนี้ คิดันคิดว่าระบบการศึกษาทั้งระบบซึ่งไม่ได้หมายถึงสถาบันการศึกษาในระดับท้องถิ่นหรือสถาบันอุดมศึกษาเท่านั้น แต่หมายถึงสถาบันวิชาการหรือผู้ที่ค้นคว้าความรู้ต่าง ๆ จำเป็นจะต้องปฏิรูปขึ้นมา หมายความว่าให้ความสำคัญกับชุมชนชาวเขาแล้วมองว่าประเด็นปัญหาที่พวกเราพูดกันมาแต่เข้า ไม่ว่าจะเป็นการอนุรักษ์ธรรมชาติ การปลูกพืชเศรษฐกิจ การเปลี่ยนอาชีพ มันมีปัญหอะไรบ้างในชุมชนชาวเขาที่ต้องการเปลี่ยนแปลง คิดันคิดว่าการศึกษาแบบสรรพยากรมาเพื่อการศึกษาครั้งนี้แล้วนำความรู้กลับไปให้แก่วชนเขาโดยผ่านระบบการศึกษาเป็นเรื่องจำเป็นมากสำหรับชุมชนชาวเขา เราคงไม่อาจกลับไปเพียงแต่บอกว่าคุณมีพิธีกรรมมีอะไรต่าง ๆ ที่ทำอยู่แล้ว เราก็ปล่อยให้สิ่งเหล่านั้นเติบโตไปตามธรรมชาติโดยที่กระบวนการในสังคมใหญ่ไม่ได้ลงไปมีส่วนร่วมหรือมีส่วนช่วยอย่างจริงจัง คิดันคิดว่าโอกาสที่จะทำให้ชาวเขาหรือเด็กชาวเขากลับมาภาคภูมิใจในวัฒนธรรมเดิมมันอาจจะมียุ่อย่างจำกัด คิดันไม่ประหลาดใจเลยว่าเด็กอยากแต่งชุด

นักเรียน ในเมื่อเรามองการศึกษา ว่าทกรรมที่มีอยู่ในการศึกษา มันชี้ให้เห็นอยู่ตลอดเวลาว่าการศึกษามันคืออะไร การมามีอาชีพในพื้นที่ราบมันมีหลักประกันอย่างไร ที่เมื่อเข้าได้มีการพูดว่า คุณจะได้สัญชาติแน่ถ้าคุณเรียนจบระดับป.ว.ช.หรือป.ว.ส.แล้วจะไม่ให้คนเห็นคุณค่าของสิ่งเหล่านี้ได้อย่างไร เพราะฉะนั้นโดยนัยตรงนี้เวลาที่เรารู้ถึงการศึกษาก็เพื่อชาวเขามันจึงเป็นการศึกษาในภาพที่กว้างมาก โดยการศึกษาเอื้อให้ชาวเขาได้พัฒนาตัวเองจริง ๆ และไม่ได้พัฒนาแบบเดิมด้วย ต้องพัฒนาในเงื่อนไขที่จะทำให้ชาวเขาสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมแบบใหม่ที่เรารู้จักว่ายุคโลกาภิวัตน์นั้นมันแยกออกไปหมดแล้ว เพราะฉะนั้นดิฉันคิดว่ามีความสำคัญมากที่อยากจะสะท้อนภาพว่าตัวระบบการศึกษาเอง เราคงต้องมองกว้างมาก ในเวลาที่จำกัดครั้งนี้คงไม่ได้ ดิฉันเองจริง ๆ ไม่มีเวลาที่จะสามารถวิพากษ์ในส่วนที่เป็นเรื่องของระบบการศึกษาในภาพกว้างมากนัก ดิฉันอยากจะบอกว่า บทความของอาจารย์เพ็ญศิริช่วยจุดประกายความคิดได้มากในการเชิญให้เราหันกลับมามองระบบการศึกษาในภาพที่กว้าง ดิฉันเชื่อว่าคนอ่านบทความนี้คงไม่มีใครที่ไม่รู้สึกเจ็บปวด คือที่เราเห็นภาพของชาวเขาที่ถูกระบบการศึกษาที่เราพยายามจัดลงไป โดยในฐานะเป็นเครื่องมือของการพัฒนาประเทศทำให้เปลี่ยนชีวิตของเขาจากที่เคยมีเสรีภาพหรือมีอิสระหรือกำหนดชะตาชีวิตของตนเองได้กลายมาเป็นผู้ที่พึ่งพิงสังคมภายนอก ซึ่งตรงนี้เป็นจุดดีของบทความนี้ที่เป็นมุมมองที่ดิฉันเชื่อว่าน่าจะมีประโยชน์ไม่เฉพาะการศึกษาเพื่อชาวเขา แต่ยังมีประโยชน์สำหรับการศึกษาที่รัฐจัดให้กับคนทั้งประเทศ ซึ่งมีลักษณะที่มีความคล้ายคลึงกันอยู่ในตัว

วิจารณ์โดย
อาจารย์ชูพันธุ์ เกษมณี

ถ้าพูดโดยรวมผมค่อนข้างชื่นชมงานของอาจารย์เพ็ญศิริ ในงานวิจัยชิ้นนี้ทั้งในแง่ของข้อค้นพบ ข้อสรุปที่จะชื่นชมนี้มีได้หมายความว่าทำงานอยู่ในภาควิชาเดียวกัน ความจริงสิ่งที่อาจารย์เพ็ญศิริได้ค้นพบจากการวิจัยครั้งนี้เป็นสิ่งที่นักพัฒนาชาวเขาพูดกันมาหลายปีแล้วและพูดมาตลอดจึงหวังว่าเราจะมีสมาชิกใหม่อย่างอาจารย์เพ็ญศิริเข้ามาช่วยกันพูดจนปลดเกษียณตามกันไป ผมมีประเด็นที่จะนำเสนอเป็น ๓ ส่วน กล่าวคือ

๑- อคิดนักวิจัย สถาบันวิจัยชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่
- อาจารย์ประจำคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตประสานมิตร
ดูบทวิจารณ์จาก รายงานวิจัยหมายเลขที่ ๒

ส่วนแรกจะเป็นส่วนที่กล่าวถึง คัว research formadity การนำเสนอหน้าตาของรายงาน ส่วนที่ ๒ เป็นส่วนที่เป็นรายละเอียดปลีกย่อยที่ผมอยากจะนำเสนอข้อมูล เพื่อจะทำให้รายงานฉบับนี้ มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ส่วนที่ ๓ เป็นส่วนที่เป็นการมุ่งพิจารณาประเด็นเชิงโครงสร้างของปัญหา

ในส่วนแรกซึ่งผู้วิจัยได้เกริ่นนำไว้ในความนำ มีข้อมูลที่กระชับอ่านแล้วเข้าใจง่ายไม่เยิ่นเย้อ อย่างไรก็ตามก็คิดว่าจะสมควรส่วนที่เชื่อมโยงให้ผู้อ่านได้ตระหนักว่างานวิจัยชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการใหญ่ การจัดประเด็นการวิจัยทางการศึกษาตรงนี้นั้นสามารถนำไปเชื่อมโยงกันกับประเด็นอื่น ๆ เช่นเรื่องอาชีพ เรื่องการรักษาทรัพยากรสิ่งแวดล้อม เรื่องการเป็นโสเภณีได้ อย่างไรก็ตาม มันจะช่วยให้ผู้อ่านเกิดความระลึกว่า สิ่งที่เรากำลังอ่านนี้มันไม่ใช่ลอยตัวอยู่โดด ๆ มันสัมพันธ์กับส่วนอื่น ๆ ของโครงการใหญ่ ซึ่งผมคิดว่าสามารถเพิ่มเติมได้ในประเด็นถัดมา ในส่วนนี้เป็นส่วนของการนำเสนอระเบียบวิธีการวิจัย อาจารย์เพ็ญศิริไม่ได้ยกเป็นหัวข้อว่า วัตถุประสงค์เป็นอย่างไร วิธีการดำเนินเป็นอย่างไรแต่ก็ไม่เสียหายอะไร แต่สิ่งหนึ่งที่ผมคิดว่าน่าจะใส่ไว้ก็คือช่วงเวลาของการทำวิจัยเป็นสิ่งที่สำคัญมาก อาจารย์มีเวลาเพียงแค่วันที่เดือนแล้วทำงานได้อย่างนี้ ผมคิดว่าเป็นการใช้เวลาที่คุ้มค่า ถ้าท่านอาจารย์มีเวลามาก เช่น มีเวลาถึง ๑ ปี ผลงานวิจัยชิ้นนี้นั้นจะบอกเราว่า ข้อมูลในส่วนของภาคสนามจะน้อยเกินไป ซึ่งตรงนี้ผมไม่ทราบว่ามีเวลาเท่าไร แต่เราจะมีความรู้สึกว่า field data น้อยไปจากวิธีการที่ท่านอาจารย์ได้อธิบายไว้ในระเบียบวิธี ในส่วนของแหล่งข้อมูลแนวทางหลักที่ใช้ในการวิจัยคือทำเป็น Group Discussion เชิญผู้ทรงคุณวุฒิในส่วนต่าง ๆ มาทั้งที่เป็นตัวแทนชาวบ้าน องค์การพัฒนาข้าราชการ นักวิชาการต่าง ๆ ตรงนี้ในรายงานไม่ได้เสนอเป็นตัวเลขไว้ว่าจำนวนเท่าไร จากฝ่ายไหนจำนวนเท่าไร คือน่าจะรู้ด้วยว่าเขามี Back Ground อย่างไร มีถิ่นฐานอยู่ที่ไหน หรือมีสถานภาพทางสังคมอย่างไร มีเหตุผลอะไรที่ผู้วิจัย คณะผู้วิจัยได้เชิญมาเป็นผู้ให้ข้อมูล ซึ่งผมคิดว่าระเบียบวิธีอย่างนี้ มีความจำเป็นในการที่จะวิจัย

อีกส่วนหนึ่งของตอนแรกนี้ผมรู้สึกว่าการสรุปประเด็นทำได้ดี ไม่ว่าจะสรุปในด้านของการนำประเทศไปสู่ภาวะความทันสมัย เรื่องสถานการณ์ชาวเขา การจัดการศึกษาชาวเขาต่าง ๆ แต่ส่วนที่ขาดไปในบทสรุปเหล่านั้นคือแหล่งอ้างอิง แหล่งข้อมูล ซึ่งอาจจะได้จากเอกสาร ได้จากการทำ Group Discussion ด้วย แต่ผมคิดว่าจำเป็นต้องอ้างอิงแหล่งว่าข้อมูลในเรื่องนี้ได้จากใคร เพื่อที่ว่ามันจะได้มีการตรวจสอบได้ในทางหลักวิชาการ ซึ่งผมคิดว่าคงไม่ยากถ้าผู้วิจัยจะสามารถเพิ่มเติมรายละเอียดส่วนนี้ได้ว่าการสรุปครั้งนี้ เราไม่ได้สรุปลอย ๆ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อผู้วิจัยรายอื่น ๆ ที่หันมาสนใจในเรื่องนี้

ในประเด็นที่สอง ในเรื่องของรายละเอียดปลีกย่อย ในหน้าที่ ๑ ผู้วิจัยได้แสดงให้เห็นว่าสนใจที่จะเรียกชาวเขาด้วยชื่อที่เขาเรียกตนเอง ซึ่งเป็นสิ่งที่คิดเป็นการเคารพในสิทธิของเขา แต่ว่ามันมี

จุดผิดพลาดที่ว่าในบรรดาชื่อเหล่านั้น เช่น ลีซอ เขาจะไม่ได้เรียกตัวเองว่า ลีซอ การเรียกชาวเขามีความสับสนมาก ภาษาไทยเรียกแม้ว เย้า มูเซอ ลีซอ อีก็้อ กะเหรี่ยง แต่ว่าภาษาชาวเขา แม้วเขาก็เรียก ม้ง เย้าเรียกว่าเมี่ยน หรือ อีวเมี่ยน มูเซอจะเรียกตัวเองว่าลาหู่ แล้วแบ่งเป็นกลุ่มย่อย เป็นลาหู่ ยี่ ลาหู่ชะเล ส่วนลีซอจะเรียกตัวเองว่าลีซอ อีก็้อก็เรียกตัวเองว่าอาข่า ซึ่งผมคิดว่าควรให้เป็นชุดเดียวกันจะทำให้ไม่สับสน และคำว่า “มราบลิ” ไม่ใช่ท่านอาจารย์เพ็ญศิริเขียนผิดคนเดียว ผมได้อ่านในรายงานของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมก็ผิดด้วยเช่นกัน จริง ๆ แล้วเขาต้องออกเสียงว่า “มราบลิ” “มรา” ตัวนี้มันบอกชัดว่าเป็นกลุ่มมอญ เขมร เน้นอน กลุ่มพูดภาษามอญ เขมร มรา นี่ชัดเจนแล้ว “บลิ” แปลว่าคนป่า สะกดด้วย ม-ร-า-บ-ลิ แปลว่าคนป่า คนอยู่กับป่าซึ่งเป็นข้อปลีกย่อยที่ผมคิดว่าจะช่วยทำให้รายงานฉบับนี้สมบูรณ์มากขึ้น

ประการต่อมาเป็นเรื่องของ Technical Term อาจารย์เพ็ญศิริใช้ว่า “แนวคิดแบบแยกส่วน” (Reductionism) ผมคิดว่าโดยทั่วไปเราใช้คำว่า Reductionism ในความหมายว่าแนวคิดแบบย่อยส่วน หรือแนวคิดแบบลดทอน ถ้าเป็นแยกส่วนเรามากจะใช้คำว่า “Fragmentenism”

ประเด็นถัดไป ในส่วนคำอธิบายได้ข้างอิงจากแหล่งอื่น จากคุณกิ่งแก้ว ในเรื่องของไร่หมุนเวียน ไร่เลื่อนลอย ซึ่งผมคิดว่าข้อมูลตรงนี้ยังไม่ค่อย clear เท่าไร เวลาเราพูดถึงคำว่า “ไร่เลื่อนลอย” (Shifting cultivation) แปลตรง ๆ ว่า Shift เคลื่อนย้าย ย้ายที่ Cultivation แปลว่าเพาะปลูก การเพาะปลูกแบบย้ายที่ แต่การเรียกว่าคำว่า “ไร่เลื่อนลอย” ว่า Shifting cultivation เราได้เห็นทันทีว่ามันสะท้อนอคติของผู้เรียกในการมองภาพของ Shifting cultivation เพราะในสมัยนั้นเวลาเราพูดถึง Shifting cultivation จะมองว่ามันเป็นการทำลายสภาพแวดล้อม ทำลายป่า ทำลายดินน้ำลำธาร เป็นปัญหาทั้งหลายแหล่ จากการศึกษาของนักมานุษยวิทยาหลายท่านพบว่ารูปแบบของ Shifting cultivation มันมีหลายรูปแบบ เฉพาะในประเทศไทยที่ทำอยู่บนที่สูงจะมี ๒ รูปแบบใหญ่ ๆ ตามจารีตประเพณี รูปแบบที่หนึ่งเราเรียกว่า “ไร่หมุนเวียน” หรือ Secondary Forest Shifting cultivation บางท่านอาจใช้คำว่า “cycle brush shallow establish swishing” เป็นการเพาะปลูกแบบย้ายที่ซึ่งทำอยู่โดย กะเหรี่ยง ลัวะ ถิ่น ขมุ อีกรูปแบบหนึ่งเราจะเรียกว่า “Primary forest shifting cultivation” พวกนี้จะบุกป่าไปเรื่อย ๆ ปลูกข้าวที่จนดินจืด ดินจืดแล้วก็พยพุ่มบ้านเคลื่อนย้ายเข้าป่าไปตากแดด ป่าคงดิบ เพราะว่ามันมีความอุดมสมบูรณ์สามารถทำกินได้และใช้แรงงานน้อยกว่าทำไร่ซ้ำ ๆ ซาก ๆ โดยไม่พักตัว ทำให้แร่ธาตุจะลดลง และวัชพืชจะขึ้นรกรกมากต้องใช้แรงงานมาก การตากแดดป่าใหม่ จะทำการกำจัดวัชพืชเพียงครั้งเดียว ในขณะที่การทำไร่แบบซ้ำซากติดต่อกัน ๕-๘ ปีโดยที่ไม่ได้หยุด ต้องถางวัชพืชประมาณปีละไม่ต่ำกว่า ๓-๔ ครั้งหรืออาจมากกว่านั้น เพราะฉะนั้นการทำไร่สมัยใหม่ ที่ผมหมายถึงคือ เป็นไร่พืชเงินสด ที่รัฐเข้าไปส่งเสริม ส่งผลให้ชาวเขาต้องหันไปพึ่งพิงยากำจัดวัชพืช เพราะฉะนั้นไร่หมุนเวียนโดยประเพณีชาวบ้านจะทำแปลงละครึ่งคอกปี แล้วก็พักอยู่ประมาณ ๗-๑๐ ปี แล้วแล้วพื้นที่นั้นจะมีที่ดินมากเท่าใด พยได้เวลาเขาก็จะวนกลับมาทำที่เก่า

ดังนั้นหมู่บ้านในลักษณะนี้จะตั้งอยู่นาน เพราะฉะนั้นครั้งนี้เป็นความไม่ชัดเจนของการที่เราเรียกว่า “ไร้เดือนลอย” และเราแบ่งแยกไร้หมุนเวียนกับไร้เดือนลอย ซึ่งการใช้ศัพท์ภาษาอังกฤษจะทำให้เรา ยิ่งสับสน ผมจึงขอชี้แจงรายละเอียดครั้งนี้เพื่อช่วยให้ตัวรายงานชัดเจนมากขึ้น

ในหน้าที่ ๗ ที่ผู้วิจัยได้พูดถึงว่ารัฐบาลได้มีโครงการมาก่อนที่จะเกิดคณะกรรมการ สงเคราะห์ชาวเขา ซึ่งมีตำรวจตระเวนชายแดนเป็นแกนนำ และมีหน่วยงานอื่นเข้าไปให้การ สงเคราะห์บนคอย งานนี้เกิดขึ้นภายใต้การแต่งตั้งของรัฐบาล ในรูปของคณะกรรมการซึ่งเรียกว่า “คณะกรรมการสงเคราะห์ชนถิ่นกันดารและห่างไกลคมนาคม” เพราะฉะนั้นไม่ใช่เฉพาะชาวเขา อย่างเดียวแต่ยังมีชาวชนบทอื่น ๆ ที่ห่างไกลบริการของรัฐซึ่งปกติของรัฐเข้าไปไม่ถึง หน่วยงาน เหล่านี้จะเข้าไป แต่ส่วนใหญ่จะเป็นชาวเขาเพราะรถราเข้าไม่ถึง

อีกประเด็นหนึ่งที่ต้องขยายความคิดเห็น อาจารย์เพ็ญศิริได้สรุปไว้ในหน้า ๑๓ ข้อ ๓ ว่า “ความรู้ของตะวันตกเมื่อนำมาใช้ในสังคมไทย” และข้อความที่เน้นว่า ความรู้คืออำนาจ ซึ่งอ้างมา จากวิทย์ วิทเศเวทย์ ตรงนี้ผมคิดว่าถ้าเราโทษอย่างนี้คงไม่ถูกต้องนัก ไม่ใช่เป็นเพราะว่าความรู้ ตะวันตกสมัยใหม่ที่น่าไปสู่ความทันสมัย ทำให้เกิดความคิดว่าความรู้คืออำนาจถูกค้นพบมาตั้งแต่ สมัยที่มนุษย์คิดตัวอักษรได้และการคิดตัวอักษรได้จารึกสิ่งต่างๆ ความรู้ต่าง ๆ ลงไปมันอยู่ในมือ ของอาร์คัย (Scribe) และ Scribe เหล่านี้เป็นผู้กุมความรู้ของโลกและจักรวาลไว้ในมือ คนเหล่านี้ นอกจากมีอำนาจโดยมีความรู้ที่คนทั่วไปไม่ค่อยรู้แล้ว ยังมีอำนาจในการติดต่อกับสิ่งเหนือธรรมชาติเป็นผู้มีอำนาจทั้งในทางโลกทางธรรม อำนาจของ scribe ค่อยๆเสื่อมลงเมื่อได้มีการเผยแพร่ การขีดเขียนออกไปในหมู่คนทั่วไปกว้างขวางมากขึ้น เพราะฉะนั้นถ้าจะพูดว่าความรู้คืออำนาจมัน เป็นมานานแล้วกว่ายุคที่จะเป็นการศึกษาแผนใหม่ไปสู่ภาวะความทันสมัย

ในอีกประเด็นหนึ่งที่ท่านอาจารย์สรุปไว้สำหรับชุมชนม้งนั้น หมอผี คือผู้ที่ทำพิธีขับไล่ผี ผมอยากให้ข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้น หมอผีของพวกม้งที่เรียกว่า “สือเน้ง” หรือ “สือ เน้ง” จริง ๆ แล้วหน้าที่โดยตรงคือช่วยคนเจ็บคนป่วยในลักษณะที่จิตวิญญาณหรือขวัญของเขาไม่ อยู่กับเนื้อกับตัว ซึ่งอาจหลงเที่ยวเพลิดเพลินไม่กลับมาหาร่างหรือว่าถูกผีน้ำ ผีถ้ำ ผีจอมปลวก จับ เอาไว้ ซึ่งเป็นผีเก็บขวัญ หมอผีจะต้องไปสู้เพื่อเอาขวัญของคนนั้นกลับมาสู่ร่างอาจโดยไปขับไล่ หรืออาจโดยไปบรามาฟื้น แต่หน้าที่หลักไม่ใช่ขับไล่ผี แต่เพื่อที่จะช่วยเหลือคนเจ็บป่วย ซึ่งวิธีการ นั้นอาจขับไล่ผี ทำร้ายผีต่าง ๆ อีกประเด็นหนึ่งที่ท่านอาจารย์พูดถึงนโยบาย Integration และใส่ไว้ใน End Note อ้างถึง ๒ แหล่งคือ คุณชัชฎาภย์ บุรุษพัฒน์ กับ อาจารย์วันัส พฤษศรีย ซึ่งเป็นอดีตผู้ อำนวยการของผม จริง ๆ แล้วผมคิดว่าศัพท์ตรงนี้ทั้ง ๒ ท่านไม่ใช่ Authority น่าจะอ้างอิงแหล่ง หนึ่งที่ เป็น Authority มากกว่า เช่นอาจอ้างจาก Dictionary of Social science พูดถึงคำว่า Integration ว่ามีความหมายอย่างไร แล้วถูกนำไปตีความว่าอย่างไรบ้าง จะทำให้เกิดความชัดเจนมาก ยิ่งขึ้น

ในส่วนที่ ๓ จะเห็นได้จากการอ่านข้อค้นพบทั้งหมด ข้อสรุป ข้อเสนอแนะ การที่ผู้วิจัยมีกรอบความคิดชัดเจน โดยเฉพาะทางด้านการศึกษา จะทำให้งานวิจัยนี้เป็นที่ยอมรับได้ เราคนที่อยู่ในวงการ เมื่ออ่านแล้วเรารู้ทันทีว่างานวิจัยชิ้นไหนรับได้หรือไม่ และก็รู้สึกว่าการวิจัยนี้ให้ความเป็นธรรมกับกลุ่มผู้ด้อยโอกาสที่เป็นอยู่ในสังคมและอยู่มาช้านานแล้ว ดังที่ผมได้เรียนตั้งแต่ต้นว่า ปัญหาเหล่านี้มีการคุยกันมานานแล้ว ในอีกประเด็นหนึ่งที่ท่านอาจารย์เพ็ญศิริได้กล่าวไว้บ้าง แต่ผมคิดว่าจะ High light ให้มันเด่นออกมาเป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย คือเราได้มองเห็นว่ามันมีลักษณะของอคติหรือความลำเอียงในเชิงโครงสร้างที่เรียกว่า “Structured bias” ไม่ใช่เฉพาะในระหว่างชนส่วนใหญ่กับชนส่วนน้อย ระหว่างคนพื้นราบกับชาวเขา หรือระหว่างรัฐบาลกับชาวเขาเท่านั้น แต่มันยังเป็นภาพสะท้อนหรืออคติความลำเอียงชุดเดียวกันที่เกิดจากสังคมชนบทและสังคมเมือง สังคมที่เราเรียกว่าเป็นสังคมส่วนที่เป็น Center กับ Territory ก็มี Bias ทำนองเดียวกันนี้ โรงเรียนทางภาคเหนือบางโรงเรียนห้ามไว้เลยว่าห้ามพูดคำเมือง ถ้าพูดคำเมืองจะถูกปรับค่าละ ๑ บาท ไม่จำเป็นต้องเป็นชาวเขาก็มีย Bias อย่างนี้เกิดขึ้นได้เหมือนกัน เพราะฉะนั้น ข้อค้นพบนี้อาจารย์เพ็ญศิริได้พูดถึงบ้าง แต่ผมคิดว่าจะเน้นให้เป็นจุดเด่นส่วนหนึ่งของงานวิจัยนี้ว่าสังคมไทย ที่เราคิดเรายอมรับความหลากหลายกันในระยะหลัง ๆ มาแล้ว Structured bias หรือ ความลำเอียงทางโครงสร้างนี้ยังคงมีอยู่ อีกเรื่องหนึ่งที่ไม่มียะบุไว้ในรายงานก็คือเรื่องของสิทธิที่ขาดหายไปช่วงหนึ่ง หายไปเป็นระยะเวลานานและเพิ่งจะมาดีขึ้นเมื่อไม่กี่ปีมานี้ ในอดีตลูกหลานชาวเขาที่ไม่มีสัญชาติในทะเบียนบ้าน ไม่ได้เรียนหนังสือ ถ้าครูใจดีให้เรียนก็จะได้เรียนแต่จบแล้วไม่ได้ไปประกาศ ซึ่งเป็นปัญหาเดียวกับลูกหลานของชาวญวนอพยพ และเป็นปัญหาของลูกของหญิงที่แต่งงานกับคนต่างประเทศ โดยระยะหลังเมื่อไม่กี่ปีมานี้ที่หน่วยงานที่รับผิดชอบให้ความยืดหยุ่นในเรื่องนี้ แม้กระนั้นในหลักการจะอนุญาตให้เรียนได้ ให้รับวุฒิบัตรได้ แต่ในทางปฏิบัติโรงเรียนที่อยู่ไกลปืนเที่ยงหลายโรงเรียนยังไม่ยอมรับเด็กชาวเขา ด้วยเหตุนี้จึงยังมีอยู่จนกระทั่งบัดนี้ อีกประเด็นหนึ่งที่ผมเห็นว่ามันขาดหายไปในงาน คือการเชื่อมโยงประเด็นปัญหาไปสู่ระดับสากล ปัญหาของชาวเขาไม่ใช่เป็นเพียงปัญหาของชนกลุ่มน้อย จริง ๆ แล้วชาวเขาหลายส่วนที่ปู่ย่าตายายเกิดในแผ่นดินไทย ลัวะ ถิ่น ขมุ กะเหรี่ยง พูดได้เลยว่าเป็น Native people ของพื้นที่ภาคเหนือ มีหลักฐานของพวกลัวะว่าบรรพบุรุษเขายาวลงมาถึงภาคกลาง ลพบุรี ละโว้บุรีซึ่งก็เมืองของลัวะ กาญจนบุรีที่เราพบหลักฐานหลายอย่างก็เป็นหลักฐานของลัวะ ซึ่งผมคิดว่ามันมีประเด็นที่สามารถเชื่อมโยงไม่สู่ระดับสากลได้ โดยเฉพาะเรื่องของสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน ได้มีการกล่าวกันในการสัมมนานี้ว่า กฎหมายที่ออกมาบังคับใช้มีการฝ่าฝืนกฎหมาย แต่ถามว่ากฎหมายให้ความเป็นธรรมอะไรบ้าง เป็นธรรมหรือไม่ กฎหมายป่าไม้ฉบับแรกสุดที่บัญญัติขึ้นมาอย่างมากไม่เกิน ๑๕ ปี แต่ว่าชาวเขาในประเทศไทยอยู่มาเกินกว่า ๑๐๐ ปี และโดยเฉพาะกลุ่มที่ผมว่าเป็น Native people ของพื้นที่ เขาอยู่กันเป็นพัน ๆ ปี แล้ววันดีคืนดีกฎหมายก็บอกว่าป่าไม้เป็นของรัฐ คนเหล่านั้นผิดกฎหมายทั้งหมดทั้ง ๑ ชั่วโมงโครเป็นไม่ได้อย่างไร กฎหมายอย่างนี้ออกมาได้อย่างไร คนที่เรียนกฎหมายมาจะต้องรู้ว่า หลักการของ

การบัญญัติกฎหมายในอุดมคติ จะต้องบัญญัติให้ใกล้เคียงกับกฎระเบียบจารีตประเพณีของท้องถิ่นให้มากที่สุด แต่กฎหมายเราไม่ได้คำนึงถึงสิ่งเหล่านี้ ผมคิดว่าเราต้องคำนึงถึงสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่ประกาศโดยองค์การระหว่างประเทศ(UN) . ซึ่งไทยเราก็เป็นสมาชิกเขาอยู่ แต่เรายังไม่ได้ให้สัตยาบันเป็นเรื่องนี้แต่ว่าเป็นเรื่องที่จำเป็น ถ้าเราจะถืบตัวเราให้เป็นอารยประเทศเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว เราต้องให้การเคารพต่อสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน ไม่ใช่เฉพาะเรื่องอำนาจในการจัดการศึกษาของตัวเองหรืออำนาจในการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนเองเท่านั้น แต่ควรรวมถึงอำนาจการตัดสินใจในการดำรงวิถีชีวิตตามประเพณีที่ไม่ทำลายสภาพแวดล้อม ไม่ทำลายระบบนิเวศไว้ด้วย

ข้อคิดเห็นจากที่ประชุม

คุณผ่องพรรณ เอกอาวุธ

(สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ)

ดิฉันมาอยู่ที่นี้ทั้งวันนี้ ดิฉันต้องยอมรับว่า ผู้วิจัยมีวิสัยทัศน์กว้างไกลสำหรับงานวิจัยนี้ เช่นเดียวกับที่อาจารย์ชูพินิจว่า ท่านอาจารย์เพ็ญศิริให้ความสำคัญกับชาวเขามาก แต่เราไม่ได้ให้ความสำคัญกับคนจัดการศึกษาให้เขาเลย เพราะฉะนั้นดิฉันจึงอยากจะเรียนเล่นอยู่กับคณะผู้จัดว่า ถ้าคราวหน้ามีการจัดลักษณะนี้อีก ดิฉันขอให้ผู้วิจารณ์มาจากกระทรวงศึกษาธิการบ้าง ซึ่งจะเป็นธรรมกับคนจัดการศึกษาให้กับเขา

โครงการวิจัยประเมินสถานภาพองค์ความรู้
เรื่อง "สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย"

การสัมมนาทางวิชาการ

โครงการวิจัยประเมินสถานภาพองค์ความรู้

เรื่อง “สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย”

โดยการสนับสนุนของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ณ ห้องจิตรลดา โรงแรมเอสดี อเวนิว

วันที่ ๔ มิถุนายน ๒๕๕๐

รายงานวิจัย เรื่อง “ปัญหาสุขภาพอนามัยชาวเขาและชนกลุ่มน้อย”

โดย แพทย์หญิงสมบูรณ์ เกียรตินันท์

ก่อนอื่นดิฉันต้องขอออกตัวก่อนว่า วันนี้เราเป็นทีมวิทยาศาสตร์ทีมเดียวที่ทำวิจัย เพราะฉะนั้นเราจึงรายงานแบบวิทยาศาสตร์ ไม่มีตัวเลขแบบทางสังคมศาสตร์ต่าง ๆ มากมายจากการที่ได้มาฟังงานสัมมนาดังแต่เมื่อวานนี้ บังเอิญเราทำรายงานตอนแรก เราทำมากเกินไปเกือบ ๑๐๐ หน้า และต้องมีการตัดทอนให้เหลือเพียง ๒๐-๓๐ หน้า เราก็เลยพยายามที่จะในเวลาอันสั้น ดังนั้นจึงทำให้ข้อความที่สำคัญบางประการขาดหายไป เพราะฉะนั้นขอเรียนว่ารายงานที่ท่านถืออยู่ในมือนี้ยังไม่สมบูรณ์ เราจะได้มีการแก้ไขอีกครั้ง และวันนี้ดิฉันเชื่อว่าจะมีผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหลายช่วยกรุณาให้ความเห็นแก่เราเพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น แนวคิดของเราก็คือว่าการพิจารณาว่าเรื่องใดบ้างที่เป็นปัญหาของชาวเขา ซึ่งเราเองยังไม่เคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับชาวเขา แต่เรามองในฐานะที่เป็นแพทย์ ว่ามันน่าจะมีอะไรได้บ้างที่จะเป็นปัญหา และรวบรวมได้ตามกรอบแนวคิดนี้ เรามองตั้งแต่เรื่องประชากร ซึ่งปรากฏว่าข้อมูลประชากร โดยเริ่มจากคำจำกัดความที่มีการใช้ชื่อเรียกชาวเขาอยู่มากมาย ไม่ทราบว่าจะใช้คำไหนดี เมื่อศึกษาลงไปก็มีเอกสารหลายแห่งที่ระบุว่าหมายถึง “ผู้ที่อยู่บนพื้นที่สูง” บางแห่งใช้คำว่า “ชาวเขา” มีการจำแนกเผ่าและยังรวมเป็นชนกลุ่มน้อย ซึ่งเมื่อวานนี้มีการพูดกันค่อนข้างจะมาก ดิฉันพยายามหาข้อมูลทั้งหมดที่จะสามารถโยงไปถึงข้อมูลว่าจะเรียกว่า ชาวเขา หรือชนกลุ่มน้อยหรือคนบนพื้นที่สูงในทางด้านสุขภาพอนามัย และพิจารณาทั้งหมดว่าประชากรทั้งหมดมีเท่าใด แล้วอยู่ที่ใดบ้าง เพื่อเราจะได้หาทางที่เราจะตัดสินใจว่าจะนำการศึกษาวิจัยต่อไปอย่างไร ปรากฏว่าข้อมูลประชากรมีความไม่เท่ากัน ไม่ทราบว่าจะใช้ข้อมูลจากที่ใด ซึ่งเป็นปัญหาหนึ่งที่เรายังไม่ได้ตัดสินใจ และคิดว่าถ้าเราตัดสินใจเลือกพื้นที่ตรงไหนแล้ว เราจะลงศึกษาลึกลงไปโดยตรงเพื่อให้แน่นอนว่า ประชากรมีจำนวนจริงๆ เท่าใด เพราะฉะนั้นในการที่จะวัดสุขภาพอนามัยของคนจึงต้องมีตัวเปรียบเทียบว่ามันดีขึ้นหรือเลวลง ดิฉันเองมี

**ที่ปรึกษา สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล

วิธีการเก็บข้อมูล นอกจากจะไปเก็บเอกสารรวบรวมเอกสารทั้งหมดมาแล้ว คิดค้นยังได้มีการลงไปพื้นที่และนักศึกษาปริญญาโทสาขารณสุขมูลฐานของดิฉันได้ทำวิจัยที่สามเหลี่ยมทองคำและที่กาญจนบุรี และได้ไปดูว่าสภาพชนกลุ่มน้อยแถวนั้นเป็นอย่างไร ชาวเขาเป็นอย่างไร พบว่าประชากรบางแห่งที่ลงทะเบียนไว้ เช่น ที่ทองผาภูมิ ปรากฏว่าเด็กอายุต่ำกว่า ๕ ขวบ ที่ลงทะเบียนไว้มี ๔๐ คนแต่ว่าพอไปดูจริง ๆ แล้วมี ๑๔๐ คน ซึ่งข้อมูลประชากรยังไม่ชัดเจน เพราะฉะนั้นเราจึง คัดสนใจว่า ถ้าเราจะลงพื้นที่ไหนจริง ๆ แล้วจึงค่อยทำการสำรวจอย่างจริงจังว่าเป็นอย่างไร การเคลื่อนย้ายกับโรค เราได้ทำการศึกษาเอกสารหลายฉบับ ปัญหาที่พบคือมีโรคที่เกิดจากการเคลื่อนย้าย โรคบางโรคในประเทศไทย เราน้อยลงไปแล้วหรือบางแห่งเราไม่มี เช่น โรคเท้าช้าง โดยปกติแล้วประเทศไทยจะพบในทางภาคใต้ แต่จากการศึกษาพบว่าพวกลี้ภัยที่เข้ามาหรือพวกชาวเขา ชนกลุ่มน้อยที่เข้ามาได้นำเอาโรคพวกนี้เข้ามาด้วย หรือวันโรคปอด มีจำนวนค่อนข้างจะสูง ซิฟิลิสก็ค่อนข้างจะสูง จากเอกสารที่ดิฉันอ้างแล้ว พบว่าก็มีการเคลื่อนย้าย ยังมีโรคที่คนอื่นนำเอาเข้ามาด้วย ซึ่งเราคิดว่าเป็นปัญหาและเราต้องทำการศึกษาต่อไปว่า โรคของความสูงของประเทศไทย ศึกษาว่าประเทศไทยมีภูเขาสูงสักเท่าไร ส่วนใหญ่ไม่เกิน ๓,๐๐๐ เมตรและยังได้ศึกษาในเอกสาร บางรายงานจะบอกว่าต่ำกว่า ๑,๕๐๐ เมตร หรือตั้งแต่ ๑,๕๐๐ เมตรขึ้นไป จะมีการเปลี่ยนแปลงทางสรีรวิทยา ซึ่งเราได้คุยกันว่า มันน่ามีการศึกษา เพราะดูแล้วไม่มีรายงานที่ชัดเจนว่า โรคที่เกิดจากความสูงของประเทศไทยมีอยู่ที่ไหนบ้าง เอกสารทั้งหมดที่เราได้มา มีอยู่ประมาณ ๘๐ ฉบับ เป็นทั้งงานวิจัย ผลการดำเนินงานหรือรายงานของแต่ละหน่วยงาน ซึ่งเราได้พิจารณาต่อไปอีกว่า ชาติพันธุ์จะมีปัญหาหรือไม่ เมื่อวานนี้หลายท่านได้แนะนำแล้วว่า พวกชาวเขาหรือว่าชนกลุ่มน้อยที่เคลื่อนย้ายเข้ามามีหลายชาติพันธุ์ ดังนั้นมันน่าจะมีโรคอะไรหรือไม่ ซึ่งมีรายงานหลายฉบับที่บอกว่าไว้ต่างกัน บางคนก็อาจมีเรื่องทางชาติพันธุ์สูงในคนบางกลุ่ม ซึ่งในไทยเราไม่มีเมื่อเรามีหลายชาติพันธุ์ เราน่าจะศึกษาโรคพวกนี้เป็นอย่างไร ในประเทศไทยเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อและประเพณีมีหลายอย่างที่เราจะน่าจะเป็นปัญหาคือสุขภาพอนามัยของชาวเขา แต่ความเชื่อบางอย่างก็เป็นความเชื่อที่ดี เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพอนามัย สำหรับความเชื่อที่เป็นปัญหา ได้แก่ ผู้หญิงท้องต้องไม่กินอาหารบางชนิดหรือว่าผู้หญิงท้องต้องทำงานจนกระทั่งคลอด จนถึงขนาดว่าต้องไปคลอดอยู่ในทุ่งนาในไร่ ด้านสุขภาพบาดแผลดื้อก็เป็นปัญหา ซึ่งเราพบได้ในชาวเขาและมีผลต่อสุขภาพอนามัย โดยส่วนใหญ่หรือเกือบจะทุกบ้านจะมีเลี้ยงสัตว์ไว้ได้ดูหรือในบริเวณรอบบ้านหรือว่าส้วม ซึ่งเป็นปัญหาสุขภาพอนามัยประการหนึ่ง เราพบว่าโรคที่พบในชาวเขาจะเกี่ยวข้องกับปัญหาที่ได้กล่าวมาแล้ว อีกประการหนึ่งความเชื่อที่เกี่ยวกับโภชนาการหรือว่าพฤติกรรมที่เขาทำอยู่คือการกินอาหาร ยกตัวอย่าง เด็กอายุแรกเกิด-๒๔ เดือน พ่อแม่จะใช้วิธีเคี้ยวอาหารป้อนซึ่งไม่ได้เตรียมอาหารพิเศษสำหรับเด็ก อันนี้เป็นปัญหาที่ทำให้เกิดภาวะทุพโภชนาในเด็กชาวเขาเป็นจำนวนมาก

ในพฤติกรรมประเพณีหรือความเชื่อของเขาที่เราพบอีกอย่างหนึ่งที่เกี่ยวกับการแต่งงานหรือการมีครอบครัวเป็นปัญหาหนึ่งที่โยงมาเกี่ยวข้องกับโรคเอดส์ด้วย ทางสุขภาพจิตและสุขภาพ

พื้นที่ที่เรามองดูแล้ว ประกอบกับเอกสารที่เราหาได้นี้น้อยมาก ไม่สามารถวิเคราะห์ได้ แต่โดยสรุปแล้วก็ยังเป็นปัญหาของชาวเขา สำหรับอนามัยแม่และเด็กและการวางแผนครอบครัว เป็นรายงานที่เราสามารถหาข้อมูลได้ค่อนข้างจะดีที่สุด คิฉันยืนยันได้ว่าหาเอกสารได้ดีที่สุด และได้ข้อมูลค่อนข้างจะมาก ข้อมูลที่เราได้ค่อนข้างจะต่อเนื่อง จะเห็นได้ว่ามีตั้งแต่ปีพ.ศ.๒๕๓๔-๒๕๔๐ ซึ่งสำนักนโยบายและแผนได้ทำ survey ไว้ครั้งล่าสุด แต่ส่วนที่น่าสนใจคือ มีกิจกรรมมากมายเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัวและการอนามัยแม่และเด็ก อย่างไรก็ตามตัวเลขที่ชี้วัดทุกตัวยังค่อนข้างต่ำมาก หรือเท่ากับปี ๓๔ ที่ทำมา ซึ่งยังเป็นปัญหาอยู่ เพราะฉะนั้นตั้งแต่ปี ๓๔-๔๐ มีผลการดำเนินการของการอนามัยแม่และเด็กจะดีขึ้นหลายตัว แต่ตัวชี้วัดอีกเป็นจำนวนมากยังต่ำกว่าเป้าหมาย ดังนั้นชาวเขาจึงยังคงมีปัญหาในเรื่องการอนามัยแม่และเด็ก สรุปปัญหาของชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อยก็คือ ข้อมูลประชากร ในเรื่องโรคติดต่อหรือโรคไม่ติดต่อ ซึ่งมีโรคไม่ติดต่อที่น่าสนใจที่เกิดจากความสูง แต่ความดันโลหิตสูงยังต่ำ หรือผู้ป่วยที่เป็นอัมพาตในชาวเขาดำและพบน้อย แต่เป็นโรคเกี่ยวกับทางเดินอาหาร ทางเดินหายใจค่อนข้างสูง โรคซึ่งไม่มีในบ้านเราหรือว่ามีน้อยจะพบมากในชาวเขา เพราะว่าการเคลื่อนย้ายโรคทางพันธุกรรม เรายังไม่ได้ทำการศึกษาโรคที่เกิดจากความเชื่อซึ่งมีความจำเป็นที่ต้องศึกษาคือ เพราะว่ามีหลายอย่างที่ยังเป็นปัญหาอยู่ และโรคที่สำคัญที่สุด คือ มาลาเรียกับโรคเท้าช้าง ถ้าศึกษาเรื่องมาลาเรียจะทราบว่าตามชายแดนของประเทศไทยจะมีโรคเกี่ยวกับมาลาเรียมากและค่อนข้างจะรุนแรงทุกแนวชายแดน ซึ่งคิฉันเองเคยอยู่ในจังหวัดชายแดนมาหลายจังหวัดและพบโรคมมาลาเรียเป็นประจำ แม้ประเทศไทยได้ลงทุนปราบปรามมาลาเรียไปมาก แต่ก็ยังคงเป็นปัญหาอยู่และภาวะทุพโภชนาการเช่น โรคคอพอกในชาวเขามีค่อนข้างจะสูงหรือโรคเอดส์ในบางกลุ่ม ซึ่งสืบเนื่องมาจากทั้งปัญหายาเสพติดและประเพณีที่ยอมให้มีเพศสัมพันธ์ก่อนการแต่งงานและถ้าผู้หญิงคนไหนไม่มีลูกก็อาจไปหาขามาล แล้วขามาลอาจจะแนะนำให้ไปนอนกับผู้ชายที่มีลูกหลาย ๆ คน นอกจากนี้ในเรื่องสุขภาพจิตยังมีน้อยมาก จะมีบ้างที่เกี่ยวกับสุขภาพจิตคือเรื่องเกี่ยวกับยาเสพติดเท่านั้น ส่วนเรื่องสุขภาพฟันนั้นไม่สามารถหาเอกสารได้หรือในเรื่องการอนามัยแม่และแม่และเด็ก การวางแผนครอบครัวพอจะมีบ้าง และปัญหาที่เราไม่ได้ตั้งไว้ในเป้าหมายที่จะศึกษา แต่ว่าเราพบและมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องแก้ไขและจะต้องวางแผนในการที่จะศึกษาต่อไปให้ดีคือเรื่องระบบข้อมูล ยกตัวอย่างเช่น บางครั้งมีการประเมิน แม้แต่การอนามัยแม่และเด็ก แต่ว่าเวลาประเมินแล้ว สมมติเราต้องการปี ๓๖ จะเห็นได้ว่า คิฉันจะหาปี ๓๗ ของชาวเขาไม่มี พบแค่ของกะเหรี่ยง ปี๓๘ เป็นข้อมูลของม้ง ก็จะประเมินเป็นกลุ่มสลับปีแล้วข้อมูลที่ประเมินที่สำคัญที่สุดก็คือ ส่วนมากจะใช้วิธีการสำรวจ ใช้แบบสอบถาม คิฉันได้พยายามติดต่อกับตั้งแต่โรงพยาบาลชุมชน โรงพยาบาลจังหวัด สาธารณสุขจังหวัด เพื่อขอข้อมูลเจ็บป่วยของชาวเขาหรือว่าชนกลุ่มน้อยที่เป็นจริงๆ ที่รายงานโรคจริงๆ ในจังหวัดนั้นหรือว่าในอำเภอนั้น แต่ไม่สามารถหาได้เพราะว่าไม่มีการแยกโรคเอาไว้ หรือไม่มีการแยกชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อย เท่าที่คุยมีโรงพยาบาลชุมชนแห่งหนึ่งบอกว่าจ่ายค่าผู้ป่วย ผู้มีรายได้น้อยไปหนึ่งล้านห้าแสนบาท ซึ่งส่วน

ใหญ่แล้วผู้ป่วยพวกนี้จะเป็นพวกข้ามแดนมา คนข้ามชาติทั้งนั้น แต่ไม่มีการระบุว่าป่วยเป็นโรคอะไรหรือแยกกันอย่างชัดเจน จึงมีความคิดว่า ถ้าเราจะทำการวิจัยต่อไป เราน่าจะตั้งว่า เราจะสำรวจเป็นตำบล อำเภอ ทดลองหนึ่งต่อสิบ แล้วลองจัดระบบข้อมูลที่เกี่ยวข้องทุกด้าน เช่น เรื่องสุขภาพอนามัย เรื่องประชากร เรื่องการเคลื่อนย้าย ให้มันเป็นระบบทั้งระบบ โดยการประสานงานของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทุกกระทรวงแล้วนำเอาผลนั้นไปทดลองทำวิจัย แต่เราจะจัดระบบครั้งนี้ได้หรือไม่ในเรื่องที่จะศึกษาสุขภาพอนามัยของชาวเขาหรือว่าชนกลุ่มน้อยนั้น ตัวดิฉันเองมีแนวโน้มที่ค่อนข้างจะหันมาทางชนกลุ่มน้อยหรือพวกที่ข้ามชาติมาเพราะอย่างท่านจรูญพูดเมื่อวานนี้ว่า เป็นปัญหามากแทบทุกด้านปัญหาสุขภาพอนามัยก็มาก แล้วประเทศไทยต้องจ่ายเงินในส่วนนี้ไปเป็นจำนวนมากโดยที่ไม่มีการระบุว่าเราต้องช่วยต่างชาติแค่ไหนแล้วสุขภาพอนามัย สุขากิจบาลก็ไม่ดีตลอด เพราะฉะนั้นดิฉันมองดูว่า นอกจากจะเป็นชนกลุ่มน้อยซึ่งข้ามแดนมา โดยเฉพาะตอนที่ดิฉันไปทองผาภูมิ ดิฉันมีความกังวลมากเลยว่ามันจะเกี่ยวกับความปลอดภัยของประเทศชาติเราด้วยหรือไม่ เพราะเราจำเป็นต้องจ่ายเงินโดยไม่สามารถที่จะพูดได้ว่าเป็นจำนวนเท่าไรกับคนพวกนี้หรือที่ดิฉันไปทางชายแดนภาคเหนือ เชียงขอม เชียงแสน ข้ามไปลาวด้วย บริเวณสามเหลี่ยมทองคำ ปรากฏว่าลูกศิษย์เป็นลาวคนหนึ่งบอกอาจารย์เขาข้ามมาสบาย กลับไปกลับมาครั้งนี้เขาไม่มีปัญหาเลย คนส่วนใหญ่ก็จะข้ามมาที่ประเทศเรา ดิฉันคิดว่าน่าจะเป็นแนวทางที่จะทำวิจัยต่อไป

รายงานวิจัยเรื่อง "ปัญหาสุขภาพอนามัยของชาวเขาและชนกลุ่มน้อย"

โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นายแพทย์กัมมาล ภูมิร ปาวา^๑

ในวารสารที่เราศึกษาทั้งหมด เราศึกษาเปรียบเทียบกับต่างประเทศ ว่าชาวเขาของเรามีปัญหาทางสุขภาพเป็นมาอย่างไร เราพบว่ามันคล้ายๆ กันกับของเราเมื่อ ๒๐ ปีที่แล้ว ชาวเขาในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เราพบว่าอัตราตายที่สวิตเซอร์แลนด์เป็นโรคติดเชื้อ ท้องเสีย มาลาเรีย โรคทางเดินหายใจ ปี ๑๙๕๐ ศึกษาย้อนหลังมา ๒๐ ปีเราพบว่าเกิดมีการเปลี่ยนแปลงเรื่องอัตราตาย พบว่าชาวเขาตายด้วยโรคหัวใจมากขึ้น ตายด้วยโรคความดันโลหิตสูงมากขึ้น ทั้ง ๆ ที่เมื่อเราศึกษาบนภูเขาเราพบว่าโรคความดันจะลดลง อัมพาตจะน้อยลง เราไม่เข้าใจว่าเกิดอะไรขึ้น เราคิดว่าเป็นผลของ Socialization หรือ Civilization ที่เราเอาเข้าไปให้หรือเปล่า นี่คือการประเมินปัญหา เราจึงมองกลับไปข้อมูลชาวเขาทั้งหมด เราเข้าใจว่าอุบัติการณ์มันเริ่มเกิดหรือเปล่า แต่ไม่มีวารสารใด ๆ หรือข้อมูลใด ๆ ที่ให้เราอ้างอิงได้เลย ดังที่ท่านอาจารย์สมบุญได้เรียนให้ทราบว่าข้อมูลทั้งหมดโดยส่วนใหญ่เป็นเรื่องวางแผนครอบครัว ตามท่านผู้วิจารณ์ได้กล่าวว่า แผน ๖-๘ ไปไหน ของชาวเขา

^๑หัวหน้าภาควิชาอายุรศาสตร์ สถาบันวิทยาศาสตร์คลินิก คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

นั้นไม่มี เพราะฉะนั้นการสาธารณสุขจึงไม่มีในแผน ๖-๘ ที่ชัดเจน มีแต่อนามัยแม่และเด็ก ที่เขาคอบหมอยังนั้น เพราะฉะนั้นตรงนี้เรามีช่องว่าง

ประเด็นที่ ๒ ที่เรากำลังมองค่อนข้างมาทางสังคมศาสตร์มากขึ้น คือเรามองว่าผลกระทบของการย้ายเผ่าพันธุ์มีผลต่อสุขภาพจริงหรือไม่ เช่นจากเดิมชาวเขาทำงานแบบไร่เลื่อนลอย แต่เขาทำงานอยู่บนภูเขา วันดีคืนดีเขาเกิดมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ต้องย้ายลงมาข้างล่าง เราไม่แน่ใจเกิดมีปัญหอะไรหรือไม่ ที่ยกตัวอย่างอันนี้เพราะว่ามีวารสารเล่มหนึ่งเขียนเอาไว้ว่าสนใจมาก ซึ่งเขียนไว้เมื่อ ๒๐ ปีที่แล้วว่า วัณโรค โรคเอดส์ หายากมากบนภูเขา แต่ ณ วันนี้วัณโรคเพิ่มขึ้น แต่ไม่มีตัวเลข ไว้แบบลอย ๆ แล้วปรากฏว่าสถานการณ์นี้เกิดขึ้นเช่นเดียวกับในเนปาล ซึ่งเกิดมีวัณโรคเป็นอัตราสูงขึ้นมาและแพร่เผ่าพันธุ์เร็ว

ประเด็นที่ ๓ คือการทำลายระบบนิเวศน์ ความเป็นอยู่ ผมขออนุญาตใช้คำว่า "นิเวศน์" หรือความสมดุลย์ของระบบนิเวศน์ ยกตัวอย่างเช่น บ้านที่ชาวเขาอยู่ ในวารสารหลายเล่มบอกว่า เขาปลูกบ้านแล้วสูมไฟไว้ในบ้าน ถามว่าเขาสูมไฟไว้ทำไม เพราะไม้ที่เขาเอาทำเป็นไม้เนื้ออ่อนต้องสูมไฟเพื่อให้ไม้มันแข็ง เนื่องจากผมไม่ใช่วิศวกรและไม่ใช่วัสดุ เขาบอกสูมไฟให้ไม้ไล่แมลงเพื่อไล่ยุงออกจากบ้าน ปัญหาที่เกิดขึ้นคือเราเข้าไปเปลี่ยนแปลงเขา เราไปเปลี่ยนว่าอย่าไปสูมไฟไว้ในบ้าน เอาไฟออกมาอยู่กับแมลงก็กลับเข้าไป ด้วยเหตุนี้เองความเป็นอยู่ของเขามันเป็นสมดุลย์ระบบนิเวศน์และการเปลี่ยนแปลงของเขา จะเปลี่ยนแปลงที่จุด ๆ เดียว ไม่ได้เปลี่ยนแปลงในเชิงของความคิดหรือผลกระทบทั้งหมด ผมไม่ทราบผมอ่านไปทั้งหมดแล้ว เราไปเปลี่ยนแปลงเขาหรือไม่ ณ วันนี้ผมตั้งคำถามว่าเขาอยู่ของเขาดี ๆ แล้วเราไปยุ่งกับเขาหรือเปล่า คำตอบคือ เราไม่ยุ่งกับเขาไม่ได้ เพราะฉะนั้น ณ วันนี้ เราต้องตัดสินใจว่า เราจะทำอะไรต่อไป เขาเปลี่ยนแปลงมาครั้งหนึ่งแล้วเราจะทำอะไรกับเขาคต่อไป

วิจารณ์โดย

แพทย์หญิงสุวรรณา วรรณสิน

คงที่อาจารย์หมอสมบุรณ์ออกตัวไปก่อนว่ารายงานนี้ยังไม่สมบูรณ์ อย่างไรก็ตามต้องขอชมในเรื่องของความพยายามรวบรวมข้อมูล บทความต่าง ๆ งานวิจัยต่างๆ ที่เอามารวบรวมไว้นี้ถึง ๘๐ กว่าเรื่องนับว่ามากพอสมควร เนื่องจากหัวข้อย่อยที่อาจารย์จะทำการวิจัยมีมาก เพราะฉะนั้น

๒๐๐ คิดหัวหน้าฝ่ายพัฒนาวิชาการวางแผนครอบครัว

ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการกองวางแผนครอบครัวและประชากร กระทรวงสาธารณสุข

ดูบทวิจารณ์จาก รายงานวิจัยหมายเลขที่ ๔

เรื่องที่อาจารย์นำมาทบทวนและอย่างที่อาจารย์บอกว่าคิดไปแล้วมันจึงไม่สมบูรณ์ ความเข้มข้นของข้อมูลค่อยไปเล็กน้อย

เริ่มจากหัวข้อ ชื่อของงานวิจัย ที่อาจารย์ออกตัวแล้วว่า เมื่อวานนี้ได้มีการ comment ไปบ้างแล้วเกี่ยวกับเรื่องชื่อของชนกลุ่มน้อย แต่ยังขอยืนยันอยู่ว่าอยากจะให้แยกงานวิจัยทั้งสองชิ้นนี้ออกจากกันว่า ชาวเขาและชนกลุ่มน้อยเป็นคนละเรื่องกัน ไม่ว่าจะเป็นในด้านของพื้นที่ เรื่องของวัฒนธรรมประเพณี ชีวิตความเป็นอยู่ และปัญหา แม้แต่เรื่องของการทำงานที่เราจะลง intervention ต่างกันมาก และแม้แต่ชาวเขาในแต่ละเผ่าเอง การลง intervention ในแต่ละเผ่าก็ต่างกันอีก เพราะฉะนั้นขอยืนยันว่า อยากให้แยกงานวิจัยนี้ออก แล้วงานที่เราจะดำเนินการ ผลที่เราอยากได้นี้คืองานวิจัยที่มีคุณภาพ ดังนั้นอาจารย์จะไม่ได้คุณภาพที่จะเอาไปใช้ได้

อีกประการหนึ่งที่สำคัญคือ เรื่องของแรงงานข้ามชาติ ซึ่งเป็นอีกเรื่องหนึ่งต่างหากของกระทรวง มีคนที่ดูแลเรื่องนี้โดยเฉพาะแยกจากชาวเขาโดยสิ้นเชิง ถ้าเอามาทำรวมกันไม่ทราบเหมือนกันว่า ผลออกมาแล้วจะนำมาใช้ด้วยกันได้หรือไม่ อาจารย์ได้ mention ไว้ในเรื่องนี้ แต่บางเรื่องก็ไม่มีข้อมูลสำหรับแรงงานข้ามชาติ เพราะฉะนั้นควรจะหาข้อมูลประกอบถ้าจะเพิ่มเติม ถึงแม้ว่าแรงงานข้ามชาติจะมีชาวเขาอยู่ด้วยก็ตาม แต่อาจารย์ต้องลงไปดูถึงการใช้คำนิยาม คำจำกัดความ

ในเรื่องของ content หัวข้อใน proposal นี้มีอยู่มาก มีตั้งแต่เรื่องชื่องานวิจัย ผู้ดำเนินการ หลักการ เหตุผล วัตถุประสงค์ทั่วไป วัตถุประสงค์เฉพาะ กรอบแนวคิด การทบทวนวรรณกรรม การสังเคราะห์งานวิจัย ข้อเสนอแนะ และบรรณานุกรม ซึ่งจะไม่ได้อ้างถึงวัตถุประสงค์ว่าท่านจะทำอะไร ทำเพื่ออะไร และทำอย่างไร ที่ไหน เมื่อไหร่ กับใคร หรือนิยามศัพท์ของตัวอย่างก็ไม่ได้บอกไว้ เพราะฉะนั้นจึงไม่ทราบว่าอาจารย์จะมีภาคสองให้มาฟังอีกหรือไม่ ส่วนหัวข้อที่เรียงซึ่งเขาเองว่า มันน่าจะเป็นอย่างนี้ เพราะว่าเอกสารที่ได้รับไม่ได้จัดหมวดหมู่ไว้อย่างชัดเจน ในหัวข้อทบทวนวรรณกรรม หัวข้อใหญ่เหมือนกันหมดทุกหัวข้อ ตัวใหญ่เหมือนกันหมด เพราะฉะนั้น จึงบอกไม่ได้ว่ามันควรจะอยู่หัวข้อใด เช่น ตอนแรกยกเรื่องการให้บริการสาธารณสุขออกมต่างหาก อีกหัวข้อหนึ่ง เมื่อพิจารณาแล้วคิดว่าไม่น่าจะใช่ จึงใส่ไว้ในเรื่องทบทวนวรรณกรรมใหม่ คือเรื่องสังเคราะห์งานวิจัยออกมาเป็นหัวข้อใหญ่ คราวนี้อยากจะให้ไปปรับอีกครั้งหนึ่งเพื่อจะได้สะดวกขึ้น

ในส่วน of หลักการและเหตุผล โดยทั่วไปใช้ได้ แต่ควรจะเป็นหลักการและเหตุผลที่เป็นของชาวเขาจริง ๆ อาจารย์ได้อ้างถึงประชากรทั่วไป ซึ่งคิดว่าไม่น่าจะมานอยู่ในนี้ เพราะจะนำมาเปรียบเทียบกันไม่ได้ ในเมื่อภาษาและวัฒนธรรมแตกต่างกัน การเปรียบเทียบจึงค่อนข้างยาก ถ้าจะอ้างถึงก็ควรกล่าวถึงเฉย ๆ จะดีกว่า สำหรับนิยามศัพท์โดยเฉพาะคำว่า “ชาวเขา” ไม่ทราบว่าอาจารย์ศึกษาทั่วประเทศหรือไม่ ที่เรามีอยู่ขณะนี้ ๒๐ จังหวัด นอกจากนี้ยังมีที่สระบุรี ซึ่งเป็นชาวเขาที่มาอยู่พื้นราบอีกจังหวัดหนึ่งและมีประชากรจำนวนมาก ในส่วนของกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุขที่รับผิดชอบดูแลเรื่องชาวเขาอย่างเดียวนั้นพยายามที่จะผลักดันแล้ว ซึ่งใส่เข้าไปในแผน

พัฒนาด้วยรวมเป็น ๒๑ จังหวัด แต่ทางกระทรวงและสำนักงานประมาณไม่เห็นด้วย เพราะไม่ถือว่าอยู่บนเขา อยู่บนพื้นราบทั้ง ๆ ที่มีปัญหามากมาย เราจึงจัดสรรงบประมาณเป็นแบบพื้นราบ เพราะฉะนั้นในการศึกษาข้อมูลประชากรกลุ่มนี้อาจารย์คงต้องให้ว่าอาจารย์จะศึกษาในกลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในบ้านเรานานสักเท่าไร แล้วจะเป็นประชากรในกลุ่มตัวอย่าง เพราะอาจารย์จะศึกษาคนที่เข้ามาใหม่คงจะไม่ได้ เนื่องจากการปรับตัวของเขา การดำรงชีวิตของเขาจะไม่เป็นรูทีนเหมือนคนที่พื้นประชากร ตัวอย่างที่เราจะศึกษานี้จะต้องนำมาใช้งานได้ ดังนั้นคงต้องให้ definition ให้ชัดเจน มิฉะนั้นแล้ววัตถุประสงค์ของอาจารย์จะไม่ชัดเจนด้วย จึงอยากขอให้แยกแยะและวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการและการส่งเสริมสุขภาพชาวเขาและชนกลุ่มน้อย อย่างไรก็ตาม อาจารย์ยังคงเน้นตรงนี้อยู่ เพราะฉะนั้นชาวเขาตรงนี้อาจให้ define ให้ชัดเจน เพื่อที่วัตถุประสงค์จะได้ชัดเจน เพราะว่าจะเป็นจุดแรกด้วยว่า การให้บริการของเราครอบคลุมหรือไม่ เช่น เรามีกว่าชาวเขาทั้งหมดไม่ว่าจะใหม่หรือเก่า อาจจะไม่ครอบคลุมเลย ทั้ง ๆ ที่ของเก่าอาจจะครอบคลุมแล้วก็ได้ ซึ่งจริง ๆ แล้วเปอร์เซ็นต์ที่ได้ออกมาจะแตกต่างกัน ทำให้การวิเคราะห์การทำได้ยากลำบากขึ้น เมื่อพิจารณาถึงวัตถุประสงค์เฉพาะ วัตถุประสงค์ทั่วไป ดังที่ได้เรียนให้ทราบแล้วยังไม่ชัดเจน วัตถุประสงค์เฉพาะนี้อาจารย์มีหลายหัวข้อมาก เพราะฉะนั้นอ่านแล้วอยากรู้อยากทำทุกเรื่อง ถ้าจะให้มีความภาพคงจะต้องดูแยกเป็นเรื่อง ๆ เช่น เรื่องของสมุนไพรที่ใช้ซึ่งน่าสนใจมากและเคยคิดว่ากองวางแผนครอบครัวเรายังไม่ได้เก็บข้อมูลเกี่ยวกับ traditional method ที่มีอยู่ไม่ว่าจะเป็นภาคไหนก็ตาม ซึ่งอยากรู้ว่าวิธีการวางแผนครอบครัวแบบธรรมชาติหรือแบบพื้นบ้าน เขามีอะไรบ้าง เป็นต้น ถ้าสมมติว่าจะลงไปแบบนี้ อาจารย์คิดว่า ๑๑-๑๒ หัวข้อ questionnaire คงจะหนาและลำบาก เพราะฉะนั้นบางหัวข้ออาจจะมารวมกันทำได้หรือไม่หรือซึ่งทำไปได้อ่อน ซึ่งยังมีเรื่องที่เป็นปัญหาเร่งด่วนที่จะต้องจัดการก่อน ในฐานะที่รับผิดชอบที่จะให้การสนับสนุนการดำเนินงานการดูแลชาวเขาอยู่ จึงรู้สึกดีใจเมื่อเห็นอาจารย์จะทำ ซึ่งเราเองก็จะได้นำข้อมูลมาใช้ในการดำเนินงาน ไม่ต้องเสียเวลาไปทำเอง เพราะฉะนั้นเวลาใครทำงานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องที่เราดูแลอยู่ เราก็ดีใจแล้วอยากให้การสนับสนุน ซึ่งจุดไหนที่เราบกพร่องอยู่ก็อยากจะเสริมเข้าไป เพื่อที่เราจะได้เอามาใช้ด้วยกัน

ดังนั้นจึงขอให้อาจารย์พิจารณาถึงวัตถุประสงค์เฉพาะอีกครั้งหนึ่ง เพราะว่ามันมากและบางเรื่อง เช่น เรื่องพันธุกรรม ว่ามีความจำเป็นหรือไม่ ในขณะนี้ที่จะต้องจับเรื่องนี้มาดูก่อน เพราะในพื้นที่ราบเอง เรื่องพันธุกรรมนี้ก็ยังมีปัญหาอยู่และข้อมูลยังแทบจะไม่มีเช่นเดียวกัน

ในส่วนของการทบทวนวรรณกรรม ตามกรอบแนวคิดคงไม่มีอะไร แต่คิดว่ามีมากไปซึ่งเป็นสิ่งดี แต่ว่าข้อมูลบางส่วนยังเก่าอยู่ เช่น เอาแค่ปี ๒๕-๒๘ ซึ่งนับว่าเก่า เพราะในขณะนั้นชาวเขามีปริมาณไม่มากนัก การเก็บรวบรวมแทบจะไม่มีการสัมผัสเลย มีอยู่ไม่กี่รายงาน เพราะฉะนั้นการเก็บรวบรวมข้อมูลจึงยังไม่ดีพอ เทียบกับรายงานหมายเลข ๓ รู้สึกว่าก็ไม่ได้กล่าวถึงงานเก่าเลย กล่าวถึงแค่ paper ใหม่ การจัดเก็บก็ค่อนข้างจะเป็นระบบและเชื่อถือได้ ตัวเลขใน paper ใหม่

หมายถึงว่าในระยะ ๓๔-๓๖ ตั้งแต่ปี ๓๐ ขึ้นมาจะเป็นตัวเลขที่ได้ค่อนข้างจะเป็นระบบแล้วเชื่อถือได้ จึงขอให้อาจารย์พิจารณาถึงด้วย

การอ้างอิงไม่ได้บอก reference เพราะฉะนั้นจึงไม่ทราบว่าตรงนี้อาจารย์เอาข้อมูลมาจากไหน แล้วในส่วนของการทบทวนวรรณกรรมมีจำนวนมาก ซึ่งคงไม่ต้องนำมาใส่ไว้ทั้งหมด เช่นเรื่องของภูมิปัญญาชาวบ้าน น่าจะแยกไว้เป็นอีกเรื่องหนึ่ง เพราะเป็นเรื่องที่น่าสนใจจริงๆ หรือเรื่องผู้ป่วยเอดส์ ซึ่งยกตัวอย่างผู้ป่วยมา ผู้ป่วยทั่วไป ซึ่งขอให้ข้อมูลของชาวเขาจริง ๆ จะดีกว่า

อีกประเด็นหนึ่ง ในเรื่องตัวเลขยังคงผิดค่อนข้างมาก ซึ่งทำให้อ่านไม่เข้าใจ แต่อาจารย์ออกตัวไปแล้วว่าได้คัดกรองลงมา เพราะฉะนั้นจึงต้องทำความเข้าใจซ้ำอีก

ในส่วนของการทบทวนวรรณสุข เรามีข้อมูลเป็นรายเผ่าและข้อมูลเป็นรายจังหวัด ในส่วนของสำนักนโยบายและแผนสาธารณสุขทำเสร็จไปเมื่อปี ๒๕๔๐ นี้ ทำเสร็จเป็นรายจังหวัดก็ค่อนข้างจะมีข้อมูลมาก แต่อันนั้นก็เป็นการรวม แต่สำหรับในส่วนของคุณยวงแผนครอบครัวชาวเขา ซึ่งเปลี่ยนจากศูนย์พัฒนาอนามัยชาวเขามาเป็นศูนย์วางแผนครอบครัวชาวเขาก็ทำเป็นรายเผ่า จึงต้องใช้เวลาพอสมควร อย่างที่อาจารย์บอกว่าจะหาของปีนั้นปีนั้นก็ไม่ได้ เพราะเราสลับปีทำ เรามีงบประมาณน้อย แล้วการเก็บข้อมูลค่อนข้างจะลำบาก บางเผ่ามันอยู่แยกกัน บล็อกหนึ่ง ๆ บางครั้งมีอยู่ไม่กี่คนแล้วก็ sample size ไม่ได้ตามที่เรากำหนด เพราะฉะนั้นบางครั้งอาจจะต้องใช้เวลาพอสมควร และปีหนึ่ง ๆ เราขึ้นไปบนเขาได้ไม่กี่เดือนเท่านั้น การเก็บข้อมูลจึงมีปัญหามาก ดังนั้นเรื่องของการที่ปีหนึ่งจะให้ข้อมูลครบทุกเผ่านี้คงเป็นไปได้ คิดว่าเราทำการศึกษาเป็นรายเผ่า approach เป็นรายเผ่า intervention เป็นรายเผ่า น่าจะเป็นประโยชน์มากกว่า เพราะฉะนั้นข้อมูลที่ออกมาถ้าจะเปรียบเทียบกันเฉพาะในเผ่าจะลึกชั้นมาก แต่ถ้ามาเปรียบเทียบเป็นข้อมูลโดยเฉลี่ยของประเทศกับข้อมูลที่เป่าหมายจะไม่สามารถเปรียบเทียบได้ เนื่องจากแต่ละเผ่าจะมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน วิธีการปฏิบัติของเขาหรือความเชื่อของเขาจะมา link กับงานของเราค่อนข้างมาก ดังนั้นข้อมูลที่ได้มานี้จะต่างกันมาก จากการอ่านรายงานก่อนหน้านี้ ในส่วนของอาจารย์สมบูรณ์ ท่านจะเน้นในเรื่องการจัดบริการสาธารณสุขมากกว่า แต่เมื่อพิจารณาในเรื่องของการบริการสาธารณสุขที่อาจารย์แยกเอาไว้ รู้สึกว่าข้อมูลมันน้อยไป ไม่ได้ให้รายละเอียด แต่ขึ้นต้นด้วยปัญหาของการให้บริการเลย ทำให้คนที่ไม่ทราบระบบบริการมาก่อน จะไม่รู้ว่ามีปัญหาพื้น ๆ อย่างนี้ ทำให้บริการจึงไม่มีการที่จะเข้าไปช่วยแก้ไข เพราะฉะนั้นการขึ้นต้นด้วยปัญหาก่อนจะทำให้มองไม่เห็นภาพของระบบการให้บริการของชาวเขา สิ่งที่เราพูดถึงบริการสาธารณสุขจริง ๆ ที่อาจารย์กล่าวถึงในส่วนใหญ่นี้จะเป็นแนวนโยบายกว้าง ๆ มองไม่เห็นว่าจะลงไปในส่วนพื้นที่นี้ รูปรางหน้าตาจะเป็นอย่างไร และเป็นกลวิธีหลักเสียส่วนใหญ่ ไม่มีในรายละเอียดซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญที่จะใช้ไปในงานวิจัยเราจริง ๆ เพราะฉะนั้นจะนำมาใช้ในการปรับปรุงงานนี้ลำบาก เพราะไม่ได้ชี้ถึงระบบปกติที่มีอยู่ และในเรื่องของงานระบบให้บริการได้ไปพูดถึงระบบการศึกษา เรื่องการควบคุมพืชเศรษฐกิจเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งเราก็คงยอมรับว่าเขาไม่ต้องการงานคนเดียวทุกอันต้องไปด้วยกันต้องสนับสนุนกันจึงจะดีขึ้นมาได้

ถ้าการศึกษาไม่มีความสุขพอนามย์ก็ไม่ดี ในส่วนที่เราดำเนินการในขณะนี้ที่มีอยู่อย่างเช่นมีการร่วมมือกับการศึกษา กองการศึกษานอกโรงเรียน ดำรวจตระเวนชายแดน ก็มีกิจกรรมที่ลงไปผสมผสานกันอยู่มาก เพราะฉะนั้นเรื่องของระบบข้อมูลนี้ต้องยอมรับว่าเจ้าหน้าที่ค่อนข้างลำบาก ในส่วนกลางเองที่จะต้องใช้อ้างอิงข้อมูล survey เพราะว่าระบบข้อมูลแรงงานไม่ได้แยกไว้ โดยเฉพาะจังหวัดที่มีชาวเขามากก็ประมาณแสนกว่าคน ถ้าให้เจ้าหน้าที่ทำข้อมูลแยกย่อยไม่สะดวก

ในขณะนี้งานในส่วนกระทรวงสาธารณสุขกำลังคัดระบบข้อมูลลงให้มันเหลือน้อยที่สุด ให้เจ้าหน้าที่ทำงานน้อยที่สุด เพราะบางครั้งลงข้อมูลอย่างเดียวยังใช้เวลาเป็นอาทิตย์ ดังนั้นการที่จะจัดระบบข้อมูลใหม่เข้าไปคงจะต้องพิจารณาให้ถี่อีกครั้ง เพราะฉะนั้นในการเสนอแนะหรือข้อคิดเห็นที่จากการวิจัยทั้งหลายต้องดูว่าไม่ว่าจะ pro หรือ con นโยบายของรัฐมีหรือไม่ อยากจะยอมรับว่า นโยบายในส่วนของการของรัฐบาลจริง ๆ แล้วยังไม่ชัดเจนว่าจะให้เป็นอย่างไรแน่ จึงไม่อยากจะลงรายละเอียด เพราะฉะนั้นถ้าผลที่เราได้ออกมาเราไม่สามารถที่จะนำมาใช้เพื่อที่จะให้มันสอดคล้องหรือไปกันได้ มันก็จะลำบาก อย่างเช่นว่าควรจะต้องมีการเข้าถึงบริการสาธารณสุขของชาวเขา เขาจะต้องเข้าถึงตาม human right ตามสิทธิมนุษยชน เราก็เห็นด้วยและไม่อยากให้ชาวเขาเป็นชาวเรา อยากให้ชาวเขายังคงเป็นชาวเขาเพื่อที่จะได้รู้ว่าเขายังคงเป็นชาวเขาอยู่ คิดว่างานวิจัยนี้ น่าจะมีความสำคัญมากกว่าว่าจะทำอย่างไรให้เขาอยู่เป็นชาวเขาและมีสุขภาพดีและให้ไปได้กับ existing , service ที่เรามีอยู่และโครงสร้างพื้นฐานที่เรามีอยู่ด้วยได้ โดยที่เราไม่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงหรือเพิ่มอะไรมากนัก การคมนาคมขณะนี้ปล่อยให้ไปเป็นไปตามที่เป็นอยู่ ทางเราจำเป็นหรือไม่ที่จะต้องเอาสาธารณสุขอำเภอขึ้นไปตั้งบนภูเขา ซึ่งเราใช้เจ้าหน้าที่ของชาวเขาก็ได้ แต่เจ้าหน้าที่ชาวเขาสักกี่คนที่ทำได้ เราอบรมพยาบาลหรือพนักงานเยี่ยมบ้านชาวเขา แต่เขาก็มีปัญหาจนถึงขณะนี้ ในส่วนการดำเนินการที่เขาใช้รับราชการของเขาอยู่ เพราะฉะนั้นมีปัญหาค่อนข้างมากที่จะดึงชาวเขาเข้ามาเป็นเจ้าหน้าที่

ข้อเสนอคือ อยากจะให้แยกกลุ่มประชาชนให้คำจำกัดความอย่างชัดเจน

ประเด็นที่สองคือ update วรรณกรรมและข้อมูลใหม่

ประเด็นที่สามคือ อยากจะให้ทำวิจัยในส่วนที่ยังขาดอยู่มากกว่า หรือประเด็นที่คิดว่าจะนำมาใช้งานได้มากกว่าที่จะไปเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเดิม คิดว่าอาจารย์คงจะไปเขียนใหม่ทั้งหมดเนื่องจากบรรณานุกรมก็ไม่ถูกต้องตามระบบ

รายงานวิจัย เรื่อง พฤติกรรมสุขภาพของชาวไทยบนพื้นที่สูง

โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กุศล ฐนทรธาดา^๑

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นายแพทย์กัมมมาล กุมาร ปาวา (รายงานแทน))

ต้องขอยกย่องว่าเป็นมวแทนเหมือนอ่านแล้วต้องวิจารณ์เอง อ่านไปแล้วตัวเองต้องติดตามและข้อมูลบางส่วนต้องดึงข้ามมาจากที่อ่านในเรื่องสุขภาพ เพราะฉะนั้นมันค่อนข้างจะแปลกประการที่สอง ขอบอกตัวไว้ว่า ไม่ถนัดการอ่านแบบสังคมศาสตร์ จึงต้องอ่านถึง ๓ หนแล้วคิดว่าอาจารย์กุศลตั้งใจเขียนว่าอย่างไร เพราะในสายแพทย์เขาเล่นเป็นตัวเลขกัน มองการเปลี่ยนแปลงมันง่ายดี และเร็ว

จริง ๆ แล้วปัญหาเรื่องพฤติกรรมสุขภาพ ท่านอาจารย์กุศลมอง trend หรือการเปลี่ยนแปลงของปัญหาสุขภาพ แต่เดิมปัญหาสุขภาพของชาวเขาเกิดจากมีบ้านเรือนอยู่ไกล มีการอพยพถิ่นฐาน มีการขาดแคลนบริการสุขภาพที่ดี มีประเพณีความเชื่อดั้งเดิมที่ทำให้สุขภาพไม่ดีหรือไม่ ขาดองค์ความรู้หรือไม่ ในยุคหลังของการเปลี่ยนแปลงของการมี socialization หรือ civilization เข้าไปเกิดมีการเปลี่ยนแปลงประการหนึ่งว่า ปัญหาสุขภาพ พฤติกรรมสุขภาพเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ปัญหาเกิดขึ้นจากอะไร เกิดจากเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ปัญหาเกิดจากสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่เขาเคยย้ายถิ่นฐานบ่อย ๆ ตอนนี้ต้องตั้งรกรากมีปัญหาดินเสื่อมโทรม มีปัญหามลพิษในที่ดิน และจากนั้นก็ยังมีปัญหาของ migration หรือการย้ายแรงงานมาในพื้นที่ราบ ซึ่งก็มีเหตุผลของการเปลี่ยนแปลงสังคมและเศรษฐกิจ จากเดิมไม่เคยต้องใช้เงินกลับมาต้องใช้เงิน เพราะฉะนั้นเหตุผลสุดท้ายที่เกิดปัญหาขึ้นคือ วัฒนธรรมการบริโภคเปลี่ยนแปลงไปเหมือนที่ท่านผู้บรรยายเมื่อวานพูดถึงว่า แต่เดิมไม่เคยมีทีวี แต่ตอนนี้ต้องมี ทีวีเพื่อเอาไว้ดู ทีวีมีประโยชน์ในแง่ข่าวสาร แต่ในอีกมุมหนึ่งเป็นวัฒนธรรมการบริโภคซึ่งต้องใช้เงินเข้ามาเกี่ยวข้อง ทั้งหมดนี้ทำให้เกิดมีปัญหาคือผลกระทบต่อพฤติกรรมสุขภาพ วัตถุประสงค์ของการวิจัยนั้น อาจารย์กุศลตั้งไว้ว่าเป็นการศึกษาหรือทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับสถานะสุขภาพ พฤติกรรมทางสุขภาพ ซึ่งมองไปในรูปแบบของการป้องกัน ส่งเสริมและฟื้นฟูสุขภาพ อันเป็นผลของการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

ปัญหาที่เกิดขึ้นจากข้อมูลสุขภาพ เราพบว่าอัตราการเพิ่มประชากรของชาวเขายังสูง ซึ่งเป็นผลอันเนื่องมาจากวัฒนธรรมของเขาซึ่งสอดคล้องกัน คือมีการคุมกำเนิดน้อย เพราะเขาอยากมีลูกมาก ๆ เอาไว้ใช้งาน สิ่งเหล่านี้สะท้อนกลับมาให้เห็นอะไรว่า ในเมื่อมีลูกมากเกินไปได้หรือไม่ outcome ที่ออกมาว่า เด็กแรกคลอดส่วนใหญ่ low birth weight น้ำหนักแรกคลอดต่ำประมาณ ๑๑

^๑ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

กว่าเปอร์เซ็นต์ ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยในต่างประเทศ โดยเป็นการอ้างข้อมูลจากที่อาจารย์สมบุรณ์ทำไว้ ในต่างประเทศเองคนที่คลอดบนเขา น้ำหนักแรกคลอดจะต่ำ มันสอดคล้องกัน เราไม่รู้ว่าเกิดอะไรขึ้น ในการมีชีวิตบนเขาทำไมถึงมี low birth weight หรือเป็นเพราะว่าสภาวะทุพประชากรตั้งแต่ตอนตั้งครรภ์ซึ่งต้องมาศึกษากันอีก

อย่างไรก็ตาม การที่มีอัตราการเพิ่มประชากรมาก แต่คุณภาพ เราพบว่าภาวะทุพประชากรในเด็กชาวเขานั้นสูง และอัตราตายของเด็กในอายุ ๐-๕ ปียังสูงอยู่ นั่นหมายความว่า ไม่ได้คุณภาพ หรือเปล่า ปัญหาอื่น ๆ ที่ได้ศึกษาทางสุขภาพพบว่า การเกิดอุบัติเหตุเกิดขึ้นน้อยไม่ได้เป็นปัญหาของเขาเท่าไร การเจ็บป่วย ความพิการพบน้อย แต่ปัญหาอันหนึ่งที่เขียนเอาไว้ ซึ่งไม่มีตัวเลขชัดเจนที่แสดงว่า โรคที่พบบ่อยยังเป็นโรคติดเชื้ออยู่เป็นไข้หวัด ท้องเสีย ปวดเมื่อยตามตัว ไข้ มาเลเรีย ไข้เลือดออก และโรคเอดส์นั้นยังเป็นปัญหา สิ่งที่เราลงไปถึงพฤติกรรมสุขภาพ เราพบว่าชาวเขาติดบุหรี่ค่อนข้างมาก ติดสุราประมาณ ๘% สารเสพติดขณะนี้ trend เปลี่ยนจากเดิมที่ชาวเขาใช้ฝิ่นในผู้สูงอายุ ในหนังสือเล่มหนึ่งที่เราอ่านบอกว่า เขาใช้ฝิ่นเพื่อลดอาการเจ็บปวดหรือปวดเมื่อยตามตัว อันเนื่องมาจากการทำงานในไร่ แต่ในขณะนี้ trend เปลี่ยนมาเป็นว่าคนหนุ่มสาว กลับมาใช้ยาเสพติดที่เป็นเฮโรอีน ยาบ้า หรือยาอี ยาอีอาจจะยังไม่มี

อย่างไรก็ตาม เราเห็นว่าแนวโน้มเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพ แนวโน้มอันที่สองที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือว่า การใช้สถานบริการของรัฐ เราพบว่าชาวเขาพึ่งพาตัวเองน้อยลง ลดลงจากเดิมที่เคยใช้สมุนไพร ใช้หมอผี หมอพระ ผมไม่แน่ใจว่า เป็นข้อดีหรือไม่ดี เพราะเหตุผลว่าการดูแลสุขภาพด้วยตัวเองนั้นลดลงและพึ่งสถานบริการของรัฐมากขึ้น ภูมิปัญญาของชาวบ้านมันหายไป กระนั้นก็คือสิ่งที่เป็จุดบวของเขายังมีอีกหลายประการ เช่น การดูแลสุขภาพผู้สูงอายุพบว่าผู้สูงอายุใน document ที่ review มานี้มีการให้เกียรติผู้สูงอายุค่อนข้างมาก มีการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุค่อนข้างดีพอสมควรและเป็นการดูแลแบบครอบครัว ที่เป็นปัญหาก็จริง ๆ คือเด็ก มีการให้วัคซีนหรือการให้สารอาหารไม่เป็นไปตามเป้าหมายเป็นไปตามแผนพัฒนาแห่งชาติ ซึ่งเกิดจากการขาดการดูแลเกิดจากการ supply ของอาหารในชุมชนไม่พอ ผมว่ามีประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจคือเรื่องของ การดูแลตัวเอง ๆ พบว่า การใช้ยาสมุนไพร การใช้เรื่องหมอผี เลี้ยงผี ถึงแม้จะน้อยลงกว่าเดิม แต่ยังมากกว่าคนพื้นราบ หมายความว่าภูมิปัญญาชาวบ้านยังมีอยู่และยังถูกใช้อยู่ ซึ่งข้อดีของเขาเมื่อเขาเจ็บป่วยเล็กน้อยเขาจะดูแลตัวเองได้ เพราะว่าพื้นที่ในบริเวณรอบบ้านของเขา เขาจะปลูกพืชสมุนไพรเอาไว้สำหรับการดูแลสุขภาพของเขาเบื้องต้น โดยจะเห็นได้ว่าขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมของชาวเขานั้น มีจุดดีหลาย ๆ จุดที่เราลงไปหรือเปล่า จุดดีก็คืออาหาร จุดดีหมายความว่าขนบธรรมเนียมประเพณีของเขาหลายอย่าง เช่น เขาจะมีงานเลี้ยงก็จะมีอาหารสมบูรณ์ ถือว่าการมีบ้านอบอุ่นและปลอดภัยเป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมที่ดี การดูแลเด็ก แม่ ผู้สูงอายุ ถือว่าเป็นวิถีชีวิตที่ดี และในยามเจ็บป่วยมีการใช้สมุนไพรและการเลี้ยงผี ซึ่งถือเป็นการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านที่ดี มีประเพณีหลายประเพณีซึ่งยังคงถือว่าเป็นจุดที่ดีของเขา อย่างผมอ่านในหนังสือเลี้ยงผี ถ้าเรามอง

อย่างคนเมืองมันแปลก แต่ถ้าเราไปหาหมอชาวบ้าน แต่พอผมอ่านในหนังสือเล่มหนึ่งน่าสนใจ ชาวเขาปกติเขาไม่ค่อยได้กินเนื้อสัตว์ เขาจะได้กินวันเลียงผา เมื่อเขาเจ็บป่วยไม่สบายจะมีการเลี้ยงผีก็เอาอาหารนั้นมากิน เป็นเหมือนระบบเกียรติยศโตเมติก ถ้าคนไม่สบายแล้วจะได้กินเนื้อสัตว์ ผมไม่แน่ใจ จึงไม่กล้าให้ความเห็นมากเพราะไม่ชำนาญ อย่างไรก็ตาม ชาวเขาก็มียุคด้วย ณ วันนี้เขาก็มียุคหาของเขามากพอสมควร ไม่ได้หมายความว่าทำให้เขาอยู่แบบเดิม ซึ่งปัญหาที่เราเห็นก็มีปัญหาการมีบุตรมาก ปัญหาทุพโภชนาการ ปัญหาติดยาเสพติด และปัญหาสุขภาพที่แย่ ซึ่งกลไกของรัฐที่มีคำสั่งหรือมีการเปลี่ยนแปลงให้เขาเลิกปลูกฝิ่น แต่ทำให้เขาติดเฮโรอินหรือเปล่า แต่เดิมฝิ่นเป็นยาตอนนี้ฝิ่นเป็นเฮโรอินและไม่ไช่ยา คนหนุ่มสาวติด และขยายพันธุ์ไปสู่เอชไอวี เพราะใช้สริงค์ร่วมกัน อย่างไรก็ตามขณะนี้ที่เป็นปัญหาค่อนข้างจะมาก คือปัญหาเรื่องโรคเอดส์ซึ่งจริง ๆ แล้วกำลังลุกลามในกลุ่มชาวเขา เพราะวัฒนธรรมประจำเผ่าค่อนข้างอานวย วัฒนธรรมบางอย่างเหมือนกับว่าให้มีเพศสัมพันธ์กันได้ก่อนแต่งงาน บางเผ่าผู้ชายสามารถเที่ยวได้โดยไม่ผิดจารีตประเพณีและให้มีภรรยาได้หลายคนถือว่าถูกจารีตประเพณี เพราะฉะนั้นปัจจัยเหล่านี้หลายอย่างคล้ายกัน ปัจจัยถัดมาคือ เรื่องของยาเสพติดที่ฉีดเข้าเส้น ซึ่งกำลังแพร่ระบาดอยู่

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับโรคเอดส์อีกประการหนึ่งคือ การ socialization หรือ civilization คือการที่เราเปิดภูเขาใช้หรือไม่ เนื่องจากวัฒนธรรมการบริโภค ซึ่งชาวเขาก็คงอยากมีรถปิกอัพ ทีวี แต่วิธีได้มาคือต้องมาหาความรู้มาหาเงินในเมือง การเข้าเมืองมาแล้วไม่มีความรู้ความเข้าใจในการอยู่เมืองซึ่งทำให้เขาเกิดมีปัญหากอง ประกอบกับขาดสัญชาติ ขาดสิทธิต่าง ๆ ซึ่งจะมีผลทำให้เกิดการค้าประเวณีได้ ในที่สุดก็จะมาถึงว่าพฤติกรรมสุขภาพนั้นถูกกำหนดด้วย input คือระบบบริการ สาธารณสุข เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม จริง ๆ แล้วพฤติกรรมสุขภาพถูกกำหนดโดยปัจจัยหลายอย่าง ไม่ใช่วัฒนธรรม แต่ตั้งแต่ระบบบริการสาธารณสุขมีไม่ดี เศรษฐกิจไม่ดี สังคมเป็นอย่างไร จารีตประเพณีเป็นอย่างไร สิ่งแวดล้อมขณะนั้นเป็นอย่างไร หลาย ๆ อย่างเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมสุขภาพ พฤติกรรมสุขภาพนี้หมายถึงการดูแลตัวเอง การรักษาพยาบาล การป้องกันโรค และการส่งเสริมสุขภาพ และชี้ให้เห็นสถานะทางสุขภาพหรือ output ของมันมีอยู่ ๒ ส่วน คือส่วนที่มีอยู่แล้วของชาวเขาที่วัฒนธรรมต่าง ๆ ที่ผมได้กล่าวมาแล้ว เมื่อการรักษาแผนปัจจุบันเพิ่มขึ้นการดูแลตัวเองบางส่วนก็ลดลง เช่นการเลี้ยงผี ซึ่งผมจะยังไม่ comment แต่ปัญหาก็ยังมีอยู่คืออัตราการตายที่ยังสูง การติดเชื้อในทางทวารยังสูง ภาวะทุพโภชนาการยังสูง การดูแลสุขภาพมารดา ยังไม่ได้ตามเป้าหมายและการคุมกำเนิดยังต่ำ การให้วัคซีนการให้บริการต่าง ๆ ยังต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานหรือตามแผนที่ตั้งไว้ และปัญหาที่กำลังเป็นปัญหาลุกลาม ได้แก่ ปัญหาเอดส์และยาเสพติด ซึ่งเป็นผลของปัจจัยของชุมชนและปัจจัยส่วนบุคคล ในการสังเคราะห์ข้อมูลท่านอาจารย์ฤศลได้พยายามชี้ให้เห็นว่า ปัญหาบางปัญหาเป็นเหมือนปัญหาของคนพื้นราบ แต่มีปัจจัยอย่างอื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง นอกเหนือจากปัญหาสุขภาพอย่างเดียว และการที่จะแก้ไขปัญหานี้จะต้องเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยให้เข้าใจปัญหาร่วมกับการเสริมศักยภาพของชุมชนหรือภูมิปัญญาชุมชนในการแก้ปัญหา

และทดลองรูปแบบการจัดด้านสุขภาพตามแผน ๘ เพื่อใช้กำลังสุขภาพของชุมชนและน่าจะมีการ ทบทวนโครงการต่าง ๆ ของชุมชนในการแก้ปัญหาสุขภาพเศรษกิจและ โสภณิและเป็นการดูแลตัวเอง มากขึ้น

วิจารณ์โดย

รองศาสตราจารย์ ดร.เบญญา ยอดดำเนิน แอ็ดติก^{๒๕}

ต้องขอขอบพระคุณแทนอาจารย์ดร.กุศลที่อาจารย์อ่านได้ละเอียดและดึงเอาสาระสำคัญต่าง ๆ ออกมาได้ดีมาก อาจารย์กุศลคงดีใจถ้าทราบและวันหลังอาจารย์กุศลอาจจะให้อาจารย์อ่านอีก ตอนแรกทีอ่านดิฉันจะมองแบบว่า สถานการณ์พฤติกรรมสุขภาพของชาวเขาเป็นอย่างไร ตอนแรก ดิฉันอ่านอย่างนั้น แต่เมื่อวานมาฟังอาจารย์ณรงค์จึงทราบว่าจริง ๆ แล้วจะต้องผูกกับเรื่องสิทธิ สิทธิ ในการที่จะได้รับบริการหรือใช้บริการ เพราะฉะนั้นโจทย์ในการอ่านจึงเป็นอีกลักษณะหนึ่งและ เมื่อฟังอาจารย์กัมมาลด้วยประกอบกันทำให้บทความชิ้นนี้มีคุณค่าอย่างมาก แม้ว่าจะเห็นด้วยกับ อาจารย์หมอสวรรณาว่า มันจะต้องทำเป็นเผ่า ๆ ขณะนี้รายงานฉบับนี้แสดงให้เห็นภาพคร่าว ๆ เท่านั้นเอง แต่ว่ามันก็ยังได้ประโยชน์ ถ้าสมมติจะดูเรื่องพฤติกรรมสุขภาพโดยลำพังไม่ผูกอยู่กับเรื่อง สิทธิ ในเรื่องการมีสัญชาติ หรือสิทธิในการได้รับบริการ บทความชิ้นนี้อย่างที่อาจารย์กัมมาลได้ present ซึ่งครอบคลุมได้อย่างดีและดึงเอาสาระสำคัญ ๆ ออกมาให้ผู้อ่านเห็นได้อย่างชัดเจน ถ้าเรา จะต้องผูกกับเรื่องบางเรื่อง ดิฉันก็มีแนวทางว่า มันอาจจะต้องมีอะไรประกอบไปด้วยหรือไม่ในการ ที่จะเสริมเข้าไปให้เขาได้รับสิทธิดีขึ้น ดิฉันจึงคิดว่าโจทย์สำหรับบทความชิ้นนี้น่าจะเป็นว่า คน ไทยภูเขามีสิทธิในการใช้และการได้รับบริการทั้งในด้านการป้องกันรักษาและฟื้นฟูอย่างไรบ้าง สถานการณ์เป็นอย่างไรและข้อสำคัญคือ มีสิทธิที่จะได้รับ quality care อย่างไร มากน้อยเพียงไร ถ้า ไม่ผูกกับเรื่องนี้สาระสำคัญก็เหมือนกับเรื่องที่อาจารย์ได้เสนอไปแล้ว เมื่อเรามองลักษณะนี้ สมมติ ว่าเราจะดูถึงสิทธิเรื่องเกี่ยวกับพฤติกรรมสุขภาพทั้งหมด ดิฉันคิดว่าวัฒนธรรมความเป็นอยู่ แบบ แผนของชีวิตเขา น่าจะต้องเป็นเรื่องแรกที่เรามอง บทความนี้จะต้องชี้ให้เห็นว่า

- ประการแรก ชาวเขาคนไทยภูเขามีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร
- ประการที่ ๒ เขากินอย่างไร อันนี้เป็นเรื่องแง่มุมใหญ่ ๆ ทั้งสิ้น
- ประการที่ ๓ เขาทำงานอะไร ทำอย่างไร
- ประการที่ ๔ การพักผ่อนหลับนอนเขาทำกันอย่างไร
- ประการที่ ๕ พฤติกรรมทางเพศเป็นอย่างไร

^{๒๕} ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

นี่เป็นแง่มุมที่สำคัญ ๆ เท่านั้น มันยังมีแง่มุมอื่นอีก คิดค้นเพียงแต่ให้ตัวอย่างและภาพที่สองที่ต้องแสดงให้เห็นก็คือว่า ทำไมเขาจึงมีพฤติกรรมอย่างนั้น สิ่งที่เราเห็นชัดที่สุดที่ทั้งอาจารย์และคุณหมอสมบุญพยายามเสนอก็คือ สิ่งแวดล้อม ในการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เขาอยู่เป็นอย่างไร สิ่งแวดล้อมจะเป็นตัวชี้พฤติกรรมของคนความเชื่อต่าง ๆ ของชนภูเขาชัดเจนมาก เพราะมันยังไม่ซับซ้อนเหมือนคนในเมือง สภาพแวดล้อมเขาจัดบ้านจัดช่องกันอย่างไร เขาอยู่กันอย่างไร ระบบนิเวศเป็นอย่างไร อันนี้เป็นเรื่องที่จะต้องแสดงให้เห็นอย่างชัดเจน คิดค้นยกตัวอย่างภาพหนึ่งง่าย ๆ และชัดเจน คือภาพผู้หญิงชาวเขากำลังรดน้ำต้นสคอเบอร์รี่อยู่ แล้วก็มียูอายุ ๘-๙ เดือนผูกอยู่ข้างหลัง อันนี้เป็นภาพจริง ๆ ที่เกิดขึ้น และช่วงนั้นเป็นช่วงเวลาเกือบเที่ยงแดดร้อนจัดมาก สุขภาพของเด็กจะเป็นอย่างไรและข้อสำคัญที่สุดก็คือ แม่กำลังให้นมเด็กคนนั้นอยู่หรือเปล่า หมายความว่าเด็กกำลังอยู่ในวัยกินนมแม่อยู่หรือเปล่า และแม่จะอย่างไรเวลาให้นมเวลาลูกร้อง ขอดกัยนี้ไม่ใช่หนังเทพเอกซ์ แม่นั่งลงและให้ลูกกินนมตรงนั้นหรือเปล่าและแม่จะล้างหัวนมให้สะอาดอย่างไร แม่จะต้องเปลี่ยนเสื้อผ้าก่อนหรือเปล่า ตามปกติคนไทยไม่ว่าจะเป็นคนพื้นราบ คนภูเขามิมีความเชื่อว่านมแม่ที่ถูกแดดจะเป็นนมบูด เพราะฉะนั้นจริง ๆ แล้วเขาจะต้องล้างทำความสะอาดต้องบีบทิ้งก่อน นี่ก็สุขศึกษาที่ง่าย ๆ ถ้ามองจากตรงนั้นเด็กคนนั้นก็จะได้ ถ้าสมมุติที่ยังมองภาพอีกภาพหนึ่งแม่กำลังนินยาลูกแม่ลงและลูกอยู่ข้างหลังแล้วจะเกิดอะไรขึ้นกับลูก นี่เป็นภาพชัดเจนที่สุดที่คนที่อยู่ตรงนั้นเข้าไปศึกษาข้อมูลในนั้นจะเห็นว่าอะไรมันเกิดขึ้น แล้วจะแก้ไขอย่างไร จะป้องกันอย่างไร เป็นภาพที่คนทำงานวิจัยนี้ คิดค้นเข้าใจว่าเป็น secondary data เพราะฉะนั้นโอกาสที่ไปเอา jigsaw พวกนี้ด้วยกันให้มันเห็นภาพชัดเจน มันก็ค่อนข้างยากแต่สิ่งที่อาจารย์ให้ทำให้คิดค้นเกิดภาพพจน์ที่ว่า ถ้าจะศึกษาต่อไปมันก็ต้องดูอะไรเพิ่มเติม

ทีนี้ภาพที่สามอย่างที่คิดค้นเรียนให้ทราบว่า สิ่งแวดล้อมที่เขาอยู่ การจัดบ้านเรือนตัวอย่างอีกตัวอย่างหนึ่งในข้อมูลของท่านอาจารย์ ดร.กุศล ก็คือขนาดครอบครัว บางครอบครัวอยู่กัน ๑๔ คน แต่ว่าอาจารย์ไม่มีตัวเลขว่ามีอยู่ที่เปอร์เซ็นต์ที่อยู่กันอย่างนั้น ถ้าอาจารย์ที่ทำเรื่องสุขภาพอนามัยก็คงทราบว่าบ้านในอินโดนีเซียที่เรียกว่า longhouse ที่อยู่กันเป็นแถบที่สมัยก่อนผู้หญิงทางเหนือก็มีบ้านลักษณะนั้นเกิดโรคขึ้นมาก็เอาไม่อยู่มันทำให้เกิดโรคระบาด เพราะฉะนั้นตัวเลขพวกนี้ถ้ามีก็จะทำให้เห็นสิทธิของเขาอย่างชัดเจนมากขึ้น

ภาพที่สามที่คิดค้นอยากจะเห็นก็คือว่า หลังจากดูสภาพแวดล้อมแล้วก็จะเห็นพฤติกรรม ๆ จะแบ่งออกง่าย ๆ ๒ อย่าง พฤติกรรมที่จะทำให้เกิดการเจ็บป่วยซึ่งอาจารย์หมอสมบุญก็ได้พูดทั้ง ๆ ที่อาจารย์ออกตัวว่าอาจารย์เป็นนักวิทยาศาสตร์การแพทย์ แต่ท่านก็ได้มีความเข้าใจเรื่องนี้มากทีเดียว ที่จะได้เห็นและบางพฤติกรรมก็ทำให้เขามีสุขภาพที่ดีที่แข็งแรง

ภาพที่สี่ที่คิดค้นคิดว่าเป็นหัวใจของบทความเรื่องนี้คือว่า แล้วพฤติกรรมต่าง ๆ เหล่านั้นที่อาจารย์เขียนลงมาสະທ້ອນให้เห็นสิทธิของชาวไทยภูเขาอย่างไรบ้าง บังเอิญคิดค้นทำเรื่องสิทธิของ

เด็กอยู่และคิดว่าถ้าเราจัดหัวข้ออย่างนี้มันจะมองเห็นภาพสะท้อนสิทธิของเขามากขึ้นหรือเปล่า
ดิฉันก็เลยจัดแบบนั้น แบ่งสิทธิของเขาเป็น ๔ ประการใหญ่ ๆ ด้วยกัน

ประการแรกคือ พูดถึงเรื่อง survival คือสิทธิการมีชีวิตอยู่รอด

ประการที่สองคือ การพัฒนาการเจริญเติบโตและรวมถึงการพัฒนาอื่น ๆ อีกด้วย ซึ่งดิฉัน
จะไม่พูดถึง

เรื่องการศึกษาเป็นอีก aspect หนึ่งซึ่งไม่ได้อยู่ในนี้ต้องเรียนให้ทราบตรง ๆ หลังจากทีอ่าน
แล้วและหลังจากที่มาฟังอาจารย์ณรงค์เมื่อวานตอนเช้าและที่อาจารย์ท่านอื่นเสนอ ทำให้เกิดความ
คิดที่จะมองในลักษณะนี้

ประการที่สี่ เรื่อง protection สิทธิในการได้รับการป้องกัน มันกว้างมากแต่ถ้าเราจับ
ตรงนี้จะทำให้เห็นชัดเจนมากขึ้น participation ซึ่งแทบจะไม่มีข้อมูล ข้อมูลที่เห็นอยู่ ก่อนที่ดิฉันจะ
ไปลงในรายละเอียดโดยยกตัวอย่างบางตัวอย่างเท่านั้นของสิทธิหลักนี้ ดิฉันอยากจะพูดสักนิดหนึ่ง
ว่า จากการที่อาจารย์กุลสรูปดั่งที่อาจารย์กัมมาล present แล้วก็จะมียุวกกลุ่มเด็ก แม่และคนชรา พฤติ
กรรมสุขภาพของผู้ชายแทบจะไม่มีใครแตะเลยซึ่งไม่ว่ากัน เพราะว่าเรา review พฤติกรรมสุขภาพ
ของคนไทยพื้นราบเองก็ไม่มีพฤติกรรมสุขภาพผู้ชาย เพราะฉะนั้นพฤติกรรมสุขภาพของผู้ชายก็คง
จะไม่มีเหมือนกัน แต่เรามีข้อเสนอแนะว่าในอนาคต ใครที่ทำการศึกษาพฤติกรรมสุขภาพน่าจะทำ
เรื่องพฤติกรรมสุขภาพของผู้ชายด้วย นี่เป็น voice ที่ผู้ชายก็ฝากมาว่าทำไมไม่ดูแลเขาเลย ที่จริงคุณ
หมอดูแลอยู่ อันนี้เป็นแค่ตัวอย่างถ้าพูดถึงเรื่อง survival อาจารย์กุลพยายามพูดถึงเรื่องอัตราการ
เกิด ๒๖ ต่อ ๑๐๐๐ อัตราการตาย ๕๕ ต่อ ๑๐๐๐

ทีนี้เรามาดูว่าอัตราการตายของทารก ๒๐ ต่อ ๑๐๐๐ และก็เด็กเกิดต่ำกว่า ๕ ปี ๒๐ ต่อ
๑๐๐๐ ตัวเลขดูแค่นี้มันไม่มีความหมาย แต่ถ้าเปรียบเทียบกับชาวไทยพื้นราบมันจะให้ความหมาย
ขึ้นอีกมาก ตัวบ่งชี้อีกตัวคือ อายุขัยเฉลี่ย อันนี้ไม่แน่ใจว่ามีตัวเลขอยู่หรือไม่ หรืออาจารย์ ดร.กุลไม่
ได้ใส่ไว้ อายุขัยเฉลี่ยนี้ยังอยู่ใน survival อยู่ ของชาวไทยภูเขาเท่าไรเท่ากับเราหรือไม่ทราบ ของ
เราประมาณผู้หญิง ๗๑-๗๒ ผู้ชาย ๖๓-๖๔ ของชาวไทยภูเขาน่าจะสั้นกว่าเพราะอะไร ชายหญิงเท่า
ใด

การดูแลก่อนและหลังคลอดอาจารย์พูดถึงว่า มีการฝากครรภ์อย่างไรบ้าง ๒๒%ไม่ฝาก
ครรภ์เลย เพราะมีความเชื่ออยู่หรือไม่นั้น เป็นอีกเรื่องที่เราต้องคอยดู ๗๑%ไปฝากครรภ์แต่ไม่ได้
ครบตามกำหนด อันนี้ก็เป็นตัวบ่งชี้ ถ้าจะพูดถึงสิทธิ ถ้าเรามาดูเรื่อง development พูดถึงเรื่องอายุ
แต่งงาน ซึ่งอายุแต่งงานนี้มันไปเกี่ยวข้องกับปัญหาสุขภาพอนามัยและหมายถึงการคลอดและเรื่อง
ต่าง ๆ อายุที่มีบุตรคนแรกเท่าใด และช่องว่างระหว่างการมีบุตรเป็นอย่างไร อันนี้ก็เป็นเรื่องสำคัญ
ที่เราจะต้องมาพิจารณา การเลี้ยงดูบุตรเป็นอย่างไร การให้นมแม่นานน้อยแค่ไหนยาวนานแค่ไหน
ไหนและอาหารเสริมเป็นอย่างไร การได้รับข้อมูลข่าวสารแทบจะอยู่ในทุก category เป็นมาอย่างไร
participation ข้อมูลไม่มี และจริง ๆ มีหรือไม่ อันนี้เป็นเรื่องที่เราต้องติดตาม

protection นี้ก็มีหลายเรื่องที่อาจารย์พูดถึง เช่น การฉีควัคซีน การให้หลักประกันสุขภาพต่าง ๆ ที่อาจารย์พูดถึงไว้แล้ว และที่สำคัญที่สุดที่ดิฉันคิดถึงพูดถึงเรื่อง availability และ excessibility ของการให้บริการทางด้านสุขภาพอนามัย อันนี้คงจะต้องพูดให้ละเอียด อาจารย์พูด touch อยู่หนึ่งคนว่าจะไปรับบริการจะมีสถานบริการ เดินภายใน ๓๐ นาทีอยู่ใน ๓ กิโลเมตร ๓ กิโลเมตรแม้กับ ๓ กิโลเมตรไทยต่างกันมาก ดิฉันคิดว่าดิฉันเห็นด้วยกับอาจารย์สุวรรณว่า จำเป็นหรือไม่ แล้วภาษาที่ใช้ควรเป็นภาษาของเขาหรือไม่ พวกนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับสิทธิทั้งสิ้น แล้วคิดว่าตรงนี้น่าจะเป็นเรื่องที่ต้องพูดกันให้ชัดเจนและละเอียด สิ่งที่สำคัญคือสุขภาพของเขา แต่เขาจะใช้มาตรการอะไร มาตรการนั้นมีผลดีต่อสุขภาพเขาหรือไม่ เป็นเรื่องที่เราน่าจะดู ไม่จำเป็นว่าถ้าจะให้ดีต้องเอา สอ.ไปตั้ง จำเป็นหรือไม่ อันนี้ดิฉันก็เห็นด้วยกับคุณหมอ แล้วข้อสำคัญที่สุดคือคงไม่ใช่ quality care อย่างเดียว น่าที่จะเป็น quality of right ของเขาด้วย ตัวบ่งชี้ของ quality of right ของเขาอาจจะไม่เหมือนกันของชาวเขา อันนี้เราต้องให้สิทธิของเขาดิฉันคิดว่านี่เป็นเรื่องสำคัญ และคิดว่าทุกคนเห็นด้วยและที่พูดมาแนวโน้มน่าจะไปทำนองนั้นหมด

ข้อสำคัญอีกอันหนึ่งที่ดิฉันคิดว่าน่าจะมองให้ชัดคือ พฤติกรรมป้องกันที่เขามีอยู่นั้นมีอะไรบ้างที่เราต้องส่งเสริม ไม่จำเป็นต้องเอาไปทดแทน น่าที่จะต้องส่งเสริมที่เขามีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น ดิฉันคิดว่าทั้งหมดนี้เป็นแค่ตัวอย่าง ถ้าทำตารางแบบนี้แล้ว filling ข้อมูลที่อาจารย์กุศลให้ก็จะเห็นภาพที่สะท้อนให้เห็นถึงสิทธิของคนภูเขาที่มีต่อการได้รับการบริการทั้งภาครัฐและกึ่งภาครัฐได้อย่างชัดเจนที่สุด

**รายงานวิจัย เรื่อง "ประสิทธิผลและการประเมินโครงการพัฒนาชาวเขาและชนกลุ่มน้อย ทั้งภาครัฐ
และเอกชนในประเทศไทย"
โดย รองศาสตราจารย์ ณรงค์ ใจหาญ**

ในหัวข้อเรื่องประสิทธิผลและการประเมินโครงการพัฒนาชาวเขาและชนกลุ่มน้อยภาครัฐและภาคเอกชนในประเทศไทย ความจริงในหัวข้อนี้เป็นหัวข้อซึ่งตอนที่เรากำลังคิดกันเห็นว่า มันมีความจำเป็นเพราะว่าโครงการพัฒนาชาวเขาและชนกลุ่มน้อยนี้ มันจะบ่งบอกถึงประสิทธิภาพหรือว่าแนวทางที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแผนนโยบายของรัฐบาลหรือแม้กระทั่งองค์กรเอกชนต่าง ๆ ที่เราไปดำเนินการกับชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อย แต่ข้อจำกัดอันหนึ่งก็คือว่า ข้อมูลต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและที่ผมต้องรับภาระในการเขียนรายงานฉบับนี้ทั้ง ๆ ที่ในแง่ของการเป็นนักวิจัยหรือประสบการณ์ต่าง ๆ ก็ไม่ค่อยมีมากนัก จึงมีข้อจำกัดในแง่มุมมองของบางเรื่อง ซึ่งส่วนหนึ่งสิ่งที่ผมมองเข้าไปคงมองในแง่ของกรอบของแนวทางการพัฒนาและวิธีการประเมินว่า มันสอดคล้องกับการพัฒนาชาวเขาซึ่งในแนวความคิดในการพัฒนาชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อยในทางกฎหมายในสมัยใหม่หรือตามรัฐธรรมนูญหรือตามกฎหมาย เขาตั้งอยู่บนพื้นฐานของการที่จะให้ชนกลุ่มน้อยนั้นมีการอนุรักษ์หรือพัฒนาตนเอง และการพัฒนาตนเองนี้ไม่ใช่เป็นการพัฒนาในลักษณะที่ชาวพื้นราบหรือให้เป็นไปตามวัฒนธรรมตะวันตก ซึ่งเป็นจุดที่ในรายงานนี้จะนำขึ้นประเด็นว่า เป้าหมายของการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาของนโยบายรัฐซึ่งเรามีแผนพัฒนาต่าง ๆ ตั้งแต่ปีพ.ศ.๒๕๐๒ มีแผนแม่บทต่าง ๆ โครงการต่าง ๆ ที่พัฒนานั้นความจริงมันมีรูปแบบอย่างไร แล้วก็ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพัฒนาอะไร

ส่วนในประการที่สอง การประเมินโครงการซึ่งมีวิธีการประเมินโครงการโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานว่า ประเมินให้ได้ผลสัมฤทธิ์หรือผลสำเร็จตามเป้าหมาย เป้าหมายที่มันเกิดขึ้นหรือการประเมินที่บอกว่า โครงการนี้ประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว มันต้องอยู่บนพื้นฐานของความสำเร็จของใคร สอดคล้องกับความจำเป็นพื้นฐานของชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อยหรือไม่ อันนี้คือประเด็นที่ผมตั้งขึ้นว่ารูปแบบหรืออะไรต่าง ๆ นั้นมันมีอะไรบ้าง และในแง่ของข้อมูลในเบื้องต้นในลักษณะที่มีข้อจำกัดต่าง ๆ ผมจึงไม่ได้เข้าไปสู่โครงการที่พัฒนาชนกลุ่มน้อย แต่จำกัดเฉพาะชาวเขาซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า อยู่ในความรับผิดชอบของกรมประชาสงเคราะห์กล่าวคือมี ๕ เผ่าเท่านั้นเอง นี่ก็กรอบซึ่งในรายงานฉบับนี้พยายามที่จะนำเสนอ

ในเนื้อหาทั้งหมด ผมจะขอนำเสนอโดยผ่านทางแผ่นใส ผมคิดว่าในรายงานที่นำเสนอจะพยายามที่จะหาหรือตอบปัญหาใน ๒ เรื่อง คือ ต้องการทราบถึงปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาของโครงการพัฒนาชาวเขาว่า โครงการพัฒนานั้นประสบความสำเร็จอย่างไรและปัญหาอุปสรรคในการประเมินโครงการว่ามีอยู่อย่างไร

ในการวิเคราะห์ ๒ เรื่องนี้จะนำไปสู่การตอบว่า นโยบายและแนวทางในการจัดทำโครงการพัฒนาชาวเขาสอดคล้องกับความเป็นอยู่ของชาวเขาอย่างไรบ้าง จากเป้าหมายในการค้นคว้าจะนำไปสู่การปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงนโยบายซึ่งในภาพรวมจะเป็นอย่างนั้น เมื่อมีเป้าหมายอย่างนั้น ในรายงานก็จะพยายามที่จะดำเนินการศึกษาหรือพยายามค้นหาคำตอบตรงนี้ โดยที่ว่าจะมองถึงนโยบายและแผนงานของรัฐบาล ซึ่งการมองนโยบายและแผนงานของรัฐบาลนี้ก็จะมีข้อมูลโดยที่เอาแผนพัฒนาชาวเขา มติคณะรัฐมนตรีต่าง ๆ นั้นมาดู เป็นการศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์ว่า พัฒนาการนั้นมีอยู่อย่างไร และหลังจากที่ได้เรียบเรียงหรือค้นดูจากตัวแผนงานต่าง ๆ จะได้ภาพในภาพรวมว่า โครงการพัฒนาของรัฐที่เข้าไปดำเนินการเกี่ยวกับชาวเขามีลักษณะที่เป็นการปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ที่มันเปลี่ยนไป ในเรื่องของการเมืองที่ช่วงการขัดแย้งระหว่างลัทธิคอมมิวนิสต์กับประชาธิปไตยภาคตะวันตก ปัญหาเศรษฐกิจซึ่งเราพยายามที่จะเข้ามาพัฒนาเศรษฐกิจทางด้านการเกษตรและก็เปลี่ยนรูปแบบไปในด้านอุตสาหกรรม มันมีผลกระทบต่อการที่จะพัฒนาโครงการชาวเขาอย่างไรบ้าง แล้วก็การปรับปรุงสภาพทางสังคมซึ่งรัฐบาลได้มองเห็นว่าชาวเขานั้นเป็นบุคคลที่จะต้องพัฒนาให้ทันสมัย เรามีโครงการที่จะเข้าไปสู่การพัฒนาชาวเขาซึ่งเปลี่ยนไปอย่างไร ซึ่งข้อที่มันปรับเปลี่ยนไปจากการศึกษาตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๐๒ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของแนวความคิดของเจ้าหน้าที่ของรัฐว่า การมองชาวเขานั้นเป็นบุคคลซึ่งเป็นปัญหาและต้องพัฒนาปัญหาในที่นี้อาจจะเป็นผู้ก่อให้เกิดปัญหาสาเหตุ เป็นผู้ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมหรือเป็นบุคคลซึ่งจะต้องควบคุมให้อยู่ในที่ใดที่หนึ่งโดยไม่ให้เคลื่อนไหวหรือเคลื่อนย้ายไปมา ดังที่ผมได้ตรวจสอบดูในแผนพัฒนาของรัฐ ถ้าจะกล่าวลงไปในตัวเรื่องจะเห็นได้ว่า แนวความคิดในเรื่องการพัฒนาของรัฐ เมื่อเห็นว่าชาวเขามีส่วนที่จะต้องได้รับการปรับปรุงวิธีที่รัฐใช้กับการคิดโครงการพัฒนาและนำมาใช้กับชาวเขา มันเริ่มจากที่ว่าทำให้ชาวเขามีพฤติกรรมหรือมีลักษณะที่พัฒนาตนเองให้ทันสมัยขึ้น แต่การทันสมัยขึ้นก็มีลักษณะความคิดในเชิงตะวันตกว่า ถ้าชาวเขาได้รับการพัฒนาแล้วต้องรู้อะไรบ้าง การทำให้เป็นคนทันสมัยจะต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมอะไรบ้าง ซึ่งเป็นแนวความคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยต้องมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีรายได้ที่ดีขึ้น มีความเป็นอยู่ที่สะดวกสบายขึ้น ฉะนั้นไฟฟ้าก็ดี น้ำประปาที่ดี บริการต่าง ๆ ก็ดี มันจึงมีการพัฒนาในรูปแบบนั้น ซึ่งลักษณะการพัฒนาอย่างนี้ก็ได้รับอิทธิพลแนวความคิดตะวันตกเข้ามาแล้วก็นั่งอยู่ในจิตใจของผู้สร้างโครงการต่าง ๆ ว่า ถ้าจะทำให้ชาวเขาพัฒนาแล้วต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานตรงนี้ ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของการพัฒนาในเรื่องอนามัยหรือสิ่งแวดล้อม แต่พอมาในช่วงแผน ๙-๘ แนวความคิดนี้เริ่มเปลี่ยนไปประกอบกับเรามีรัฐธรรมนูญ พ.ศ.๒๕๔๐ เป็นการย้ำให้เห็นว่าแนวความคิดในการพัฒนาชาวเขาประกอบกับแนวความคิดตะวันตก เริ่มรู้สึกว่าการพัฒนาเป็นการพัฒนาที่ตะวันตกภูมิใจว่า สามารถใช้กับคนทั่วโลกได้ซึ่งมันโยงกับเรื่องระบบเศรษฐกิจ พอมาใช้กับคนตะวันออกคนในภาคพื้นเอเชียแล้ว เกิดปัญหาวามันไม่สอดคล้อง เพราะฉะนั้นรูปแบบที่มันเปลี่ยนไปจึงเริ่มที่จะให้รูปแบบของการพัฒนาโดยให้เขาพัฒนาตนเอง ให้พึ่งตนเองได้ และรักษาสัง

ที่เขาอยู่หรือคืออยู่แล้วโดยค่อย ๆ ปรับเปลี่ยนไปตามสภาพที่เขาควรจะเป็น ฉะนั้นแนวความคิดในเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนก็จะเข้ามาสู่โครงการพัฒนาต่าง ๆ ซึ่งรวมถึงโครงการพัฒนาสิ่งแวดล้อมด้วย ฉะนั้นรูปแบบหรือแนวความคิดครั้งนี้จึงเป็นสิ่งที่ผมชี้ให้เห็นว่า รูปแบบโครงการพัฒนาชาวเขาเข้ามาสู่ตรงนี้แล้วในช่วงแผน ๗-๘

ปัญหาอุปสรรคในเรื่องโครงการพัฒนาจะเห็นได้ว่า ถ้าเราดูจากแผนแล้วเหตุที่โครงการพัฒนาไม่ได้รับผลสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องมาจากว่า เจ้าหน้าที่ที่กำหนดโครงการนั้นไม่ได้ให้ชาวเขามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ซึ่งเป็นแนวความคิดใหม่มาให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในสิ่งที่เขาจำเป็นอะไรบ้าง และโครงการพัฒนาต่าง ๆ ของรัฐบาลจะแยกออกเป็น ๔ ประการ นั่นคือ

- เป็นการพัฒนาเรื่องการเมืองการปกครอง จะทำอย่างไรให้รูปแบบการปกครองของชาวเขาเป็นรูปแบบเดียวกับคนพื้นราบ
- ควบคุมพื้นที่ของบุคคลเหล่านี้ ควบคุมการปลูกฝิ่นและยาเสพติด ซึ่งเป็นปัญหาที่จะทำอย่างไรให้ชาวเขาไม่ปลูกฝิ่น ไม่เสกฝิ่น เปลี่ยนมาเป็นการปลูกพืชเศรษฐกิจ
- การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งในรูปแบบที่เรียนให้ทราบจาก modernize มาเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน
- และประการสุดท้ายคือ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งในคอนท่ายแนวความคิดก็คือ พยายามผลักดันให้ชาวเขารักษาป่า

ในรูปแบบของการพัฒนาจะเป็นแบบนี้ หลังจากที่ได้ดูภาพที่เป็นภาพรวมแล้วจะพบว่า ในการที่ได้ประเมินผลโครงการจากโครงการของรัฐ ซึ่งผมได้ข้อมูลมาจากกองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ โครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับชาวเขาพบว่า ในกองสงเคราะห์ชาวเขาได้มีรายงานว่าการพัฒนาชาวนั้นได้ประสบความสำเร็จ ประสบความสำเร็จจากไหน ผมคิดว่าวิธีการวัดของเขาคือดูจากสถิติว่าปีนี้ได้มีการตั้งโครงการเกี่ยวกับการจัดตั้งหมู่บ้านเพื่อพัฒนาตัวเองได้กี่หน่วย การอนามัยจิตเวชขึ้นหรือส่งเสริมให้มีการปลูกป่าได้เท่าไรดูจากตัวสถิติตัวนี้ หรือว่าพัฒนาอาชีพชาวเขาได้อย่างไรบ้าง แล้วก็ปัญหาที่ไม่ประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย สรุปได้ว่าเกิดจากผลกระทบจากการพัฒนานั้น ทำให้สถาบันครอบครัวอ่อนแอ เกิดโสเภณีชาวเขา เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการค้ายาเสพติดคือฝิ่นไปเป็นยาบ้า และการระบาดของโรคเอดส์ ซึ่งใน paper อันได้นำเสนอมานี้แล้ว ซึ่งปัญหาที่ตามมาจากโครงการพัฒนาเขาก็ได้วิเคราะห์สาเหตุตรงนี้ว่า เนื่องมาจากปัจจัย ๓ ประการ คือ

ประการที่ ๑ การกำหนดนโยบายและการมีส่วนร่วมของเขา นั่นคือนโยบายการกำหนดและการมีส่วนร่วมของชาวเขา นโยบายในการกำหนดนั้นมันอาจจะไม่ตรงกับสิ่งที่เขา จำเป็น

ประการที่ ๒ เหตุที่นโยบายไม่ตรงนั้น เพราะผู้ที่กำหนดนั้นไม่ได้เป็นผู้ที่ประสบปัญหาส่วนใหญ่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐมานั่งคิดกันว่า ควรจะพัฒนาชาวเขาอย่างไรและบางหน่วยงานก็มองชาวเขาในแง่ลบ หรือว่ามองนโยบายทางด้านความมั่นคงมากกว่า

ประการที่ ๓ องค์การในการพัฒนานั้นยังขาดการประสานงานหรือร่วมมือกันเท่าที่ควร มีองค์กรพัฒนาชาวเขามาก หลายระดับด้วยกัน แต่ว่าองค์กรเหล่านี้ได้ทำหน้าที่ประสานให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันหรือไม่ ซึ่งหมายรวมถึงทั้งองค์กรเอกชนด้วยและการเปลี่ยนแปลงทางด้านสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ปัจจัยต่าง ๆ มันจึงทำให้องค์กรต่างไม่บรรลุผล

เพราะฉะนั้นข้อสรุปของเป้าหมายของการพัฒนาครั้งนี้จึงเป็นสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น อันนี้เป็นประเด็นที่หนึ่งที่ผมนำเรียนในเอกสาร ประเด็นที่สองก็คือการประเมินโครงการพัฒนาต่าง ๆ ว่าการประเมินโครงการพัฒนาต่าง ๆ นั้นมันตรงกับความเป็นจริงเพียงไร ผมตั้งประเด็นไว้ ๒ เรื่องในเรื่องของการประเมินโครงการ คือ หนึ่งเราดูว่าโครงการที่ตั้งขึ้นมาเมื่อการพัฒนาชาวเขามีเป้าหมายเพื่อใคร หรือว่าคุ้มค่าหรือไม่ ซึ่งการคุ้มค่าหรือเป้าหมายการพัฒนาเราจะเห็นว่า ไม่ว่าจะเป็นโครงการพัฒนาของรัฐหรือของเอกชน เขามักจะพัฒนาในแง่ของ policy ของหน่วยงานที่ให้ทุนเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งการที่สมมุติว่าองค์กรต่าง ๆ ที่เข้าไปดำเนินการเกี่ยวกับชาวเขาจะเป็นเรื่องเฉพาะ เช่น ต้องการเน้นทางเรื่องอนามัยก็เข้าไป เน้นทางด้านของเศรษฐกิจก็เข้าไป เน้นทางด้านโครงสร้างทางสังคมก็เข้าไป เพราะฉะนั้นเป้าหมายของแต่ละโครงการจะตั้งเป้าหมายในโครงการที่ว่า เราต้องการเน้นอย่างไร และจะให้ประสบผลสำเร็จอย่างไร แต่ว่าต้องมีคำถามอยู่เล็กน้อยว่า ปัญหาเหล่านี้ของเขา เขาต้องการให้ให้พัฒนาหรือไม่ อย่างสมมุติว่าอนามัย หากเราจะให้เขามีสารอาหารเพิ่มขึ้น เราเคยตรวจสอบหรือไม่ว่า ในสภาพที่เขาอยู่ในภูเขาหรือพื้นที่ภูเขาขณะนั้นร่างของมนุษย์ที่จะต้องอยู่และเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมแห่งนั้นเขาต้องการสารอาหารอย่างไรที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมตรงนั้น พฤติกรรมการดูแลสุขภาพของเขาในชุมชนของเขาเองมันผิดอย่างไร เพราะเวลาเราตัดสินใจเราใช้ค่านิยมหรือรูปแบบของการพัฒนาจากคนพื้นราบจากมาตรฐานของอนามัยระดับมาตรฐานสากลด้วยซ้ำไป ตรงนี้จะสอดคล้องกับการพัฒนาชาวเขาหรือไม่ อันนี้เป็นจุดที่ผมตั้งข้อสังเกตไว้ ยังไม่ได้ลงในปัญหาเหมือนกัน

ประการที่สอง คือว่า การประเมินโครงการต่าง ๆ ซึ่งการวิจัยต่าง ๆ ที่พบเห็น ถ้าเราไปประเมินว่าโครงการนี้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายขนาดไหน หรือว่าชาวเขาได้รับความพึงพอใจหรือได้รับประโยชน์จากโครงการเหล่านี้อย่างไร รูปแบบของการเก็บข้อมูลหรือการประเมินก็จะใช้วิธีการทั่ว ๆ ไปเหมือนกับการเก็บข้อมูลวิจัยภาคสนาม นั่นคือมีการสัมภาษณ์และว่าสังเกตการณ์และสอบถาม ซึ่งการเข้าไปประเมินตรงนั้นก็จะต้องมีข้อจำกัด เช่น

ข้อจำกัดในเรื่องของการสังเกตหรือภาษาต่าง ๆ เพราะว่าการเข้าไปสอบถามชาวเขาส่วนใหญ่จะต้องผ่านล่าม เพราะว่าภาษาของชาวเขาแต่ละเผ่าพันธุ์ไม่เหมือนกัน

ข้อจำกัดในเรื่องของเวลา เวลาที่ชาวเขาจะต้องเข้าไปทำงานต่าง ๆ ในพื้นที่เกษตร ทำให้ไม่ค่อยมีเวลาเข้ามาพูดคุยกับผู้ที่ประเมินซึ่งเข้าไปในพื้นที่ในระยะเวลาอันสั้น

ข้อจำกัดในเรื่องเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินก็อาจจะเป็นข้อจำกัดอีกประการหนึ่งที่ไม่สามารถเข้าไปถึงเป้าหมายหรือเข้าไปถึงเนื้อหาที่แท้จริงของผู้ถูกประเมินได้

รูปแบบของโครงการบางอันมีการประเมินในลักษณะที่เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของโครงการชาวเขาในการสังเกตซึ่งใช้เวลานานพอสมควร อันนี้ก็จะเป็นข้อจำกัดประการหนึ่งของวิธีการประเมินโครงการ

เพราะฉะนั้นปัญหาต่าง ๆ ที่ผมได้ชี้ให้เห็นก็มีปัญหาเรื่องภาษา เวลา การติดตามผลและการมีส่วนร่วมของชาวเขาซึ่งจะทำให้การประเมินโครงการอาจจะไม่ตรงกับตามต้องการหรือสภาพปัญหาของชาวเขา ดังนั้นข้อเสนอในการที่จะศึกษาในเรื่องของแผนการประเมินหรือการประเมินโครงการพัฒนาชาวเขา ผมจึงตั้งโจทย์ไว้ ๕ ข้อว่า

๑. มันคงจะต้องกลับไปคิดว่าโครงการพัฒนาชาวเขาที่ชาวเราหรือรัฐบาลไทยหรือว่าองค์กรต่าง ๆ ให้ความสนใจและเป็นห่วงชาวเขาว่า ให้เขาพัฒนาและคุ้มครองตัวเองได้ รูปแบบในการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง มันควรจะเป็นรูปแบบใด จะปล่อยให้เขาอยู่อย่างสังคมดั้งเดิมโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงใดเลย เพื่อการอนุรักษ์ให้เขาอยู่อย่างนั้น แต่งกายแบบชาวเขาอย่างนั้นหรือจะให้เขาแต่งกายแบบเรา คิดอย่างไร เพราะว่าสังคมมันเปลี่ยนไปแล้ว ระบบเศรษฐกิจมันเปลี่ยนไปแล้วหรืออย่างที่คุณหมอกัมมาลบอกว่า เขามันเปิดแล้วจะให้เขากลับไปอยู่เหมือนเดิมจะทำอย่างไร รูปแบบหรือนโยบายที่เหมาะสมครั้งนี้เป็นโจทย์ที่ผมคิดว่า มันควรจะต้องหาคำตอบให้ได้ เพราะมีผลกระทบต่อการเข้าไปสู่การพัฒนาซึ่งในจุดนี้ผมยังตั้งสมมุติฐานว่า ถ้าจะให้สอดคล้องกับหลักมาตรฐานสากลที่ว่า ให้เขารักษาอนุรักษ์ชุมชนของเขาได้ และในขณะเดียวกันสามารถอยู่ในสังคมภายนอกได้ มันจะต้องศึกษาก่อนว่าชาวเขามีอะไรดีที่ควรอนุรักษ์ไว้ ในการที่จะรักษาความเป็น unity ของเขาไว้ ในขณะเดียวกันถ้าเขาจะลงมาในพื้นที่ราบเพื่อจะหาโอกาสที่จะปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้มากขึ้น เขาจะต้องปรับปรุง อะไรที่เหมาะสมกับเขา ไม่ใช่เอารูปแบบของชาวเราเข้าไปใส่เขาทั้งหมด นี่คือนโยบายที่ผมคิดว่าน่าจะเข้าไปตรวจสอบว่า ใช้ได้หรือไม่ในทางปฏิบัติ

๒. เมื่อแนวคิดมันตั้งอยู่บนพื้นฐานตรงนั้นนโยบายของรัฐที่ผ่านมาในอดีตที่ดำเนินการเกี่ยวกับชาวเขามันจะต้องสอดคล้องกับแนวความคิดตรงนี้ด้วย ฉะนั้นคงไม่ได้แบ่งเป็น ๔ ส่วนที่ว่า การปกครองซึ่งจะทำให้เขาอยู่กับที่ การปรับปรุงทางด้านเศรษฐกิจซึ่งมีแนวคิดระบบทุนนิยมเข้าไปควบคุมการปลูกฝิ่นเปลี่ยนเป็นพืชต่าง ๆ หรือว่าแม้กระทั่งการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาตินี้มันจะต้องถามหรือไม่ว่าเราควรแบ่งวิธีการทำโครงการพัฒนาชาวเขา นอกเหนือไปจากสี่ประการนี้อย่างไร เพื่อให้เขาสามารถดำรงคนอยู่ได้ พัฒนาตัวเองได้ นี่เป็นค่านโยบายที่น่าจะปรับปรุงเปลี่ยนแปลง

๓. ความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาของเขา มีความจำเป็นอยู่เองที่ชาวเขาจะต้องมีโอกาสนำเสนอปัญหาของเขาบ้าง เพื่อจะสะท้อนให้เห็นว่าเขาควรจะได้รับการพัฒนาหรือว่าควรมีความจำเป็นอย่างไร

๔. องค์กรที่เข้าไปสู่กระบวนการพัฒนาชาวเขาซึ่งมีอยู่จำนวนมากทั้งภาครัฐและเอกชนควรจะได้มีการจัดองค์กรหรือบริหารองค์กรให้มันเป็นอันหนึ่งอันเดียว ทำโดยนโยบายเดียวกัน และการเข้ามามีส่วนร่วมของชาวเขาในองค์กรเหล่านี้หรือไม่

๕. การประเมินโครงการต่าง ๆ ซึ่งแต่ละโครงการตั้งเป้าไว้ว่า จะต้องพัฒนาชาวเขาในรูปแบบนี้ และมีวิธีการประเมินอย่างนี้ มันจะมีวิธีการประเมินที่จะสามารถได้ข้อมูลซึ่งผมได้เรียนถึงข้อจำกัดต่าง ๆ ในการที่จะได้ข้อมูลที่แท้จริงในเรื่องภาษาก็ดี เป้าหมายก็ดี ควรจะมีการปรับปรุงอะไรหรือไม่

นี้เป็นโจทย์ ๕ ข้อที่ผมคิดว่า ถ้ามีการทำวิจัยต่อไปแล้วควรจะได้ตรวจสอบสิ่งเหล่านี้

วิจารณ์โดย

ดร.สินธุ์ สโรบล^{๒๒}

ในความเห็นส่วนตัวแล้วผมมีความเห็นว่า อาจารย์ณรงค์ได้เสนอภาพเป็นภาพที่ยังไม่ลึกเท่าใด เป็นเพียงแค่มองดูในเบื้องต้น รวมทั้งมีข้อจำกัดทางด้านเรื่องของ concept และ methodology ตลอดจนข้อมูลที่มีข้อจำกัดมากพอสมควร อย่างไรก็ตาม ผมก็พยายามมองดูว่าปัญหาของชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อย ซึ่งปกติเมื่อใดก็ตามที่ขึ้นไปเก็บข้อมูลบนคอยจะไม่เรียกว่าชาวเขา จะเรียกว่าพี่น้องบนคอย เพราะว่าคงไม่มีความต่างกันเท่าไรในแง่ของความเป็นอยู่ในประเทศไทย เพียงแต่ว่าเกิดผิดที่หรือเข้าไปอยู่ในบริเวณที่คนส่วนใหญ่บอกว่าไม่ควรไปอยู่ อย่างเช่นว่า ทำไมคนจีนสมัยแรก ๆ เข้าไปอยู่ในเมืองไทย ทำไมไม่เรียกชนกลุ่มน้อยบ้าง ซึ่งมีอยู่มากพอสมควรหรือกลุ่มชนบางกลุ่มชนเข้ามาอยู่ในบริเวณหรือชุมชนทำไมไม่เรียกเป็นชนกลุ่มน้อย อันนั้นเป็นปัญหาในเชิงภาษาเราจะมองอย่างไรนั้นเป็นประเด็นที่หนึ่ง

ในการมองปัญหาของชนกลุ่มน้อยมีหลายภาพที่พยายามมองหรือพยายามจะให้ criteria ในการเสนอภาพครั้งนี้ นั่นคือว่าจะใช้ปัจจัยใดเป็นตัวหลัก discrimination หรือ integration หรือเรื่องของ resource หรือเรื่องวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ อันนี้เป็นประเด็นซึ่งเป็นข้อถกเถียงที่บางเรื่องอาจ

^{๒๒} ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยพายัพ

อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ

ผู้ประสานงานชุดโครงการ เศรษฐกิจชุมชนภาคเหนือ ประจำสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ดูบทวิจารณ์จาก รายงานวิจัยหมายเลขที่ ๕

มีข้อสรุป แต่บางเรื่องอาจไม่มีข้อสรุป อันนั้นคงเป็นสิ่งปล่อยทิ้งไว้ในภาพของการประเมินที่รศ. ฌรงค์ ได้เข้ามาศึกษาประเด็นนี้ ผมเห็นว่า highlight น่าจะอยู่ตรงประเด็นการประมวลประสิทธิภาพ และโดยคุณสถานภาพกล่าวคือ ถ้าหากเราจะมองพัฒนาการของพัฒนาของชาวเขา ถ้าเราย้อนหลังไป ๑๕๐ ปี นักมานุษยวิทยารุ่นแรก ๆ ที่เป็นมิชชันนารี ที่เข้ามาในเมืองไทยในระยะแรก ๆ ถูกส่งเข้ามาในเมืองไทย ไปพม่าและจีน ระยะเวลาผ่านไป เมืองไทยกลุ่ม plebeian ยังคงแข็งแรงยังคงทำงานในเชิงพัฒนาชาวเขาค่อนข้างมาก ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงของจีนได้ทำให้กลุ่มนี้อ่อนแอลง ความไม่สมบูรณ์ในการทำงาน vision ของคริสตจักรในพม่าทำให้อ่อนแอลง ยังคงกลุ่มในเมืองไทยที่มีภาพของการพัฒนาชนกลุ่มน้อยค่อนข้างเด่นชัด แต่ที่งานชิ้นนี้คงไม่มองย้อนไป ๑๕๐ ปี แต่เป็นภาพที่มองหลังจากเมื่อปี พ.ศ.๒๕๐๒ ว่าหลังจากที่รัฐบาลมีนโยบายชาวเขาขึ้นมาแล้ว งานพัฒนาชาวเขาพัฒนาไปถึงไหนบ้าง

ประเด็นอีกประเด็นหนึ่งคือ ในภาพการเสนองานของอาจารย์ฌรงค์คือ อาจารย์ฌรงค์ได้เสนอภาพเด่นชัดในแง่ของข้อมูลพัฒนาการทางด้านประวัติศาสตร์ค่อนข้างดี แต่เมื่อได้เสนอในแผน ๑-๔ ยังไม่ได้กล่าว แล้วแผน ๖-๘ ยังไม่ได้เสนอในรายงาน ผมไม่แน่ใจว่าในการทำงานครั้งต่อไปหลังจากงานชิ้นนี้แล้วจะมีการวิเคราะห์เพิ่มเติมหรือไม่ ถ้าเกิดเรามองถึงตัวอย่างซึ่งพอที่จะมองเห็นได้ว่า โครงการพัฒนาชาวเขามีมากทั้งของเอกชนและรัฐบาลรวมทั้งขององค์การระหว่างประเทศที่เข้ามาเสริมงานของรัฐบาลเป็นต้นว่า โครงการหลวงระยะแรก ๆ ถ้าเกิดลองเข้าไปมองดูปรากฏว่า พยายามที่จะพัฒนา model ขึ้นมาสัก model หนึ่งพยายามที่จะให้ชาวเขาเป็นแบบคนทันสมัยใหม่ โครงการ THAI-UN หรือที่เรียกว่า IPAD , THAI-UN INTERGRATED POCKET AREA DEVELOPMENT เป็นอีกโครงการที่พยายามนำแนวคิดเรื่องของ Globalization เข้ามา THAI-GERMAN , THAILAND DEVELOPMENT PROGRAM , THAI-NORWAYGION THAILAND DEVELOPMENT PROGRAM , THAI-AUSTRALIA โครงการแม่แจ่ม โครงการสามหมื่น โครงการแปเปือ โครงการเหล่านี้เป็นโครงการที่สูง และพยายามที่จะทำให้เกิด model ขึ้นมาสักอย่าง ที่ทางราชการชอบคือ เมื่อคิดอะไรขึ้นมาได้สักอันหนึ่งมองดูว่า น่าจะเป็น pocket และนำเข้าไปสู่ชนบทได้ก็จะง่ายในแง่ของการประเมินผล ง่ายในแง่ของงบประมาณ ง่ายในแง่ของการควบคุม กำกับดูแล แต่ปัญหาคือชนกลุ่มน้อยที่ชนส่วนใหญ่เลือกกันมีความหลากหลายค่อนข้างมาก อันนี้ผมไม่แน่ใจมีการใช้ model model เดียวในการเข้าไปทำงานกับชนเผ่าเหล่านี้ จะทำได้หรือไม่ คงเป็นปัญหา ถึงแม้ผมจะทำงานในเชิงประเมินผลกับโครงการของรัฐ ๔-๕ โครงการ และโครงการของเอกชน ๓-๔ โครงการก็ยังมองไม่ออกว่า model ไหนจะเหมาะสม นอกจากว่าจะเป็นมุมมองภาพ ๓-๕ ปีจะเอาอะไร แล้วก็มองย้อนกลับไปว่าชาวบ้านเขาเห็นเป็นอย่างไรบ้าง ให้สะท้อนกลับมา เพราะฉะนั้นในภาพของตัว model ตัวอย่าง ถ้าเกิดมีการศึกษาโดยใช้ระยะเวลาเป็นตัวตั้งและใช้งานวิจัยเก่า ๆ ที่เขาทำไว้แล้วลอง review กลับมาและพยายามอธิบายให้ได้ว่า status หรือสถานภาพเวลานี้เป็นอย่างไรบ้าง เราควรจะทำอะไรต่ออันนี้เป็นอีกภาพหนึ่ง

เรื่อง "สภาพภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย"

ภาพที่สองคือว่า ในการพูดถึงการประเมินผลมันมี model ค่อนข้างมาก ตั้งแต่ Stage model, CIPP, Rock frame, PRARA ในการใช้ model เหล่านี้แต่ละ model จะมีข้อจำกัดของมันเองขึ้นอยู่กับว่าเป้าหมายของตัวเองจะเอาอะไร ณ ตอนนั้น

ในภาพของการประเมินของงานแต่ละชิ้น มันมีข้อจำกัดในตัวเองอยู่แล้ว เราไม่สามารถที่จะมีภาพรวมที่จะชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนได้ แต่ว่าสิ่งหนึ่งที่น่าสนใจจะทำต่อคือว่า ในการมองกรอบวิเคราะห์ผมมองว่าในการที่จะเสนอสถานภาพให้เห็นได้ คงต้องมององค์รวมนั้นคือว่าภาพของโครงการพัฒนาชุมชนกลุ่มน้อย โครงการพัฒนาชาวเขา มันคงจะไม่สามารถมองแยกส่วนได้ ผมเคยทำงานวิจัยอยู่ชิ้นหนึ่งร่วมกับทาง THAI-GERMAN แต่ปรากฏว่าปัญหาดรานั้นเรามองว่าปัญหาสุขภาพเป็นปัญหาเดียว ๆ แต่เมื่อมองย้อนกลับไปในระบบเกษตร มันเชื่อมต่อกันคือว่าในขณะที่ขาดโปรตีนค่อนข้างมากในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน แต่ในขณะเดียวกันเรื่องผลผลิตของถั่วแดงค่อนข้างสูง จริง ๆ แล้วถ้าเกิดจะแก้ปัญหาเกี่ยวกับโปรตีน เรื่องของถั่วน่าจะทำได้ในแง่ของส่งเสริมให้ชาวบ้านบริโภคถั่ว แต่ปัญหาคือว่าถั่วแดงมีราคาสูงมากเกินกว่าที่จะนำมาทาน เพราะฉะนั้นปัญหาเรื่องของรายได้จะเชื่อมต่อไปอีก ทำให้ปัญหาโภชนาการไม่ใช่เป็นปัญหาแรก แต่ปัญหาแรกเป็นเรื่องของรายได้ เพราะฉะนั้นมันเชื่อมโยงกัน จะทำอย่างไรให้ระบบการมองประสิทธิภาพผลดรานั้นเป็นภาพรวมขึ้นมาได้

ประเด็นสุดท้ายคือ ในความเห็นส่วนตัวผมมองว่า มันมีงานวิจัยหลายชิ้นตั้งแต่งานของฮันซ์ เมนคอปส์ ตั้งแต่ปีค.ศ.๑๙๖๕ มาเรื่อย ๆ ลองพิจารณาต่อเนื่องของงานและมองแยกส่วนกันก่อน นั่นคือว่างานของส่วนเศรษฐกิจมีงานชิ้นใดบ้างที่ทำด้านเศรษฐกิจเกี่ยวกับชาวเขา และเอามาวิเคราะห์ แล้วตอนสุดท้ายเชื่อมโยงกลับมาอีกครั้ง ผมอยากมองเป้าหมายของงานพัฒนา ถ้าเกิดเรามองชุมชนชาวเขาเป็นชุมชนหนึ่งซึ่งไม่ต่างอะไรจากชุมชนพื้นราบเลย มันมีอยู่ ๒ ปัจจัยด้วยกันคือ ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก

ปัจจัยภายนอกคือ เกิดจากนโยบายของรัฐ เกิดจากนโยบายของงาน ของหน่วยงานที่เข้าไปทำงานในองค์กรในชุมชน ภาพตรงนี้จะเป็นส่วนหนึ่งไม่ทั้งหมด อีกภาพหนึ่งคือ จากองค์กรภายในขึ้นมา มีคนทำค่อนข้างน้อย ยกตัวอย่างเช่น หลังจากที่โครงการหลายโครงการพัฒนาระบบเกษตรค่อนข้างได้ดี ผลผลิตข้าวต่อไร่ ผลผลิตเกษตรค่อนข้างสูง ซึ่งเปรียบเทียบกับสมัยก่อนถามว่าโครงการเหล่านี้ประสบผลสำเร็จหรือไม่ สำเร็จในระดับหนึ่ง แต่ปัญหาที่ตามมาคือ สภาพเหล่านี้มันทำให้ชาวบ้านเปลี่ยนพฤติกรรมไป อีกภาพหนึ่งคือสมัยก่อนเกษตรกรที่อยู่บนคอกเวลาทำเกษตรเสร็จแล้ว กลับมาก็จะมาเจอกันที่บริเวณแม่น้ำลำธาร มาอาบน้ำมาคุยกันว่า ผลผลิตเป็นอย่างไรบ้าง ในตอนนั้นและมีแมลงรบกวนหรือไม่ แต่เมื่อจัดระบบสาธารณสุขเข้าไป ทำเรื่องประปาภูเขา ชาวบ้านตรงไปที่บ้านเลยไม่ต้องเจอกัน ภาพเหล่านี้หายไปในวันฉธรรม อันนี้เป็นตัวอย่างที่ชี้ให้เห็นว่าตัวปัจจัยภายในที่ชี้ให้เห็นได้ แต่ว่าในการมองภาพตรงนี้ชุมชนมองออกมาเป็นอย่างไร คนภายนอกมองเข้าไปเป็นอย่างไร ขึ้นตอนต่อมาคือ ในภาพของประสิทธิภาพหรือการส่งผลกระทบ

ของโครงการต่อชุมชนมันมีทั้งบวกและลบ เพราะฉะนั้นในการประเมินภาพออกมา จริงอยู่ถ้าเกิดว่าโครงการได้ประสิทธิผล ซึ่งมองภาพสุดท้ายของโครงการเป็นเชิงบวก แต่ว่าผลกระทบของชุมชนอาจเป็นลบก็ได้ อันนี้เป็นอีกภาพหนึ่งที่น่าจะมอง

สุดท้ายก็คือ เป้าหมายของไม่ว่าชาวพื้นราบหรือพี่น้องที่อยู่บนคอย วางเป้าหมายอย่างไร ที่พูดกันมากคือความยั่งยืน ความยั่งยืนอาจมองในแง่ของความเข้มแข็งของชุมชน ถ้าเมื่อใดก็ตามที่ชุมชนมีความเข้มแข็งมองในแง่การจัดองค์กรชุมชนได้ ในแง่การพึ่งตนเองได้ ทางทรัพยากร access เข้าไปได้ง่าย เป็นภาพที่ชี้ให้เห็นว่า ดังนั้นองค์กรรวมหากพัฒนาออกไปแล้วทำให้เกิดความยั่งยืนก็อาจจะมองได้ มันเป็นภาพหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นประสิทธิผลของโครงการได้ ผมมีเกร็ดอันหนึ่งว่าในการประเมินโครงการนั้นอย่างที่เราอาจารย์ณรงค์ได้เสนอรูปแบบไว้ว่า มันเป็นปัญหาของวิธีการในการประเมินแต่ละครั้ง ในภาพของการประเมินแต่ละครั้งภาพที่เกิดขึ้นมันจะไม่เท่ากัน ยกตัวอย่างเช่น ครั้งหนึ่งเคยช่วยฝรั่งเข้าไปทำการศึกษาระบบของเกษตร แล้วก็มีการใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์เข้าไปถามชาวบ้าน ครั้งหนึ่งเข้าไปที่กลุ่มลาหู่ พยายามถามเป็นภาษาลาหู่ว่า "ชื่ออะไร นามสกุลจอห์ล่า" (มีนามสกุลไหม) ชาวลาหู่ ถ้าเกิดไม่มีก็บอกว่า "มะจ่อ" (นามสกุลมะจ่อ) case นี้เสร็จไป case ที่สองถามว่านามสกุลจอห์ล่า อีกท่านก็บอกว่านามสกุลมะจ่อ ปัญหาคือว่าในการสรุปข้อมูลตรงนี้นั้นเกิดภาพของนักวิจัยว่า ทำไมหมู่บ้านนี้มีแต่นามสกุลมะจ่อหมด ซึ่งเปรียบเทียบกับกลุ่มที่อยู่เชียงราย มันสะท้อนว่านี่คือ ปัญหาของวิธีการประเมิน อีก case หนึ่งไปที่บ้านแม่ปูทางแม่แจ่ม ถามถึงเรื่องสภาพปัญหาซึ่งเราอาจจะเข้าใจว่า ปัญหาคืออะไรแต่กลุ่มของพหุคดี ไม่ค่อยรู้เรื่องถามว่า มีปัญหาอะไรหรือเปล่า ถ้าพูดกันเขาจะพูดภาษาไทยไม่ชัด เพราะฉะนั้นปัญหานั้นไม่ได้เกิดจากชาวบ้าน เขาจะไม่รู้ว่าปัญหาคืออะไร แต่ว่าถ้าเกิดนักวิจัยหรือคนที่ประเมิน ประสิทธิภาพของโครงการไม่สามารถที่จะเข้าใจภาษาหรือภาพส่วนลึก ๆ ของชาวบ้าน มองอะไรหรือพยายามมองหาตัวแปรและตัวแปรแทนของปัญหา การประเมินในภาคของโครงการนี้อาจจะใช้ได้ว่า โครงการนี้วางเป้าหมายแค่ไหน วาง target ไว้แค่ไหน วิธีการซึ่งจะได้มาซึ่งข้อมูลตรงนั้น ยอมรับกันได้หรือไม่ ตรงนี้อาจจะบอกกันได้แต่ถ้าถ้าเกิดจะสรุปในภาพรวมของประสิทธิผลของโครงการในประเทศไทย โดยส่วนตัวผมยังไม่ค่อยมั่นใจ เพราะว่าหลังจากที่ได้เคยประเมินกับโครงการของชาวเขาอย่างเช่น KBC - Karen Baptist Convention , Lahu Baptist Convention ก็ยังไม่แน่ใจเท่าไร

วิจารณ์โดย

กฤษมณฑล จันทร์บำรุง

ประการแรกผมคงขอวิจารณ์ตามหัวข้อ ผมเห็นด้วยอย่างยิ่งที่อาจารย์มีการศึกษาเรื่องนี้ เหตุผลของผมคือ

๑. เป็นการศึกษาที่เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์ ตอนนี้สถานการณ์บนที่สูงมีความขัดแย้งมาก ความขัดแย้งระหว่างตัวบทกฎหมายต่าง ๆ เช่นเมื่อ ๒-๓ วันนี้จะเห็นได้ชัด ก็มีคนชาวบ้านคนเหมืองจอมทองไปปิดถนนเพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลยกเลิกมติคณะรัฐมนตรีวังน้ำเขียว อันนี้เป็นตัวอย่างหนึ่ง อีกตัวอย่างคือเมื่อปีที่แล้วเรามีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ขึ้นมา ซึ่งเน้นการให้สิทธิกับพลเมืองชนพื้นเมืองให้ปกครองตนเอง มีสิทธิในการกระจายอำนาจไปสู่ชุมชน ซึ่งคิดว่าน่าจะต้องมีการทบทวนว่า นโยบายต่าง ๆ ที่ผ่านมามันสอดคล้องกับกฎหมายรัฐธรรมนูญหรือไม่

๒. ควรจะดูว่า กฎหมาย ระเบียบต่าง ๆ ของแต่ละหน่วยงานที่มีอยู่บนพื้นที่สูง มันเกิดการขัดแย้งกันอย่างไร ตอนนี้กรมประชาสงเคราะห์ผู้ปฏิบัติงานที่จะสนับสนุนการให้สิทธิของชาวเขาเรายังมีปัญหาเยอะ เพราะว่าไปคุยกับหน่วยงานอื่น บางทีเหมือนกับมีปัญหา ชาวเขามากับกรมประชาสงเคราะห์อยู่เรื่อย ๆ ว่าเมื่อไรจะได้สิทธิเสียที จริง ๆ เขาควรจะมีสิทธิได้แล้ว ในข้อเท็จจริงมีหลายหน่วยงานที่มาทำงานกับชาวเขา แต่การประเมินผลต่าง ๆ เป็นเฉพาะจุด อย่างของโครงการของอาจารย์สินธุ์ แต่การประเมินในภาพรวมต่าง ๆ ค่อนข้างจะมีน้อยมากถ้าผู้วิจัยประเมินเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ คุณก็จะเหมาะสม

๓. เราควรจะหาทางเลือกของการพัฒนาทางเลือกใหม่ว่าดูจากเกือบ ๔๐ ปีที่ผ่านมา มีการเปลี่ยนแปลงนโยบาย มีการปรับปรุงอยู่เรื่อย ๆ ถึงแม้จะมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย ๆ ก็ยังไม่ลงตัว เพราะว่าปัญหาหลักที่เราเคยกำหนดไว้ ๔ ประการ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๓ คิดว่าปัญหาเหล่านั้นหมดแล้วแต่ปัญหาประการอื่น ๆ ก็ตามมา เช่นการส่งเสริมให้เขาปลูกพืชเศรษฐกิจก็มีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติมากในเขตจังหวัดตาก จังหวัดแม่ฮ่องสอน และจังหวัดเชียงใหม่ และการเลิกให้สุบฝิ่นก็มีการไปติดยาเสพติดชนิดอื่นแทน เราน่าจะมาคิดว่าเราควรจะทำอย่างไรให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมเพื่อให้เขากำหนดแนวทางพัฒนาที่ยั่งยืนไม่ว่า ๓ ปีเปลี่ยนที หรือว่า ๕ ปีเปลี่ยนที เพราะว่าเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานจะสับสน และชาวบ้านเองก็ไม่ว่าจะเอาวิธีไหนกันแน่ อันนี้ถ้าผู้วิจัยสามารถครอบคลุมถึงเนื้อหาสาระนี้ก็คงจะเป็นประโยชน์แก่ทางราชการและของชาวเขาเองอย่างยิ่ง

ในส่วนขอบทนำของอาจารย์ ซึ่งพูดถึงประวัติการดำเนินการต่าง ๆ ในความคิดเห็นของผมซึ่งทำงานกับชาวเขามา ๒๕ ปี เห็นการเปลี่ยนแปลงตลอด มีประสบการณ์ในฐานะผู้ปฏิบัติ และ

^๑ สถาบันวิจัยชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่

ดูบทวิจารณ์จาก รายงานวิจัยหมายเลขที่ ๕

ในฐานะที่เป็นผู้วิจัยด้วยพบว่า ปัญหาส่วนใหญ่จะมาจากส่วนของวัฒนธรรมมากกว่า คือ ในหนึ่งพื้นที่เจ้าหน้าที่คนหนึ่งรับผิดชอบหลายหมู่บ้าน และเจ้าหน้าที่ปฏิบัติต่อทุกเผ่าเหมือนกัน แต่ผลการดำเนินการของเราออกมาแตกต่างกันอย่างชัดเจนมาก อย่างเช่นกรณีของการคุมกำเนิด เปรียบเทียบระหว่างเผ่าเข้าซึ่งมาจากเมืองจีนเหมือนกับเผ่ามั่ว ในขณะที่เผ่าเข้าจะยอมรับการคุมกำเนิดแต่เผ่ามั่วยังรับช้ายู่ หรือแม้กระทั่งการส่งเสริมไม้ผลยืนต้น เผ่ามั่วเชื่อซึ่งเป็นเผ่าที่สังเกตว่าจะส่งเสริมอะไรก็ไม่ยอมรับ อย่างเช่นประสบการณ์โดยตรงที่เกิดกับตัวผมเอง คือ ทางกรมบอกว่าคุณต้องส่งเสริมให้ปลูกกาแฟให้เท่ากับที่กำหนดไว้ พอถึงช่วงปีใหม่ของมูเซอเขาจึงหยุดทำงาน ๑๕ วัน โครงการของเราก็เกิดปัญหาเช่นนี้ เพราะฉะนั้นผมคิดว่าผู้วิจัยควรจะมองถึงความแตกต่างกันในแต่ละเผ่า การมองของแต่ละเผ่าเขาจะมองผิดกัน เช่น เผ่ากะเหรี่ยง ชีวิตชาวกะเหรี่ยงเขาไม่ต้องมีความร่ำรวยมาก เขาขอให้มีความสุข สามารถใช้ชีวิตอยู่อย่างผสมผสานกับสิ่งแวดล้อมได้ อันนั้นเป็นความสุขอย่างเต็มที่เขา ถ้าเราไปส่งเสริมเขาบอกว่าคุณต้องมีพืชเศรษฐกิจระยะสั้นเท่านั้นเท่านี้ คิดว่าคงจะไม่ถูกต้องตามนิสัยของเขา ตัวอย่างง่าย ๆ ถ้าสมมติว่าผมจะคิดให้เงิน ๑๐๐,๐๐๐ บาทกับชาวเขาทุกเผ่า เผ่ากะเหรี่ยงจะนำไปซื้อที่ดินเพื่อความยั่งยืนของเขาอย่างแน่นอน เผ่าเข้าจะนำไปปรับปรุงบ้าน เผ่ามั่วหรือเผ่ามั่วซ้อหรือมอเดอไรซ์หรือไม้อีกรถยนต์ เผ่ามั่วเชื่อถ้าให้ไปหนึ่งแสนก็คงจะเลี้ยงฉลองเฮฮากัน เพราะฉะนั้นที่ผ่านมารัฐบาลเราก็ทำเช่นนี้เหมือนกัน อย่างมูเซอนี้ให้ไม้ผลยืนต้นก็เอาไปวางไว้เลย ๆ นี่เป็นสิ่งที่ผมคิดว่าน่าจะเป็นปัญหา คือบางทีปัญหาก็เป็นอย่างนี้ เพราะว่ารัฐบาลกำหนดให้ทำนโยบายอย่างนี้ เราก็รับทำโดยที่ไม่ศึกษาชาวเขาอย่างละเอียด เพราะว่าช่วงแผนที่ ๑ ถึงแผนที่ ๔ จะเน้นพัฒนาเศรษฐกิจ เราก็เป็นหน่วยงานหนึ่งก็ต้องทำตามนั้น ที่อาจารย์บอกว่าที่ผ่านมามีการคัดค้านใจของชาวเขามีน้อย อันนี้ผมได้เรียนให้ทราบแล้วว่ามันเป็นความจำเป็นของตัวบทของนโยบายของรัฐ ผมคิดว่าผู้วิจัยน่าจะอธิบายสถานการณ์แต่ละช่วงว่านโยบายอย่างนั้นมีเบื้องหน้าเบื้องหลังอย่างไร เช่น การที่เราเริ่มทำงานกับชาวเขาเพราะว่าหลังจากที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ประกาศให้ฝิ่นเป็นสิ่งผิดกฎหมายปี ๒๕๐๑ ปี ๒๕๐๒-๒๕๐๓ ก็ตั้งคณะกรรมการพัฒนาชาวเขาขึ้นมารับผิดชอบ เช่นเดียวกับกับโครงการหลวง จุดเริ่มของโครงการหลวงมี ๒ ประเด็น

ประเด็นแรกคือ การที่มีรายงานของสหประชาชาติว่าประเทศไทยผลิตฝิ่นถึง ๑๔๐ ตัน

ประการที่สอง เกิดการปะทะที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดเชียงราย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริว่าควรจะมีโครงการมาแก้ไขปัญหานี้ ประกอบกับมีผลจากการสำรวจของ UN. ทำให้มีเงินงบประมาณมหาศาล ตั้งแต่ปี ๒๕๑๓ เป็นต้นมาก็มีโครงการต่าง ๆ จากต่างประเทศเข้ามา มาก โครงการที่สำคัญได้แก่ FAO , UNICEF และ UNPD สำหรับโครงการ UN. เขาทุ่มเงินมหาศาล ถ้าจะเปรียบเทียบระหว่างโครงการ UN กับกรมประชาสงเคราะห์แล้วต่างกันมาก ซึ่งต้องดูเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของแต่ละโครงการด้วย

ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาผมคิดว่า คงพูดยากว่าใครเป็นคนวัดว่าสำเร็จ แล้วจะเอาอะไรเป็นตัววัด อย่างกรณีนักพัฒนาเพื่อน ๆ ผมทั้งหลายที่ได้คลุกคลีกันมา ทำงานกับกะเหรี่ยงนี้ บางทียาก กะเหรี่ยงบอกว่าทำ แล้วก็ไม่ได้ทำ แต่พวกผมแล้วแค่นอกนึกเดียวก็ไปทำแล้ว บอกให้ไปปลูกพืช ปลูกกะหล่ำก็ปลูกกันทั้งคอย แต่ผลกระทบ คือทรัพยากรทางแม่โดยถูกทำลายมาก ในขณะที่กะเหรี่ยงซึ่งนักพัฒนาบอกว่า ไม่ให้ความร่วมมือกลับไม่สร้างปัญหาอะไรไม่ว่าทางเศรษฐกิจหรือสังคมของประเทศชาติ แล้วเราจะเอาอะไรเป็นตัววัดผลสำเร็จหรือผลกระทบ และผมขอแยกปัญหาเกี่ยวกับการพัฒนาของชาวเขาไว้ ๔ ประเด็น

ประเด็นแรกคือ ปัญหาของชาวเขาเอง คือชาวเขาทุกหมู่บ้านจะถามว่าเมื่อไรจะได้สัญชาติไทย ที่ทำกินจะไปทำอะไรก็ได้ ไม่มีที่ทำกินที่ถาวร ผลผลิตตกต่ำ อันนี้เป็นปัญหาของชาวเขา ปัญหาในการพัฒนาอย่างที่ผมเรียน เป็นปัญหาของการพัฒนาตรง ๆ อย่างเช่น ปัญหาข้อขัดแย้งทางกฎหมาย ปัญหาการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่อหน่วยงาน ซึ่งคิดว่าน่าจะเป็นปัญหา แต่ว่าขอให้ผู้วิจัยพิจารณาแยกข้อจะดีกว่า

ประเด็นที่ ๒ คือ ปัญหาที่เกิดจากผลกระทบของการพัฒนา อย่างเช่น ปัญหาเรื่องลดฝืนเร็วมาก ในขณะที่เราไม่มีมาตรการอะไรรองรับผู้เสพติด ซึ่งผู้เสพติดก็ต้องไปตั้งชื่อจากนอกประเทศ หรือปัญหาในการที่เด็กเรียนหนังสือแล้ว พอเขาเรียนหนังสือก็ไปอยู่โรงเรียน ไม่ได้เรียนรู้การทำไร่ไถนา แล้วก็ไม่ได้ฝึกทักษะ ความรู้ เพราะฉะนั้นเมื่อกลับไปทำไร่เขาก็ทำไม่ได้ แล้วก็หางานบนพื้นที่สูงไม่ได้ เขาก็ต้องมาพึ่งพาหน่วยงานที่เขาถนัด ผลกระทบของการพัฒนาอีกอย่างคือ การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ตอนนี้ปัญหาที่มีมาก เช่น การค้ายาบ้า การใช้สารเคมี ขยะบนพื้นที่สูง โดยก่อนหน้านี้เขาเคยใช้แต่พวกธรรมชาติ เช่น ใช้ใบคองห่อของพอทิ้งโยนในบ้านหมูก็กินเรียบ ร้อย แต่ใช้ถุงพลาสติกที่ซื้อมาจากตลาดพอทิ้งไปก็เกิดการเน่าเปื่อย เมื่อหมูไปกินก็เกิดการแพร่ระบาดไปทั้งหมู่บ้าน พอฝนตกน้ำชะล้างไปสู่เบื้องล่าง ซึ่งเป็นผลของปัญหาที่ว่าชาวเขาก่อให้เกิดปัญหาสภาพแวดล้อม

ประเด็นที่ ๓ เป็นปัญหาอีกเรื่องที่น่าเป็นห่วงคือ การปรับตัวของชาวเขา สมัยก่อนเขามีการสะสมภูมิปัญญาในทุกเรื่อง อย่างเรื่องการปกครองก็เช่นกัน ผมเป็นนักวิจัยประจำเผ่าเข้า ตอนเข้าไปแรก ๆ ทราบว่าเขามีการห้ามผู้หญิงกับผู้ชายที่ไม่ใช่สามีภรรยากันนั่งเก้าอี้เดียวกัน ผมก็คิดว่าทำไมจำกัดสิทธิกันมากขนาดนั้น ตอนหลังอยู่ไปก็พบว่าเขาฉลาด เพราะว่าหมู่บ้านเข้าเป็นครอบครัวขยาย หากไม่ทำอย่างนั้นสงสัยจะยุ่งเพราะไม่รู้ว่าเป็นลูกใคร อีกประเด็นอย่างเช่น ทำไมต้องเลี้ยงผี เป็นเรื่องงมงาย แต่จริง ๆ แล้วผมคิดว่าไม่ใช่เป็นเรื่องงมงาย เพราะคนเจ็บป่วย เขาทราบว่าต้องกินอาหารดี ๆ เพราะฉะนั้นก็ต้องไปฆ่าหมูให้ผู้ป่วยกิน ส่วนทางด้านจิตใจก็มีการเชิญหมอผีมาทำขวัญ แล้วเชิญคนอื่นมาเลี้ยงค่า ๆ เหมือนเป็นการเชื่อมใจของเรา การปกครองก็เช่นกันก็ใช้ผีเป็นตัวควบคุมทางสังคม แต่ที่นี้เราไปสอนสิ่งใหม่ ๆ ให้แก่เขาจึงทำให้เกิดความขัดแย้งกัน บางทีวิทยาศาสตร์

สมัยใหม่สอนว่า อย่าไปเชื่อเรื่องผิงมาย จึงเกิดปัญหาขึ้นมา อันนี้เป็นผลกระทบจากการพัฒนา ผมคิดว่าถ้าผู้วิจัยครอบคลุมประเด็นเรื่องนี้ก็จะดี

อาจารย์พูดถึงว่าอาจารย์จะประเมิน ผมเคยใช้ได้ผล โดยต้องดูถึงความยั่งยืนของโครงการ ด้วย จากประสบการณ์ของผมเห็นว่า ยังมีอีกโครงการหนึ่งซึ่งเป็นของอาจารย์สินธุ์ คือโครงการให้ชาวบ้านปลูกแนวหญ้าเพื่อป้องกันการพังทลายของหน้าดินจนได้รับรางวัลมาเรียบร้อยแล้ว ซึ่งตอนนี้หายไปหมดแล้ว เพราะชาวบ้านขุดทิ้ง อันนี้ต้องดูความยั่งยืนด้วย โครงการแต่ละโครงการมีความยั่งยืนเพียงไร อาจารย์เป็นห่วงเกี่ยวกับเรื่องที่จะใช้เครื่องมืออะไร จากประสบการณ์ที่เคยทำมา คิดว่าใช้เครื่องมือ people participation คือการเชิญชาวเขาแต่ละกลุ่มเข้ามาแล้วสอบถามว่า รู้สึกอย่างไรต่อสิ่งต่าง ๆ จะได้ผลเร็ว

มาถึงบทสรุป ผมค่อนข้างจะเป็นห่วงอาจารย์มาก เพราะว่าอาจารย์บอกว่าจะทำเรื่องชาวเขาจริง ๆ แล้วชาวเขาเผ่าเดียวก็แทบจะแย่แล้ว ชาวเขาทั้งหมดก็ ๕ เผ่า แต่ละเผ่าก็มีความหลากหลายกันมากเลย มีวัฒนธรรมการมอง วิธีคิดที่ต่างกัน แต่ละเรื่องจะคิดไม่เหมือนกัน เพราะฉะนั้นผมค่อนข้างจะเป็นห่วง นอกจากนี้สภาพแตกต่างกันในพื้นที่ เช่น เชียงราย คิดว่ามีปัญหามากกว่าเชียงใหม่ เพราะเชียงรายอยู่ชายแดนมีประชากรแน่นหนากว่า ซึ่งเป็นปัจจัยประการหนึ่ง อย่างที่ทำสองข้างจังหวัดตากซึ่งอาจารย์ได้พูดถึงก่อน ชาวเขาที่นั่นดูเหมือนจะห่างไกลอยู่มากถ้าเทียบเชียงใหม่ โดยสภาพแวดล้อมต่าง ๆ จะต่างกันมาก

อีกประการหนึ่ง สถานการณ์ชาวเขาคอนนี้รวดเร็วมาก หลายหมู่บ้านมีโทรศัพท์ วิทย์ โทรศัพท์มือถือ เพราะฉะนั้นการติดต่อสื่อสารค่อนข้างจะรวดเร็วกว่าที่เราคิดไว้ เขาไม่ใช่ได้รับอิทธิพลจากเฉพาะสิ่งที่เราไปให้เท่านั้น จากโทรศัพท์ จากข่าวลือ จากโทรศัพท์มือถือ อะไรต่าง ๆ มันเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว ผมจึงขอเสนอว่าอาจารย์น่าจะหา model เล็ก ๆ กว้าง ๆ ได้ครอบคลุมเพื่อจะได้เข้าใจเป็น case study และเป็นแนวทางกับผู้ศึกษาท่านอื่นต่อไป

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม
ศาสตราจารย์ คุณหญิงสุริยา รัตนกุล
(สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล)

มีข้อ comment ๒ ข้อดังนี้

๑. ท่านอาจารย์ณรงค์พูดถึงการประเมินโครงการมาก รู้สึกว่าเป็นจุดที่ท่านให้ความสำคัญมาก จึงคิดว่าน่าจะมีการประเมินโครงการอีกมุมมองหนึ่งคือมุมมองของพวกชาวเขาเอง พวกเขาประเมินสิ่งที่เรานำไปให้เขาว่าอย่างไร อย่างน้อยที่สุดก็มีพวกชาวเขา ๓ ระดับที่เราน่าจะทำได้ อย่างเช่น

๑) เผ่าม้งก็มีคนเรียนสูงถึง P.H.D. ทั้งที่ประเทศฝรั่งเศสและประเทศออสเตรเลีย พวกนี้จะเป็นนักวิชาการชั้นสูงที่เป็นทรัพยากรที่มีค่าอย่างยิ่งของโลกที่น่าจะมีการอนุรักษ์ไว้ ตามความเห็นของเขา

๒) ที่ไม่ได้เรียนสูงถึงเพียงนั้นก็มีพวกที่จบ ปวช. ปวส. อยู่มากมาย หรือที่เขาเรียนมหาวิทยาลัยพ่ายัพ ก็มาก พวกนั้นก็อาจจะให้ความคิดอะไรเกี่ยวกับสิ่งที่เขาคิดว่าเราเอาไปให้เขานั้นว่าเป็นอย่างไร

๓) พวกกรากหญ้า คือไม่มีการศึกษาแต่มีความรู้เรื่องของตนเองอย่างมากมาย ลึกซึ้ง ยกตัวอย่างเช่น กำนันบือ ขจรศักดิ์ศรี ซึ่งเป็นชาวละว้าอยู่ที่บ้านปากแต้ ซึ่งมีความซาบซึ้งวัฒนธรรมละว้ามาก และพยายามทุกทางที่จะรักษามันไว้ถึงขนาดเปิดพิพิธภัณฑ์ที่บ้านปากแต้ วนให้มหาวิทยาลัยมหิดลไปเปิดพิพิธภัณฑ์ให้เขา

คนสามพวกนี้น่าจะได้รับฟังความคิดเห็นของเขาบ้างว่า การประเมินผลมันน่าจะเป็นอย่างไร มันควรจะเป็นอย่างไรที่เป็นอยู่หรือไม่

๒. ฉะนั้นคิดว่าการพิจารณาชาวเขา แล้วขีดเส้นกรอบลงไปว่า ๖ เผ่า ๘ เผ่า อันนี้บางทีก็จะได้ไม่ได้ตามที่ต้องการเท่าไร เพราะว่าเมื่อศึกษาชาวเขาไปมาก ๆ เราจะพบว่า เขามีเผ่าคู่เคียง ไม่รู้ว่า จะเรียกว่าอะไร เผ่าคู่เคียงอย่างละว้ากับกะเหรี่ยงนี้ไปด้วยกันตลอด ถ้าเราเกิดอ่าน literature เกี่ยวกับละว้าก็ต้องเจอกะเหรี่ยง อ่าน literature เกี่ยวกับกะเหรี่ยงก็ต้องเจอละว้า แล้วพิจารณาวัฒนธรรมของสองเผ่าภาษาคำต่างกัน แต่เนื้อหาไม่ต่างกัน อย่างเพลงที่กะเหรี่ยงร้อง เหมือนกับเพลงที่ละว้าร้อง แต่ว่าเปลี่ยนภาษาเท่านั้น มันก็น่าสนใจที่จะวิจัยให้พบว่า มีเผ่าคู่เคียงเช่นนี้คู่กันอีกหรือไม่ ทั้งละว้าและกะเหรี่ยงต่างก็ทำนาเหมือนกัน เพราะฉะนั้นน่าจะวิจัยไปให้ละเอียดอย่างนั้น เราอย่ามาตีกรอบว่า ๖ เผ่าหรือ ๑๒ เผ่าตามที่รัฐบาลกำหนดให้เลย

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม

นายแพทย์วิชัย โชควิวัฒน์

(ผู้ทรงคุณวุฒิ กระทรวงสาธารณสุข)

ผมมีข้อที่จะถาม ดังนี้

ประการแรก ผมคิดว่าคำจำกัดความมีความสำคัญเหลือเกิน เราเริ่มต้นจากการที่เราไม่กำหนดคำจำกัดความให้ชัดทำให้มันแตกกระจายไปมาก ผมเข้าใจว่าชาวเขาเป็นส่วนหนึ่งของชนกลุ่มน้อย แต่เราตั้งชื่อโครงการนี้ว่าชาวเขาและชนกลุ่มน้อยมันก็เหมือนกับว่า มี ๒ กลุ่มนี้ เป็นคนละกลุ่มกัน ที่จริงถ้าจะเอาให้สั้นก็ชนกลุ่มน้อยก็คือชาวเขาอยู่แล้ว แต่ถ้าจะเน้นชาวเขาก็ชาวเขา และชนกลุ่มน้อยอื่น อันนี้น่าจะทำให้เข้าใจชัดและถูกต้องยิ่งขึ้น

ประการที่สอง เรื่องของการศึกษา ผมฟังมาตั้งแต่เมื่อวานผมมีความรู้สึกอันหนึ่งไม่ทราบ ว่าถูกต้องหรือไม่ คือ นักวิจัยจะมี bias คือเมื่อมองชนกลุ่มน้อยจะมองด้วยความเห็นใจและเข้าใจ เช่น จะใช้คำว่า "ภูมิปัญญาชาวบ้าน" ทั้งที่หลายกรณีผมคิดว่า มันเป็นเรื่องชาวบ้าน แต่เราก็พยายามเชิดชูอะไรต่าง ๆ ซึ่งอันนี้มันอาจไม่เป็นประโยชน์ต่อเขา ในขณะที่ถ้ามองกราฟภาพจะมองในลักษณะที่เป็นปฏิกิริยา มองลักษณะที่เรียกว่า "ระแวงสงสัย" ระแวงในลักษณะที่เรียกว่าไม่ไว้ใจ ผมคิดว่าคุณสมบัติที่สำคัญของนักวิชาการคือ ความตรง ความเที่ยงตรง พอมี bias แล้วมันจะทำให้สิ่งต่าง ๆ คลาดเคลื่อนไปหมด

แต่อย่างไรก็ตาม การนำเสนอจะมีการผสมผสานระหว่างนักวิชาการและผู้มีประสบการณ์ แต่ผมคิดว่าบาง study อาจจำเป็นต้องให้สองฝ่ายวิจัยร่วมกัน เพราะถ้าหากว่าแยกกันอย่าง paper ของอาจารย์ณรงค์ แต่สุดท้ายแล้วพอพิมพ์ออกมา ก็จะเป็น paper ของอาจารย์ณรงค์ ก็จะถูกอ้างอิงต่อไป ในขณะที่ข้อสังเกตของอาจารย์บางคนก็จะไม่มีใครไปอ้างอิงทั้ง ๆ ที่ผมคิดว่าหลายเรื่องเป็นข้อคิดเห็นที่ให้มุมมองจากประสบการณ์ ๒๐ ปีที่ตีมาก แต่ว่าจะไม่ถูกอ้างอิง แล้วการอ้างอิงก็จะคลาดเคลื่อนต่อไปเรื่อย ๆ ซึ่งเป็นข้อสังเกตประการหนึ่ง

ผมกลับไปที่คำนิยาม อย่างเมื่อวานที่ท่านอัยการมาพูดถึงอาจารย์วันนอร์ ซึ่งเป็นประธานรัฐสภา แล้วเห็นว่ามุสลิม ๔-๕ จังหวัดภาคใต้ไม่ถือเป็นชนกลุ่มน้อย ถ้าเป็นชนกลุ่มน้อยแล้วท่านจะมาเป็นประธานรัฐสภาได้อย่างไร ซึ่งอันนี้เป็นการตีความซึ่งผมไม่ค่อยเห็นด้วย เพราะว่าที่อาจารย์วันนอร์ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยขึ้นมาเป็นประธานรัฐสภาได้ เป็นความอารยะของประเทศไทย มันไม่ใช่เป็นความผิดที่เราไปบอกว่าเขาเป็นชนกลุ่มน้อยอย่างนี้เป็นต้น

รายงาน ๒ ฉบับก่อนหน้านี้ ผมขอให้ความเห็นว่า เริ่มต้นจาก paper ของอาจารย์กุล ชัดเจนว่าท่าน specific เลยว่าท่านทำเรื่องชาวเขาทำให้มันมุ่งตรงไป ทำให้ขอบเขตของการศึกษามันชัดเจน แต่แม้จะชัดเจนอย่างไรก็ตาม คำว่า "ชาวเขา" คำเดียวมันครอบคลุมอะไรต่าง ๆ มากมาย มันก็จะทำให้มีปัญหาอีกมาก เมื่อเราศึกษาภาพรวมจะทำให้การมองภาพมันเบลอไปหมด ในขณะที่ paper ของอาจารย์สมบูรณ์ ทั้งชาวเขาและชนกลุ่มน้อยอันนี้ยังเบลอไปใหญ่ เพราะฉะนั้นผมคิดว่า ต้องมีความชัดเจนว่าเราจะศึกษาอะไร เรื่องการตีความของข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้มาครั้งนี้ต้องระมัดระวังมาก เพราะว่าเราในฐานะนักวิชาการเวลาที่ไปมองเราอาจไม่ได้จับเรื่องชาวเขามาเป็นเวลานานไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญในด้านนี้ทำให้การตีความมันมีปัญหามาก ตัวอย่างเช่น อย่างที่เมื่อเช้าผมคุยกับคุณหมอกัมมาแล้ว ถึงเรื่องการสูบบุหรี่ พอให้เขาเลิกสูบบุหรี่ก็ทำให้เกิดมาเลเรีย ดังข้อสงสัยอย่างนี้ผมคิดว่าเป็นปัญหามาก เพราะมาเลเรียยุ่งมันกัดทั้งนอกบ้านในบ้าน มันไม่เกี่ยวหรือครับเรื่องสูบบุหรี่ไม่สูบบุหรี่ อย่างนี้เป็นต้น แต่ถ้าในที่สุดไปค้นพบความจริงก็โอเค แต่ถ้าไม่ค้นพบก็จะเป็นการขยายความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนออกไปเรื่อย ๆ หรืออย่างที่บอกว่าคนชาวเขาไม่ได้เป็น TB แต่ตอนนี้ TB กันมาก จากข้อมูลที่ผมมี TB เป็นโรคของชาวเขาแต่ไหนแต่ไร แต่ตอนนี้มันมากขึ้นเพราะเอคส์มันแพร่หลาย แล้วเอคส์มันทำให้ภูมิคุ้มกันต่ำ และในประเทศไทยหรือประเทศที่

กำลังพัฒนาทั่วโลก TB วัณโรคจะเป็นโรคที่มากับเอดส์ ๔๐-๖๐ % เพราะฉะนั้น การเพิ่มขึ้นอันนี้เป็นธรรมดา ดังนั้นข้อมูลที่บางทีเราไปจับมา แล้วเราไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญด้านนี้ ทำให้การตีความมันคลาดเคลื่อน พอเป็น paper ออกมาก็จะถูกอ้างอิงต่อไป ซึ่งจะมีปัญหาทำให้เป็นการขยายความผิดพลาดออกไปอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น หรือการที่บอกว่าชาวบ้านหรือชาวเขาไม่ได้เป็นโรคความดันโลหิตสูง แล้วทำไมตายด้วยโรคหัวใจมาก ข้อมูลก็คือว่าชาวบ้านที่อยู่ในที่ห่างไกล มรณบัตรก็จะถูกวินิจฉัยโดยแพทย์ประจำตำบล หรือกำนันไม่ใช่โดยผู้มีความรู้ เพราะฉะนั้นพออยู่ ๆ ตายก็บอกว่าหัวใจวาย เพราะฉะนั้นต้องสรุปว่า โรคหัวใจซึ่งจริง ๆ มันไม่ใช่ มันตายด้วยสาเหตุอื่นอะไรได้อีกมากมาย แต่มันจะมารวมกันตรงนี้ รวมว่าเป็นโรคหัวใจซึ่งทำให้ข้อมูลออกมาถูกตีความคลาดเคลื่อนได้อีกมาก เพราะฉะนั้นต้องระวัง ที่จริงมีตัวอย่าง อีกมากมาย แต่ผมขอยกแค่นี้ก่อน

สุดท้ายก็ขอพูดถึง paper ของอาจารย์สมบูรณ์ ผมคิดว่าที่จริงอาจารย์สมบูรณ์หารายงานได้ตั้ง ๘๐ ฉบับ ถือว่าน่าชื่นชมมาก แต่ว่าอาจารย์สุวรรณวิจารณ์ไปแล้วบอกว่า ควรจะคิดว่าอันไหนที่เป็นเรื่องของความรู้ เราเอาของเก่าอย่างไรก็ได้ อย่างของอาจารย์สินธุ์พูดถึง paper ตั้งแต่ปี ๑๙๖๐ กว่า ๆ แต่ถ้าเป็นเรื่องข้อมูล ถ้าเราต้องการทราบสถานการณ์ปัจจุบันก็ต้องใช้ข้อมูลที่มันใหม่ ผมขอเรียนแหล่งข้อมูลที่คิดว่าเป็นประโยชน์ เพราะว่าชาวเขาส่วนใหญ่ก็ยังมีปัญหาเรื่องโรคติดเชื้อนี้มาก โรคติดเชื้อที่สำคัญที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมของชาวเขาอันหนึ่งคือ ไปกินหมูป่าดิบ ๆ ก็จะเป็นโรคกินโนลิฟหรือว่าโรคติดเชื้อต่าง ๆ จะมีอยู่ในรายงาน "เฝ้าระวังโรคประจำสัปดาห์" ซึ่งก็ทำมากกว่า ๒๐ ปีแล้วต่อเนื่องมาทุกสัปดาห์ ซึ่งถ้าไปค้นตรงนั้นก็จะได้ข้อมูลมากมาย แต่ผมดู ๘๓ รายการ แล้วจะไม่ได้อ้างอิงถึงรายงาน "เฝ้าระวังโรคประจำสัปดาห์" ทั้ง ๆ ที่มันมีมาก อย่างเรื่องมาเลเรียมี ๘๓ รายการจะไม่มีวารสารมาเลเรียอยู่เลยทั้งที่วารสารมาเลเรียก็ออกมาหลาย ๑๐ ปีแล้ว และจะมีข้อมูลมาเลเรียชาวเขาอยู่มากเป็นต้น บทความเกี่ยวกับสุขภาพชาวเขาจะมีประปรายอยู่ในรายงานประชุมวิชาการประจำปีของกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งจัดติดต่อกันมาหลายปี ปีหนึ่งก็มี ๒๕๐ - ๓๐๐ แต่มี paper พวกนี้ประปราย อันนี้ก็ไปดูจากบทที่เขาคัดย่อไว้ คงจะ test ข้อมูลต่าง ๆ นี้ได้มาก แล้วก็จะมีการเกี่ยวกับบุคลากรหรือว่าประชาชนบนพื้นที่สูงกระจายอยู่ตามกรมต่าง ๆ อย่างกรมอนามัยหรือกรมควบคุมโรคติดต่อก็มีอันนี้ก็แหล่งควบคุมข้อมูลที่สำคัญ

ในเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพ ซึ่งผมตรวจสอบดูใน ๘๓ รายการแล้ว ไม่มีข้อมูลเหล่านี้ก็ขอเรียนข้อมูลที่เป็นประโยชน์

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม

คุณอุทัย ชรรณาส

(ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านวิจัยชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์)

ผมเป็นทั้งผู้ร่วมงานและเป็นทั้งภาครัฐในส่วนหนึ่ง อยากจะเรียนเพื่อทบทวนในตอนแรก ว่า มีข้อมูลบางตัวอย่างเพิ่มเติม เช่น ไร่เลื่อนลอย ไร่เลื่อนลอยเป็นการทำไร่ของชาวเขาที่มีการเคลื่อนย้ายซึ่งมีผลกระทบต่อระบบภาวะสิ่งแวดล้อม อันต่อมาที่ท่านผู้วิจารณ์คนแรกว่า จังหวัดสระบุรีน่าจะเป็นจังหวัดที่ ๒๑ อันนี้ก็เรียนตรง ๆ ว่า ชาวเขาตรงนั้นไม่ตรงกับลักษณะรูปแบบที่เราจัดเป็นกลุ่มที่ควรดำเนินการพัฒนาสงเคราะห์หรือเข้าไปเกี่ยวข้อง เพราะเป็นลักษณะเคลื่อนย้ายลงมาข้างล่างก็คงไม่นับ เมื่อพูดถึงภูมิปัญญาชาวเขาหรือชาวบ้าน อันนี้ก็เห็นว่า อย่างที่ท่านบอกว่ามันมีทั้งดีทั้งเสีย แต่ว่าสิ่งหนึ่งที่เรามองผมอยากชี้จุดที่มีภูมิปัญญาชาวบ้านหรือชาวเขาอยู่ คือหมอกที่ถูกทำลายไปมาก แล้วก็เรื่องสมุนไพรชาวเขาก็เป็นสิ่งที่มีความอยู่ น่าจะหยิบขึ้นมาซึ่งทาง สาธารณสุขรู้สึกว่าจะน่าจะพูดถึงแต่ก็ไม่ได้ไปขยายผลเท่าไร แต่บนภูเขาที่ใช้มาก ตรงนี้น่าจะไปแทนยาเราได้ ตอนนี้เรากำลังประหยัทยาอยู่แล้ว แล้วก็มามองถึงจุดดีและจุดด้อย ตรงนี้เรียนตรง ๆ ว่าเป็นจุดที่น่าหยิบมาพิจารณาในเรื่องของชาวเขา ซึ่งหมอกก็มาไล่ไล่ให้ไว้ เรื่องหมอกผิ ผมขอเพิ่มว่าผิของชาวเขาคือบรรพบุรุษ แต่ผิของเราคือภูตผี นี่ก็ตัวนิยามใกล้ ๆ ที่เราเอามาอ้างกันมันคลุมเครือจึงทำให้เกิดการเข้าใจผิด

อีกเรื่องหนึ่งคือ เรื่องปัญหานโยบาย เรื่องความคุ้มค่าของใครอันนี้ก็เห็นด้วยว่าทุกวันนี้ภาครัฐลงไปและเอกชนลงไปก็ตาม ไม่แน่ใจว่าคุ้มค่าของชาวเขาหรือคุ้มค่าของเรา เรื่องการดำเนินงานที่ผ่านมาค่อนข้างจะโบราณ เพราะเราใช้มติคณะรัฐมนตรี ปี ๓๒ ถึงแม้ปรับปรุง ๓๕ ก็ยังเหมือนเดิม ซึ่งก็น่าจะเปลี่ยน ปัจจุบันกรมประชาสงเคราะห์กำลังกำหนดนโยบายเกี่ยวกับชาวเขาในรัฐธรรมนูญใหม่ ซึ่งถ้าการวิจัยคราวนี้ออกผลมาคงจะช่วยภาคราชการได้อย่างเต็มที่ เรื่องถั่วแดง อันนี้ผมเห็นด้วยว่าพฤติกรรมของนายทุนมีมากมาย ระบบนายทุนครอบงำ เช่น นำไก่ทิ้งทะเล ในขณะนี้คนของเรายังอดอยากและยุคนี้ยุค IMF ถ้ามีไก่ตรงนั้นอยู่ปานนี้เราก็คงพอมีกิน นี่เป็นความเลวของมนุษยชาติ

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม

แพทย์หญิง สุวรรณ วรรณิ

(ผู้อำนวยการกองวางแผนครอบครัวและประชากร กระทรวงสาธารณสุข)

คิดว่าที่พูดไปในเมื่อเช้า สองเรื่องก็น่าจะนำมารวมด้วยกัน แล้วลองดูว่าจะมาแยกแยะในหัวข้อย่อยได้อย่างไรบ้าง เพราะรู้สึกว่ามันไปด้วยกันคือ อันหนึ่งเป็นพฤติกรรม อีกอันหนึ่งเป็นเรื่องระบบการให้บริการ จึงอยากให้รวมและแยกออกมาอีกทีหนึ่งจะดีกว่า

อีกเรื่องหนึ่งที่อาจารย์ณรงค์พูดถึงว่า ในเรื่องที่ต่างคนต่างทำ อันนี้ไม่ใช่เฉพาะเรื่องชาวเขาอย่างเดียว ประเทศไทยนี้ทุกเรื่องต่างคนต่างทำ แล้วก็ทำไปคนเดียว เพราะฉะนั้นลุยคนเดียวเพื่อให้มันเกิดความครอบคลุม พอมาทำงานในด้านคุณภาพ มันทำคนเดียวไม่ได้ ที่จริงชอบทำงานที่มาผสมผสานกันเพื่อที่จะไม่เหนียวมาก เพราะทำคนเดียวเหนื่อย ทำด้วยกันได้ลดทรัพยากร ลดอะไรต่ออะไรไปได้มาก ที่จริงอยากทำด้วยกันหลายเรื่อง และอีกอย่างคือถ้าเราทำคนเดียวเราไม่รู้ไม่รอบ เพราะฉะนั้นถ้าสมมติเราไม่รู้รอบเราก็รับชนะ ตอนนี้เราไม่ชนะสักทีไม่ว่าจะกลุ่มไหนดีไม่แตกสักที เพราะว่าเราไม่รู้ไม่รอบ ดังนั้นถ้าเราทำงานด้วยกันคงไปได้ดีกว่านี้ สำหรับสุขภาพของชาวเขา อย่างที่อาจารย์ณรงค์ต้องการให้ชาวเขาเป็นอย่างไร หน้าตาเขาจะเป็นอย่างไร จะต้องแต่งตัวอย่างไรหรืออย่างเดิมแล้วบ้านจะอยู่อย่างไร ซึ่งอันนั้นก็อยากจะเห็นอย่างนี้เหมือนกัน ในบ้านเราไม่อยากจะเห็นเขาเป็นชาวเราทั้งหมด

ในเรื่องนโยบายของรัฐที่ไม่ชัดเจน เช่น จังหวัดสระบุรีไม่สามารถจัดเป็นชาวเขาได้แต่ในฐานะที่กระทรวงสาธารณสุขรับผิดชอบในเรื่องการให้บริการ เรามีความลำบากใจและยุ่งยากมากกว่ามันอยู่นอกระบบ แต่ว่าเวลามาใช้ทรัพยากรมาใช้ทรัพยากรในระบบ เพราะฉะนั้นมีปัญหาพอสมควรในการที่ให้บริการคือ ในด้านสิทธิมนุษยชนเราไม่เคยแยกโดยเฉพาะจังหวัดชายแดน เราให้บริการพวกที่ข้ามมาจากฝั่งโน้นมากอยู่แล้ว แล้วเราก็ไม่เคยได้พูดจาอะไรกันเลย แต่ว่าพอมมาถึงจังหวัดสระบุรีก็คิดว่าเราจะทนไม่ไหวอยู่แล้ว เพราะมันเป็นจำนวนหมื่น แล้วโรงพยาบาลพระพุทธบาทเป็นชาวเขานอนอยู่ทั้งโรงพยาบาล ชาวเขาแทบจะเข้าไม่ได้เลย เพราะฉะนั้นอันนี้ก็เป็นปัญหาอย่างหนึ่งซึ่งในภาคนโยบายของรัฐก็ไม่ชัดเจนว่าจะเอาอย่างไรกันแน่

ในเรื่องของความมั่นคงหรือในเรื่องต่าง ๆ ก็ยังไม่มีอะไรชัดเจน เพราะฉะนั้นครั้งนี้ในฐานะที่กระทรวงสาธารณสุขรับผิดชอบเป็นบทสรุปท้าย จึงค่อนข้างหนักใจพอสมควร

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม**คุณมงคล จันทร์บำรุง****(สถาบันวิจัยชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่)**

เรื่องการพัฒนาผมจะขอเสริมว่า เราจะทิ้งเขาไว้อย่างนั้นดีหรือไม่ จริง ๆ แล้วชาวเขาเขาก็มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ในเมื่อเขา รู้ข้อเท็จจริงเป็นอย่างไรก็เปลี่ยน ตัวอย่างง่าย ๆ สมัยก่อนเขาเชื่อว่าโรคภัยไข้เจ็บมาจากผีเขาก็เช่น ไหว้ผี แต่พอรู้ข้อเท็จจริงก็ค่อยหายไป เพราะฉะนั้นไม่ต้องเป็นห่วงเลย เขาก็พยายามปรับตัวเขา แต่ขอให้ข้อมูลที่ถูกต้องและไปในทางที่เขาเข้าใจ ทำความเข้าใจกับเขา ให้ข้อมูลในระบบที่เขาคิดได้ แล้วเขาจะเปลี่ยนแปลงเอง ชาวเขาเขาก็เปลี่ยนแปลงตัวเองตลอดเวลา เขาก็อยากมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเหมือนเราแน่ ๆ

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม**ดร.สินธุ์ สโรบล****(สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยพายัพ)**

ประเด็นแรก เรื่องงานพัฒนาชาวเขา ปัญหาได้เกิดขึ้นจากกระบวนการพัฒนาคือ ปัญหาพัฒนาไปแล้วจะได้อะไร ตรงนี้ไม่ห่วง แต่ห่วงปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาอยู่ข้างหลัง บางทีคุยกับพี่น้องเขาก็บอกไม่รู้จะเอาอย่างไร หน่วยงานหนึ่งจะเอาแบบนี้ อีกหน่วยงานหนึ่งจะเอาแบบนั้น

อีกประเด็นหนึ่งคือ เนื่องจากเป็นผู้ประสานงานของ สพจ. ด้วยจึงมองเห็นว่าชุดโครงการ review ตรงนี้ เนื่องจากว่ามีข้อมูลค่อนข้างมากพอสมควร อยากเสนอว่าเป็นไปได้หรือไม่ ที่จะมีฐานข้อมูลเรื่องของการดำเนินงานของชนกลุ่มน้อยหรืออะไรก็ได้แล้วแต่ คล้าย ๆ ว่าเป็น database ของชุดนี้ไว้ เนื่องจากว่า paper แต่ละอันมีข้อมูลมหาศาล จะรวบรวมข้อมูลอย่างไรที่จะได้ไม่ต้องทำซ้ำอีก นักวิจัยหรือนักวิชาการมักจะคิดจากกรอบที่ตัวเองมีแล้วก็อยู่ที่ใดที่หนึ่ง โดยที่มองไม่เห็น ชาวบ้านเป็นอย่างไร ป่าเป็นอย่างไร ดินเป็นอย่างไร น้ำเป็นอย่างไร สุขภาพเป็นอย่างไร แหล่งทรัพยากรเป็นอย่างไร ถ้าเกิดว่าชุดโครงการนี้สามารถสร้างเป็น database ขึ้นมาได้คนที่คิดงานสักเรื่องหนึ่งขึ้นมาแล้วพบว่ามีคนอื่นทำแล้วก็ดูว่า status ถึงไหนแล้วค่อยออกได้หรือไม่ ปัญหาขอขวดยุ่ไหน อันนี้เป็นปัญหาที่อยากเสนอ

**รายงานวิจัย เรื่อง "โสเภณีชาวเขาและชนกลุ่มน้อยกับขบวนการค้าหญิงในประเทศไทยและข้ามชาติ"
โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กฤตยา อาชวนิจกุล**

ดิฉันขอแบ่งการนำเสนอเป็น ๓ หัวข้อใหญ่

๑. เกริ่นทั่วไปก่อน

๒. จะพูดถึงเรื่องสาระที่มีการนำเสนอในตัวรายงานเอง และ

๓. จะพูดในสิ่งที่ต้องการพูดซึ่งจะเกี่ยวข้องกับรายงานบ้าง

ประเด็นที่หนึ่ง คือเกริ่น มันมีคำผิดซึ่งมีในเอกสารซึ่งค้นจับไม่ผิด ในย่อหน้าที่สองซึ่งเขียนว่า “มีปัจจัยประการหนึ่งซึ่งสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน” พิมพ์เป็น “มีปัจจัยอีกประการหนึ่งซึ่งสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน” ความหมายก็ผิดไปมาก

รายงานทั้งหมดเป็นรายงานที่เน้นหนักไปในเรื่องชาวเขา ส่วนในเรื่องชนกลุ่มน้อยค่อนข้างน้อย ในรายงานที่กำลังจะเสนอต่อไปนี้อาจเป็นภาพที่ค่อนข้างตรงกันข้ามคือ อาจมีการเสนอเรื่องชาวเขาโดยตรง แต่อาจจะพูดถึงชนกลุ่มน้อยดูประหนึ่งว่าจะมากกว่าประเด็นซึ่งจะนำเสนอในเรื่องนี้ ซึ่งชื่อว่า “โสเภณีชาวเขาและชนกลุ่มน้อย” เป็นเรื่องปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ถ้าโดยเปรียบเทียบกับประเด็นอื่น ๆ ก็เป็นเรื่องที่ใหม่มากคือ เกิดขึ้นสักประมาณ ๒๐ ปี ถ้าเราจะกำหนดเวลากันจริง ๆ คือประมาณปี ค.ศ.๑๙๕๐ ประมาณปี พ.ศ.๒๕๓๓ ซึ่งเริ่มมีปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นในชุมชนชาวเขา เกิดพร้อมกับการนำเอาชนกลุ่มน้อยในประเทศและนอกประเทศ คนต่างชาติเข้ามาค้าบริการ ดิฉันอยากนำเสนอ ก่อนเข้าประเด็นที่สองว่า เราเสนออะไรไว้ในรายงาน (ฉายแผ่นใสแผ่นที่หนึ่ง) ทั้งหมดนี้เป็น outline ของตัวรายงานทั้งหมดที่จะพูดถึง มีทั้งหมด ๗ หัวข้อ ดิฉันจะไม่เข้าถึงรายละเอียดทั้งหมดนี้ เพียงแต่จะให้เห็นภาพว่า ตัวรายงานนั้นจะพูดถึงสภาพการณ์ของชาวเขา แล้วก็พูดถึงการค้าบริการในชนกลุ่มน้อยว่ามาจากไหนบ้าง ซึ่งจะเห็นว่ามาจากหลากหลายมีทั้งกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านซึ่งเป็นกลุ่มที่ใหญ่ กลุ่มซึ่งอยู่ในประเทศเองซึ่งเป็นกลุ่มผู้ด้อยสัญชาติ หรือพวกแรงงานหรือคนซึ่งอยู่ตาม camp หรือจากประเทศอื่นซึ่งไม่มีพรมแดนติดประเทศไทย

ส่วนกระบวนการค้าหญิงข้ามชาตินั้นจะยกตัวอย่างให้ฟังว่า ในกระบวนการนั้นมีการนำร่องอย่างไร ในกระบวนการนั้นมีธุรกิจค้าขายกันอย่างไร แล้วก็แถบข้อหมักมีการคาดประมาณจำนวนหญิงบริการชาวเขาและชนกลุ่มน้อย คือจริง ๆ แล้วเป็นการคาดประมาณจำนวนหญิงบริการซึ่งถือว่าไม่ใช่เป็นคนไทย ภาษาอังกฤษเรียกว่า NON THAI ภาษาไทยเรียกว่า “คนต่างชาติ” คนต่างดาวในที่นี้ซึ่งคุณหมอวิชัยท่านคงพูดประเด็นนี้ได้ดีกว่า ข้อมูลจะเป็นอย่างไรบ้าง ซึ่งดิฉันขออนุญาตไม่นำเสนอ